

БОЛОВСРОЛ,
СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААН,
СПОРТЫН ЯАМ

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН
ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ АГЕНТЛАГ
СОЁЛ УРЛАГИЙН ГАЗАР

СОЁЛЫН ӨВИЙН
ҮНДЭСНИЙ
ТӨВ

ТҮҮХ, СОЁЛЫН ХӨДЛӨХ ДУРСГАЛТ ЗҮЙЛИЙН УЛСЫН ТООЛЛОГО (2018-2019 ОН)

Албан хэрэгцээнд

Улаанбаатар хот
2018 он

БОЛОВСРОЛ,
СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААН,
СПОРТЫН ЯАМ

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН
ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ АГЕНТЛАГ
СОЁЛ УРЛАГИЙН ГАЗАР

СОЁЛЫН ӨВИЙН
ҮНДЭСНИЙ
ТӨС

ТҮҮХ, СОЁЛЫН ХӨДЛӨХ ДУРСГАЛТ ЗҮЙЛИЙН УЛСЫН ТООЛЛОГО

(2018-2019 ОН)

Албан хэрэгцээнд

Агуулга

Нэг. Эрх зүйн баримт бичиг

Монгол Улсын Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль	6
Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийх журам	23
Соёлын өвийн улсын бүртгэл-мэдээллийн санг бүрдүүлэх, уг санд бүртгэх журам	27
Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайдын “Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийх тухай” 2018 оны 10 дугаар сарын 16-ны өдрийн А/648 тоот тушаал	31
Улсын комиссын бүрэлдэхүүн	32
Тооллогын ажлын удирдамж	34
Тооллогод хамрагдах байгууллага	36
Тооллогын ажлын календарчилсан төлөвлөгөө	44

Хоёр. Тооллого, бүртгэлийн арга зүй

Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн улсын тооллогын бүртгэл	46
<i>Д. Нарантуяа. Соёлын өвийн үндэсний төвийн Соёлын өвийн бүртгэл, судалгааны газрын түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл хариуцсан шинжээч</i>	
Биологийн цуглуулгын зүйлийн нэр ба төрлийн асуудалд	54
<i>Т. Тодгэрэл Ph.D. Байгалийн түүхийн музейн Эрдэм шинжилгээ аргазүй сан хөмрөгийн тасгийн дарга</i>	
Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллогод хяналт шалгалт хийх чиглэл	59
<i>Д. Отгонбаяр. Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газрын Соёлын хяналтын улсын байцаагч</i>	
Үзмэр, эд өлгийн зүйлийг хасах, актлах тухай	60
<i>Ч. Нацагням. Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Соёл, урлагийн газрын Соёл, соёлын өвийн хэлтсийн музей, үл хөдлөх дурсгалын бодлогын хэрэгжилт хариуцсан мэргэжилтэн</i>	
Үзмэрийн гэрэл зураг авах тухай	62
Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн улсын тооллогын ажлыг тайлагнах тухай	73
<i>Г. Энхбат Ph.D. Соёлын өвийн үндэсний төвийн захирал</i>	
“Register” цахим бүртгэлийн програмыг ашиглах зөвлөмж	75
<i>Э. Бамтулга. Сайбер-Андромеда ХХК-ийн захирал</i>	
Хавсралт (Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн “Төрөл зүйл”-ийн ангилал)	78

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2014 оны 5 дугаар сарын 15-ны өдөр

Улаанбаатар хот

СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ ТУХАЙ

/Шинэчилсэн найруулга/

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилт

1.1.Энэ хуулийн зорилт нь соёлын өвийг эрэн сурвалжлах, бүртгэх, судалж шинжлэх, зэрэглэл тогтоох, үнэлэх, хадгалах, хамгаалах, сэргээн засварлах, сэргээн уламжлуулах, өвлүүлэх, өмчлөх, эзэмших, ашиглах, сурталчлахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

2 дугаар зүйл.Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль тогтоомж

2.1.Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Соёлын тухай, Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хууль, энэ хууль болон эдгээр хуультай нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

2.2.Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.

3 дугаар зүйл.Хуулийн нэр томьёоны тодорхойлолт

3.1.Энэ хуульд хэрэглэсэн дараах нэр томьёог доор дурдсан утгаар ойлгоно:

3.1.1.“соёлын өв” гэж түүхэн тодорхой орон зай, цаг үеийн аль нэг хэсгийг төлөөлж чадах байгаль, нийгэм, түүх, соёл, урлаг, шинжлэх ухааны үнэ цэнэ, ач холбогдол бүхий өвийг;

3.1.2.“соёлын биет өв” гэж түүхэн тодорхой орон зай, цаг үеийг төлөөлөх биетээр оршин байгаа дурсгалыг;

3.1.3.“түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал” гэж унаган газартаа хүрээлэн байгаа орчны хамт үнэ цэнэ, ач холбогдол нь илэрхийлэгдэх дурсгалыг;

3.1.4.“түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл” гэж тодорхой орон зайд шилжүүлэн байрлуулах боломжтой дурсгалыг;

3.1.5.“соёлын биет бус өв” гэж хамт олон, бүлэг, хувь хүн соёлын өвийнхөө бүрэлдэхүүн хэсэг гэж хүлээн зөвшөөрсөн зан заншил, дүрслэх болон илэрхийлэх хэлбэр, уламжлалт мэдлэг, арга барил, тэдгээртэй холбоотой эд өлгийн зүйл, зэмсэг, урлагийн бүтээл, соёлын орон зайг;

3.1.6.“соёлын өвийн дурсгалт газар” гэж соёлын биет болон биет бус өв нь байгаль орчин, уламжлалт ахуйтайгаа харилцан шүтэлцсэн соёлын орон зай, газар нутгийг;

3.1.7.“түүх, соёлын дурсгалт газар” гэж энэ хуулийн 5 дугаар зүйлд заасан түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал бүхий газар, түүний хэвлийг;

3.1.8.“соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагч” гэж соёлын биет бус өвийг ур чадварын өндөр түвшинд өвлөн эзэмшсэн, түүнийгээ олны хүртээл болгож, дараагийн үедээ өвлүүлэн уламжлуулж байгаа хамт олон, бүлэг, хувь хүнийг;

3.1.9.“шавь сургалт” гэж соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагчаас тодорхой мэдлэг, арга ухаан, ур чадварыг шавьдаа биечлэн заан сургаж, эзэмшүүлдэг сургалтын арга барилыг.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ СОЁЛЫН ӨВИЙН АНГИЛАЛ, ЗЭРЭГЛЭЛ

4 дүгээр зүйл.Соёлын өвийн ангилал

4.1.Соёлын өвийг биет ба биет бус гэж ангилна.

4.2.Соёлын биет өвийг түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал болон хөдлөх дурсгалт зүйл гэж ангилна.

4.3.Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал нь дангаар болон цогцолбор байдлаар оршино.

5 дугаар зүйл.Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал

5.1.Дараах соёлын биет өвийг өмчийн хэлбэр харгалзахгүйгээр түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалд хамааруулна:

- 5.1.1.эртний ургамал, амьтны чулуужсан олдворт газар;
- 5.1.2.эртний хүний оршин сууж байсан ул мөрийг хадгалсан соёлт давхарга;
- 5.1.3.чулуун зэвсгийн олдворт газар;
- 5.1.4.хадны зураг, бичээс;
- 5.1.5.булш, хиргисүүр, оршуулга, тахил, тайлгын байгууламж;
- 5.1.6.эртний хот суурин, сүм хийдийн үлдэгдэл, архитектурын дурсгал;
- 5.1.7.хөшөө дурсгал;
- 5.1.8.эрт цагт ашигт малтмал олборлож, боловсруулж үйлдвэрлэл, газар тариалан эрхэлж байсан газар, түүнд холбогдох чулуун дурсгал;
- 5.1.9.тахилгат газар;
- 5.1.10.түүхэн үйл явдал болсон дурсгалт газар;
- 5.1.11.бусад түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал.

6 дугаар зүйл.Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл

6.1.Дараах соёлын биет өвийг өмчийн хэлбэр харгалзахгүйгээр түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлд хамааруулна:

- 6.1.1.ховор эрдэс;
 - 6.1.2.эрдэнийн чулууны ховор олдвор;
 - 6.1.3.солир;
 - 6.1.4.ховор болон ховордсон ургамлын хатаамал цуглуулга, амьтны чихмэл;
 - 6.1.5.эртний ургамал, амьтны олдвор;
 - 6.1.6.археологийн олдвор;
 - 6.1.7.угсаатны хувцас, чимэглэл;
 - 6.1.8.уламжлалт аж ахуйн тоног хэрэгсэл, хөдөлмөрийн багаж зэвсэг;
 - 6.1.9.угсаатан, ястны уламжлалт хөгжмийн зэмсэг, эд өлгийн зүйл;
 - 6.1.10.уламжлалт тоглоом, наадгай;
 - 6.1.11.уламжлалт шашин, шүтлэгийн холбогдолтой эд өлгийн зүйл;
 - 6.1.12.бичгийн дурсгалт зүйл;
 - 6.1.13.дүрс, дуу авианы баримт;
 - 6.1.14.дүрслэх урлагийн бүх төрлийн бүтээл, холбогдох эд өлгийн зүйл;
 - 6.1.15.уламжлалт монгол эмнэлгийн оношилгоо, эмчилгээний хэрэглэгдэхүүн, тэдгээрт холбогдох эд өлгийн зүйл;
 - 6.1.16.гэр, сууц, тэдгээрт холбогдох эд өлгийн зүйл;
 - 6.1.17.бусад түүх, соёлын дурсгалт зүйл.
- 6.2.Энэ хуулийн 5.1.1, 6.1.1-6.1.3-т зааснаас бусад байгалийн өвийг хамгаалах асуудлыг холбогдох хуулиар зохицуулна.

7 дугаар зүйл.Соёлын биет бус өв

- 7.1.Дараах соёлын өвийг соёлын биет бус өвд хамааруулна:
- 7.1.1.эх хэл, бичиг, түүний хүрээний соёл;
- 7.1.2.аман зохиолын уламжлал, түүнийг илэрхийлэх хэлбэр;
- 7.1.3.урлагийн тоглох үзүүлбэр;
- 7.1.4.үндэсний хөгжмийн зэмсгийг урлах, хөгжимдөх, аялгуу тэмдэглэх арга барил;
- 7.1.5.уламжлалт гар урлалын дэг сургууль, арга барил;
- 7.1.6.ардын ёс заншил, зан үйл;
- 7.1.7.ардын уламжлалт мэдлэг, арга ухаан;
- 7.1.8.ардын бэлгэдэх ёсны уламжлал;
- 7.1.9.үндэсний наадам, уламжлалт тоглоом, наадгайн зан үйл;
- 7.1.10.ардын уламжлалт технологи;
- 7.1.11.угийн бичиг хөтлөх уламжлал;
- 7.1.12.гэрийн дэг сургуулийн шилдэг өв уламжлал;
- 7.1.13.уламжлалт шашин, шүтлэгийн зан үйл, ёс заншил;
- 7.1.14.газар, усны уламжлалт нэр;
- 7.1.15.бусад соёлын биет бус өв.

8 дугаар зүйл.Соёлын өвийн зэрэглэл

8.1.Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалыг хамгаалалтын түвшингээр нь улс, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн хамгаалалттай гэж зэрэглэнэ.

8.2.Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлээс энэ хуулийн 8.3-т заасан шалгуурын дагуу хосгүй үнэт, үнэт гэж зэрэглэл тогтооно.

8.3.Түүх, соёлын хосгүй үнэт, үнэт дурсгалт зүйлийн зэрэглэлийг дараах шалгуураар тогтооно:

8.3.1.түүх, соёл, урлаг, гоо зүй, шинжлэх ухааны үнэ цэнэ, ач холбогдол;

8.3.2.холбогдох цаг үе;

8.3.3.дахин давтагдашгүй байдал;

8.3.4.ур хийц, дэг сургууль;

8.3.5.үнэт металлын орц, эрдэнийн чулууны хэмжээ.

8.4.Соёлын биет бус өвийг төлөөллийн үндэсний жагсаалт болон яаралтай хамгаалах шаардлагатай соёлын биет бус өвийн үндэсний жагсаалтад бүртгэж хамгаална.

8.5.Энэ хуулийн 8.4-т заасан жагсаалтад оруулах соёлын биет бус өвийг дараах шалгуураар тогтооно:

8.5.1.түүх, соёл, заншил, уламжлалыг илэрхийлэх байдал;

8.5.2.ховордсон, устсан, эрсдэлд орсон байдал.

9 дүгээр зүйл.Соёлын өвийн үнэлгээ

9.1.Соёлын биет өвийн үнэлгээ хийх журмыг санхүү, төсвийн болон соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн хамтран батална.

9.2.Нийтийн өмчийн соёлын биет өвийн үнэлгээг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэдэх Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийн зэрэглэл, үнэлгээ тогтоох мэргэжлийн зөвлөл тодорхойлно.

9.3.Хувийн өмчийн соёлын биет өвийн үнэлгээг өмчлөгчийн хүсэлтээр энэ хуулийн 9.2-т заасны дагуу тодорхойлж болно.

10 дугаар зүйл.Соёлын биет өвийн даатгал

10.1.Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг үзэсгэлэнд оролцуулах, сэргээн засварлах, судалгаа шинжилгээ хийлгэх зорилгоор Монгол Улсын хилээр нэвтрүүлэхэд заавал даатгуулна.

10.2.Энэ хуулийн 10.1-д зааснаас бусад тохиолдолд соёлын биет өвийг даатгуулж болно.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ СОЁЛЫН ӨВИЙН ТАЛААРХ ТӨРИЙН БОЛОН НУТГИЙН ӨӨРӨӨ УДИРДАХ БАЙГУУЛЛАГЫН БҮРЭН ЭРХ

11 дүгээр зүйл.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрх

11.1.Монгол Улсын Ерөнхийлөгч соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

11.1.1.Их эзэн Чингис хаан, монголын хаад, хатдын булш, бунхан, дурсгалын орчин болон олдворыг судлах, хамгаалах, мэдээлэх ажлыг хэрэгжүүлэх талаар холбогдох этгээдэд чиглэл өгөх;

11.1.2.хууль бусаар алдагдсан соёлын өвийг Монгол Улсыг төлөөлөн гадаад улс, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас нэхэмжлэх эрхийг итгэмжлэлээр олгох, итгэмжлэгдсэн төлөөлөгчийг томилох;

11.1.3.Ерөнхийлөгчийн ивээл доор хамгаалж болох соёлын өвийг зарлах, уул, усыг төрийн тахилгатай болгох шийдвэр гаргах;

11.1.4.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.

12 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын бүрэн эрх

12.1.Улсын Их Хурал соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

12.1.1.соёлын өвийг хамгаалах, ашиглах талаар төрөөс баримтлах бодлогыг тодорхойлох;

12.1.2.соёлын өвийг хамгаалах, ашиглахтай холбогдсон хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх талаар Засгийн газраас зохион байгуулж байгаа ажилд хяналт тавих;

12.1.3.Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр соёлын өвийн дурсгалт газрыг улсын тусгай хамгаалалтад авах, түүний хилийн заагийг тогтоох;

12.1.4.соёлын өвийг хамгаалахтай холбоотой улсын төсвөөс санхүүжүүлэх хөрөнгө оруулалтын хэмжээг батлах;

12.1.5.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.

13 дугаар зүйл.Засгийн газрын бүрэн эрх

13.1.Засгийн газар соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

13.1.1.соёлын өвийн талаарх төрийн бодлого, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах;

13.1.2.соёлын өвийг хамгаалах үндэсний хөтөлбөрийг баталж хэрэгжүүлэх;

13.1.3.соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын саналыг үндэслэн дэлхийн болон үндэсний соёлын өвийн дурсгалт газрын хамгаалалтын захиргааны бүтэц, орон тоо, дүрмийг батлах;

13.1.4.язгуур гарал үүсэл нэг, илэрхийлэгдэх шинжээрээ нийтлэг, монгол угсаатны түүхэнд ач холбогдол бүхий соёлын өвийг хамгаалах талаар уг өв хадгалагдаж буй гадаад улстай хэлэлцээр хийх, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх;

13.1.5.улсын хилээр гарч алдагдсан соёлын биет өвийг эргүүлэн авчрах ажлыг зохион байгуулах, холбогдох байгууллагад чиглэл өгөх, хэрэгжилтэд хяналт тавих;

13.1.6.соёлын өвийн үзлэг, тооллого хийх, түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийг хилээр нэвтрүүлэх журмыг тус тус батлах;

13.1.7.улсын хамгаалалтад байх түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын жагсаалтыг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын саналыг үндэслэн батлах;

13.1.8.соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын санал болгосноор соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагчийн үндэсний болон түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийн жагсаалтыг тус тус батлах;

13.1.9.Дэлхийн өвийн үндэсний хорооны бүрэлдэхүүн, ажиллах журмыг батлах;

13.1.10.соёлын өвийг хувилан олшруулах, хуулбарлах, бүтээгдэхүүний загварт оруулах, кино, дүрс бичлэг хийх, гэрэл зураг авах, марк, ил захидал, цомог хийх журам батлах;

13.1.11.соёлын өвийг хамгаалахад идэвх, санаачилгатай оролцсон иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг урамшуулах журам батлах;

13.1.12.түүх, соёлын дурсгалт газрын хамгаалалтын бүс тогтоох;

13.1.13.соёлын өвийг Дэлхийн өвийн жагсаалтад бүртгүүлэхээр нэр дэвшүүлэх болон Дэлхийн өвийн жагсаалтад бүртгэгдсэн соёлын өвийг хадгалж хамгаалах, өвлөн уламжлуулах, түгээн дэлгэрүүлэхтэй холбогдуулан авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг жил бүрийн улсын төсөвт тусган санхүүжүүлэх;

13.1.14.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.

14 дүгээр зүйл. Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх

14.1.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

14.1.1.соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой дүрэм, журам, зааврыг баталж, хэрэгжилтийг хангах;

14.1.2.соёлын өвийн улсын үзлэг, тооллогыг хуулиар тогтоосон хугацаанд явуулж, дүнг Засгийн газарт тайлагнах;

/Энэ заалтыг 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон/

14.1.3.соёлын өвийг Дэлхийн өвийн жагсаалтад бүртгүүлэх ажлыг зохион байгуулах, бүртгэгдсэн өвийг хадгалж хамгаалах арга хэмжээ авах;

/Энэ заалтыг 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон/

14.1.4.соёлын биет бус өвийг сурвалжлан олох, судалгаа шинжилгээ хийх журам, соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагчийг тогтоох, бүртгэх журмыг тус тус батлах;

14.1.5.аймаг, нийслэлийн хамгаалалтад байх түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын жагсаалтыг мэргэжлийн эрдэм шинжилгээний байгууллагын саналыг харгалзан батлах;

14.1.6.түүх, соёлын үнэт дурсгалт зүйлийн жагсаалтыг батлах;

14.1.7.соёлын өвийг хувилах, бүтээгдэхүүний загварт оруулж, зах зээлд нийлүүлэх эрх авсан байгууллага, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих;

/Энэ заалтыг 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон/

14.1.8.дуудлага худалдаагаар худалдах соёлын биет өвийн бүртгэлийг хөтлөх, тайланг хүлээн авах, хяналт тавих;

/Энэ заалтыг 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон/

14.1.9.нийтийн өмчийн соёлын өвийг хадгалах, бүртгэх ажлыг мэргэжлийн ажилтнаар гүйцэтгүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх;

/Энэ заалтыг 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон/

14.1.10.устах, эвдрэх, гэмтэх аюул учирч байгаа соёлын өвийг авран хамгаалах, сэргээн

засварлах арга хэмжээг боловсруулж, улс, орон нутгийн төсвийн болон хандивын хөрөнгөөр санхүүжүүлж, хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах;

/Энэ заалтыг 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар хүчингүй болсонд тооцсон/

14.1.11.соёлын биет өвийг хилээр нэвтрүүлэх, сэргээн засварлах, палеонтологи, археологийн хайгуул, малтлага, судалгаа хийх зөвшөөрөл олгох;

14.1.12.соёлын өвийг судлах, сэргээн засварлах, зэрэглэл, үнэлгээ тогтоох чиг үүрэг бүхий Мэргэжлийн зөвлөлийн бүрэлдэхүүн, ажиллах журмыг батлах;

14.1.13.соёлын өвийг бүртгэл мэдээллийн санд бүртгэх журам батлах;

14.1.14.соёлын өвийн дурсгалт газрын менежментийн төлөвлөгөөг батлах;

14.1.15.соёлын өвийг хамгаалах, сурталчлах үйл ажиллагаа явуулж байгаа иргэн, хуулийн этгээдэд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх;

14.1.16.соёлын өвийн дурсгалт газрын хамгаалалтын захиргааны удирдлагыг томилж, чөлөөлөх;

14.1.17.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.

141 дүгээр зүйл.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх

141.1.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага соёлын өвийг хамгаалах чиглэлээр дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

141.1.1.төрөөс соёлын өвийг хамгаалах талаар баримтлах бодлого, хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулах;

141.1.2.соёлын өвийн улсын үзлэг, тооллогыг хуулиар тогтоосон хугацаанд явуулж, дүнг Засгийн газарт тайлагнах;

141.1.3.соёлын өвийг Дэлхийн өвийн жагсаалтад бүртгүүлэх ажлыг зохион байгуулах, бүртгэгдсэн өвийг хадгалж хамгаалах арга хэмжээ авах;

141.1.4.соёлын биет бус өвийг сурвалжлан олох, судалгаа шинжилгээ хийх, соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагчийг тогтоох, бүртгэх;

141.1.5.соёлын өвийг хувилах, бүтээгдэхүүний загварт оруулж, зах зээлд нийлүүлэх эрх авсан байгууллага, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих;

141.1.6.дуудлага худалдаагаар худалдах соёлын биет өвийн бүртгэлийг хөтлөх, тайланг хүлээн авах, хяналт тавих;

141.1.7.нийтийн өмчийн соёлын өвийг хадгалах, бүртгэх ажлыг мэргэжлийн ажилтнаар гүйцэтгүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх;

141.1.8.устах, эвдрэх, гэмтэх аюул учирч байгаа соёлын өвийг авран хамгаалах, сэргээн засварлах арга хэмжээг боловсруулж, улс, орон нутгийн төсвийн болон хандивын хөрөнгөөр санхүүжүүлж, хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах;

141.1.9.соёлын өвийн бүртгэл мэдээллийн санг хөтлөх;

141.1.10.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.

/Энэ зүйлийг 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар нэмсэн/

15 дугаар зүйл.Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын бүрэн эрх

15.1.Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах нийтлэг бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

15.1.1.нутаг дэвсгэртээ соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах, хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулж хэрэгжүүлэх, шаардлагатай төсөв хөрөнгийг баталж, хяналт тавих;

15.1.2.түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын хууль бус хайгуул, малтлагаас урьдчилан сэргийлэх, соёлын өвийн зөрчлийн талаар олон нийтээс мэдээлэл авах, соёлын өвийг хамгаалах ажилд иргэдийг татан оролцуулах арга хэмжээ авах;

15.1.3.соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний хөтөлбөр, төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх чиглэлээр Засаг даргад чиглэл өгч, түүний хэрэгжилтэд хяналт тавьж, тайланг хэлэлцэж дүгнэлт өгөх;

15.1.4.харьяалах нутаг дэвсгэр дэх түүх, соёлын дурсгалт газрыг хамгаалах чиглэлээр санал гаргах, хамгаалалтын захиргааны үйл ажиллагаанд хяналт тавих;

15.1.5.хууль тогтоомжоор тогтоосон журмын дагуу орон нутгийн хамгаалалтад байгаа түүх, соёлын дурсгалт газрыг аялал жуулчлалын байгууллагад гэрээгээр ашиглуулах шийдвэр гаргах;

15.1.6.устах, эвдрэх, гэмтэх аюул учирч байгаа соёлын өвийг авран хамгаалах, сэргээн засварлах, сэргээн уламжлуулах арга хэмжээ авах;

15.1.7.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.

15.2.Мэргэжлийн эрдэм шинжилгээний байгууллагын саналыг үндэслэн аймаг, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал сум, дүүргийн хамгаалалтад байх түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын жагсаалтыг баталж, хилийн зааг, хамгаалалтын дэглэмийг тогтоон хяналт тавина.

16 дугаар зүйл.Аймаг, нийслэлийн Засаг даргын бүрэн эрх

16.1.Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

16.1.1.соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль тогтоомж, Засгийн газар, иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын болон дээд шатны байгууллагын шийдвэрийн биелэлтийг хангах ажлыг зохион байгуулах;

16.1.2.соёлын өвийг хамгаалах, зохистой ашиглах арга хэмжээний төлөвлөгөө боловсруулж, тухайн шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар хэлэлцүүлж батлуулах, биелэлтийг хангах ажлыг зохион байгуулах;

16.1.3.соёлын өвийг эрэн сурвалжлах, бүртгэх, хамгаалах, хяналт тавих ажлыг зохион байгуулах;

16.1.4.соёлын өвийн судалгаа, тайлан мэдээллийг зохих журмын дагуу гаргаж, аймаг, нийслэл, улсын бүртгэл, мэдээллийн санд хүргүүлэх;

16.1.5.зохих журмын дагуу соёлын өвийн үзлэг, тооллого хийх;

16.1.6.соёлын өвд эрсдэл учруулахуйц аливаа үйл ажиллагааг таслан зогсоож, хуульд заасны дагуу арга хэмжээ авах;

16.1.7.палеонтологи, археологийн хайгуул, малтлага, судалгаа хийх зөвшөөрөл авсан мэргэжлийн байгууллага, багт дэмжлэг үзүүлэх;

16.1.8.соёлын өвийг сурталчлах;

16.1.9.дэлхийн болон үндэсний соёлын өвийн дурсгалт газрын хамгаалалтын бүс тогтоох ажлыг мэргэжлийн байгууллагатай хамтран хийж, эрх бүхий байгууллагад хүргүүлэх;

16.1.10.соёлын өвийг хамгаалахад идэвх, санаачилгатай оролцсон иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг урамшуулах, хуульд заасан дэмжлэг үзүүлэх;

16.1.11.түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын хууль бус малтлагыг таслан зогсоох, соёлын өвийн зөрчлийн талаарх мэдээллийн мөрөөр арга хэмжээ авах ажлыг удирдан зохион байгуулах;

16.1.12.соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагчийг олж тогтоох, олон нийтэд таниулах, дэмжлэг үзүүлэх, өвлөн уламжлуулах ажлыг зохион байгуулах;

16.1.13.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.

17 дугаар зүйл.Сум, дүүргийн Засаг даргын бүрэн эрх

17.1.Сум, дүүргийн Засаг дарга соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

17.1.1.соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах;

17.1.2.соёлын өвийг эрэн сурвалжлах, бүртгэх, хамгаалах, хяналт тавих ажлыг зохион байгуулах;

17.1.3.палеонтологи, археологийн хайгуул, малтлага, судалгаа хийх зөвшөөрөлтэй мэргэжлийн байгууллага, багт зориулалт бүхий газрыг ашиглуулах;

17.1.4.палеонтологи, археологийн хайгуул, малтлага, судалгааны ажил дууссаны дараа судалгаа явуулсан байгууллагаас уг газрыг аюул осолгүй болгохыг шаардах, хүлээн авах.

18 дугаар зүйл.Баг, хорооны иргэдийн Нийтийн Хурлын бүрэн эрх

18.1.Баг, хорооны иргэдийн Нийтийн Хурал соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

18.1.1.соёлын өвийг хамгаалахад олон нийтийг татан оролцуулах;

18.1.2.соёлын өвийг хамгаалахад идэвх, санаачилгатай оролцсон иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг урамшуулах, дэмжлэг үзүүлэх саналыг дээд шатны хуралд хүргүүлэх;

18.1.3.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.

19 дүгээр зүйл.Баг, хорооны Засаг даргын бүрэн эрх

19.1.Баг, хорооны Засаг дарга соёлын өвийг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

19.1.1.соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль тогтоомж, иргэдийн Нийтийн Хурал болон

дээд шатны хурал, Засаг даргын шийдвэрийн хэрэгжилтийг хангах ажлыг зохион байгуулах;

19.1.2.палеонтологи, археологийн хууль бус хайгуул, малтлагыг таслан зогсоох, хариуцлага хүлээлгэх талаар холбогдох албан тушаалтанд нэн даруй мэдэгдэх;

19.1.3.түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал, түүний орчныг цэвэр үзэмжтэй байлгах, хог хаягдлыг цэвэрлэхэд иргэдийг татан оролцуулах ажлыг зохион байгуулах;

19.1.4.соёлын өвийг хамгаалахад идэвх, санаачилгатай оролцсон иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг хуульд заасны дагуу урамшуулах, дэмжлэг үзүүлэх, дээд шатны байгууллагад уламжлах;

19.1.5.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ СОЁЛЫН ӨВИЙН БҮРТГЭЛ

20 дугаар зүйл.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сангийн тогтолцоо

20.1.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сан нь дараах тогтолцоотой байна:

20.1.1.байгууллагын бүртгэл, мэдээллийн сан;

20.1.2.сум, дүүргийн бүртгэл, мэдээллийн сан;

20.1.3.аймаг, нийслэлийн бүртгэл, мэдээллийн сан;

20.1.4.улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн сан.

20.2.Сум, дүүргийн бүртгэл, мэдээллийн санг соёлын төвд; аймгийн бүртгэл, мэдээллийн санг орон нутгийн музейд; нийслэлийн бүртгэл, мэдээллийн санг нийслэлийн Засаг даргын дэргэдэх соёлын асуудал хариуцсан нэгжид; улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн санг Соёлын өвийн үндэсний төвд тус тус бүрдүүлж, хадгална.

20.3.Соёлын өвийн үндэсний төв нь Монгол Улсын соёлын өвийг бүртгэх, мэдээлэх, авран хамгаалах чиг үүрэг бүхий соёл, эрдэм шинжилгээний байгууллага байна.

20.4.Улс, орон нутгийн музей нь тухайн нутаг дэвсгэрт орших соёлын өвийг бүртгэх, цуглуулах, хадгалж хамгаалах, судлах, сурталчлах чиг үүрэг бүхий соёл, эрдэм шинжилгээний байгууллага байна.

20.5.Сум, дүүргийн соёлын төв нь тухайн нутаг дэвсгэрт орших соёлын өвийг бүртгэн баримтжуулах, хамгаалах үүргийг гүйцэтгэнэ.

20.6.Дараах аж ахуйн нэгж, байгууллага бүртгэл, мэдээллийн санг заавал бүрдүүлнэ:

20.6.1.Монголбанк;

20.6.2.дурсгалт газрын хамгаалалтын захиргаа;

20.6.3.музей, галерей, номын сан, сүм хийд;

20.6.4.эрдэм шинжилгээний байгууллага, судалгааны лаборатори.

20.7.Соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн санд иргэн, хуулийн этгээд өөрийн өмчилж, эзэмшиж байгаа соёлын өвийг бүртгүүлж болно.

20.8.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн санг цаасан болон цахим хэлбэрээр бүрдүүлэх бөгөөд түүнд агуулагдах мэдээлэл үнэн зөв, бүрэн гүйцэд, зөрүүгүй байна.

20.9.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сан нь төрийн өмчид байна.

20.10.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сангийн байрлал, нууцлал, хадгалалт, хамгаалалтын аюулгүй байдлыг тухайн санг бүрдүүлсэн байгууллага хариуцна.

21 дүгээр зүйл.Соёлын өвийн бүртгэлийн бүрдэл

21.1.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сан нь соёлын өвийг эвдэрч гэмтсэн, устсан, мартагдсан тохиолдолд тэдгээрийг сэргээхэд шаардагдах бүрэн мэдээллийг агуулсан байвал зохино.

21.2.Соёлын өвийн бүртгэл нь дараах дагалдах хэрэглэгдэхүүнээс бүрдэнэ:

21.2.1.соёлын өвийн тодорхойлолт;

21.2.2.судалгаа, шинжилгээний ажлын тайлан;

21.2.3.сэргээн засварласан ажлын тайлан;

21.2.4.үзлэг, тооллого хийхэд хөтөлсөн баримт;

21.2.5.дотоод, гадаадад гаргасан үзэсгэлэнтэй холбоотой баримт;

21.2.6.гэрэл зураг, түүнийг агуулсан хальс, зээрэнцэг;

21.2.7.дуу, дүрс агуулсан бүх төрлийн бичлэг;

21.2.8.хэв, хуулбар, дардас;

21.2.9.соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагчийн талаарх мэдээлэл;

21.2.10.сэргээн засварлах ажлын хэмжилт, судалгаа, зураг төсөл;

21.2.11.бүртгэлд холбогдох бусад хэрэглэгдэхүүн.

21.3.Соёлын өвийн бүртгэл, түүнд дагалдах хэрэглэгдэхүүн нь лавлагаа, мэдээллийн хувьд нэгдмэл цогц байх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

21.4.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сангийн бүртгэлийг хуульд зааснаас бусад үндэслэлээр дамжуулах, ашиглуулах, хувилах, үрэгдүүлэх болон стандартын бус орчинд хадгалахыг хориглоно.

21.5.Соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийг архивын байгууллагад хадгалуулна.

22 дугаар зүйл.Соёлын өвийг бүртгэх

22.1.Соёлын өвийг бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгэх, мэдээллийг ашиглах журмыг соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална. Эрдэнэсийн санд хадгалагдаж байгаа түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг бүртгэх журмыг Монголбанкны Ерөнхийлөгч, соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн хамтран батална.

22.2.Нийтийн өмчийн соёлын биет өвийн талаарх мэдээллийг бүртгэл, мэдээллийн санд заавал бүртгэнэ.

22.3.Энэ хуулийн 22.2-т зааснаас бусад соёлын биет өвийг өмчлөгч, эзэмшигчийн хүсэлтийг үндэслэн зохих шатны бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгүүлж болно. Бүртгүүлсэн мэдээллийн нууцлал, хадгалалтын нөхцөлийг гэрээгээр зохицуулна.

22.4.Соёлын биет бус өв, өвлөн уламжлагчийн тухай мэдээллийг соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгэнэ.

22.5.Соёлын өв устсан, үрэгдсэн тохиолдолд Мэргэжлийн зөвлөлийн дүгнэлтийг үндэслэн соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний шийдвэрээр төрийн болон орон нутгийн өмчөөс хасна.

22.6.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сангаас мэдээлэл хасахыг хориглоно.

23 дугаар зүйл.Соёлын өвийг бүртгэх хугацаа

23.1.Соёлын өвийг нээж, илрүүлсэн байгууллага, иргэн тухайн нутаг дэвсгэрийн бүртгэл, мэдээллийн санд 15 хоногийн дотор мэдэгдэж, анхан шатны бүртгэл хийлгэнэ.

23.2.Байгууллагын бүртгэл, мэдээллийн сан нь жилд дөрвөн удаа сум, дүүргийн, сум, дүүргийн бүртгэл, мэдээллийн сан нь жилд хоёр удаа аймаг, нийслэлийн, аймаг, нийслэлийн бүртгэл, мэдээллийн сан нь жилд нэг удаа улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн санд тус тус тайлангаа хүргүүлнэ.

23.3.Монгол Улсын иргэн, хуулийн этгээд болон гадаадын байгууллага, иргэн, харьяалалгүй хүн Монгол Улсын соёлын өвтэй холбоотой зүйлийг өөрийн санаачилгаар төрийн өмчид өгсөн тохиолдолд уг дурсгалыг соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгэж, түүнийг хадгалах үүрэг бүхий байгууллагад шилжүүлнэ.

24 дүгээр зүйл.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сангийн мэдээллийг ашиглах

24.1.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сангийн мэдээллийг эрх бүхий этгээдийн зөвшөөрлөөр иргэн, хуулийн этгээдэд ашиглуулж болно. Мэдээллийг ашиглуулахдаа өмчлөгч, эзэмшигчийн хууль ёсны эрх ашгийг хөндөж үл болно.

24.2.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгэгдсэн соёлын өвийн мэдээллээр нийтэд зориулан сурталчилгааны хялбаршуулсан бүтээл гаргаж болно.

24.3.Соёлын биет өв алдагдсан тохиолдолд соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн санг хариуцсан байгууллага холбогдох мэдээллийг хил, гааль, цагдаа, хяналтын байгууллагад нэн даруй хүргүүлэх арга хэмжээ авна.

25 дугаар зүйл.Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалт газрын кадастр, өмчлөх, эзэмших эрхийн бүртгэл

25.1.Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгал, түүний оршин байгаа газрыг өмчлөгч, эзэмшигч нь эд хөрөнгийн эрхийн болон газрын кадастрын улсын бүртгэлд бүртгүүлнэ.

25.2.Энэ хуулийн 25.1-д заасан бүртгэлийг Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн санд хадгална.

26 дугаар зүйл.Соёлын өвийн үзлэг, тооллого

26.1.Соёлын биет бус өвийн үзлэгийг гурван жил тутамд, түүх соёлын үл хөдлөх дурсгалын тооллогыг таван жил тутамд, түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллогыг дөрвөн жил тутамд соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага аймаг, нийслэлийн Засаг

даргатай хамтран зохион байгуулна.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

26.2.Соёлын өвийг эзэмшигч нь тооллогоор илэрсэн зөрчлийг арилгах талаар тухайн шатны нутгийн захиргааны байгууллага болон соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагатай хамтран нэн даруй арга хэмжээ авна.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

ТАВДУГААР БҮЛЭГ СОЁЛЫН ӨВИЙН СУДАЛГАА

27 дугаар зүйл.Соёлын өвийн судалгаа

27.1.Соёлын биет өвийн судалгаа, шинжилгээг мэргэжлийн эрдэм шинжилгээний байгууллага хийнэ.

27.2.Палеонтологи, археологийн хайгуул, малтлага, судалгаа нь эрдэм шинжилгээний болон авран хамгаалах үндсэн чиглэлтэй байна.

27.3.Палеонтологи, археологийн эрдэм шинжилгээний хайгуул, малтлага хийх болон Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээр гадаадын иргэн, судалгааны баг, байгууллагад угсаатны судалгаа хийх зөвшөөрлийг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэдэх Мэргэжлийн зөвлөлийн саналыг үндэслэн соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн олгоно.

27.4.Соёлын өвийн судалгаа хийх журмыг соёлын болон шинжлэх ухааны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн хамтран батална.

27.5.Эрдэм шинжилгээний болон авран хамгаалах хайгуул, малтлага, судалгаа хийх зөвшөөрлийг мэргэжлийн эрдэм шинжилгээний байгууллагад олгоно.

27.6.Авран хамгаалах хайгуул, малтлага, судалгаа хийх зөвшөөрлийг мэргэжлийн судлаачдын багт олгож болно.

27.7.Соёлын биет өвийг таньж тогтоох судалгаа, шинжилгээг өмчийн бүх хэлбэрийн эрдэм шинжилгээний лабораторид хийж болно.

27.8.Хот суурин, барилга байгууламж барих, шинээр зам тавих, усан цахилгаан станц байгуулах, газар тариалан эрхлэх, ашигт малтмалын хайгуул хийх, ашиглах зэрэг аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулахад зориулан газар олгохоос өмнө палеонтологи, археологи, угсаатны мэргэжлийн эрдэм шинжилгээний байгууллагаар урьдчилан хайгуул, судалгаа хийлгэж, дүгнэлт гаргуулна.

27.9.Урьдчилан хайгуул судалгаа хийлгэх, илэрсэн түүх, соёлын дурсгалыг авран хамгаалах ажилд шаардагдах зардлыг захиалагч хариуцна.

27.10.Урьдчилан хайгуул, судалгаа хийлгэж, дүгнэлт гаргуулаагүй нь газар эзэмшүүлэх шийдвэрийг хүчингүй болгох үндэслэл болно.

27.11.Соёлын биет бус өвийг сурвалжлан олох, судалж шинжлэх ажлыг холбогдох журмын дагуу мэргэжлийн соёл, урлаг, эрдэм шинжилгээний байгууллага, төрийн ба төрийн бус байгууллага, иргэн, хуулийн этгээд эрхлэн явуулна.

28 дугаар зүйл.Палеонтологи, археологийн хайгуул, малтлага, судалгаа хийхэд хориглох зүйл

28.1.Палеонтологи, археологийн хайгуул, малтлага, судалгаа хийхэд дараах зүйлийг хориглоно:

28.1.1.геологийн ховор илэрц, эрдэсжилтийн онцгой тогтоц, усны эх, рашаан, булаг, бүрд зэрэг байгалийн унаган тогтоц, эмзэг хэсгийг гэмтээх;

28.1.2.тэсэрч дэлбэрэх бодис хэрэглэх;

28.1.3.судалгааны үр дүнд хохирол учруулж болзошгүй техник, тоног төхөөрөмж ашиглах;

28.1.4.малтлага, судалгааны явцад үүссэн нүх, хонхор болон хүрээлэн байгаа орчны үзэмжийг эвдсэн элс, шороо, чулуун овоолго үлдээх.

29 дүгээр зүйл.Соёлын өвийн судалгааны ажлын тайлан

29.1.Соёлын өвийн судалгааны ажлын дэлгэрэнгүй тайлангийн нэг хувийг соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн санд шилжүүлнэ.

29.2.Тайлан бүрэн эхээрээ нийтлэгдээгүй тохиолдолд түүнийг ашиглах асуудлыг Зохиогчийн эрх болон түүнд хамаарах эрхийн тухай хуулийн дагуу шийдвэрлэнэ.

30 дугаар зүйл.Олдвор

30.1.Түүх, соёл, шинжлэх ухааны ач холбогдол бүхий үнэт зүйл оршин байгаа нутаг дэвсгэр, газрын хэвлий нь төрийн хамгаалалтад байх бөгөөд аливаа олдвор нь төрийн өмч мөн.

30.2.Олдворыг хадгалах, хамгаалах, судлахдаа түүний анхны төрх байдал, хэлбэр, шинж чанарыг алдагдуулж гэмтээхийг хориглоно.

30.3.Олдворыг стандартын шаардлага хангаагүй өрөө тасалгаа, орчинд хадгалахыг хориглоно.

30.4.Олдворыг илрүүлсэн өдрөөс хойш 30 хоногийн дотор тухайн сум, дүүргийн бүртгэл, мэдээллийн санд заавал бүртгүүлнэ.

30.5.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага олдворыг хадгалах, эзэмших байгууллагад шилжүүлэхдээ илрүүлсэн эрдэм шинжилгээний байгууллагын саналыг харгалзана.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

30.6.Олдворыг хадгалж, ашиглахдаа гарал үүслийн нэгдмэл цогц байдлыг хангана.

ЗУРГААДУГААР БҮЛЭГ СОЁЛЫН ӨВИЙГ ЭЗЭМШИХ, АШИГЛАХ, ӨМЧЛӨХ

31 дүгээр зүйл.Соёлын биет өвийг эзэмших

31.1.Нийтийн өмчийн соёлын биет өвийг төрийн болон орон нутгийн, шашны, олон нийтийн байгууллага өмчлөгчийн тогтоосон нөхцөлөөр тус тус эзэмшинэ.

31.2.Доор дурдсан байгууллага, хуулийн этгээд нийтийн өмчийн соёлын биет өвийг эзэмшинэ:

31.2.1.улсын болон орон нутгийн музей;

31.2.2.галерей;

31.2.3.эрдэм шинжилгээний байгууллага;

31.2.4.үндэсний болон аймаг, нийслэл, дүүргийн номын сан;

31.2.5.үндэсний төв архив, аймаг, нийслэлийн архив;

31.2.6.шашны байгууллага;

31.2.7.хууль тогтоомжоор соёлын өвийг хадгалж, хамгаалах үүрэг хүлээлгэсэн бусад байгууллага.

32 дугаар зүйл.Төрийн өмчийн соёлын биет өвийг эзэмшигчийн эрх, үүрэг

32.1.Соёлын биет өвийг эзэмшигч дараах эрх эдэлнэ:

32.1.1.өмчлөгчтэй тохиролцсоны дагуу нийтэд дэлгэн үзүүлэх, сурталчлах, үзэсгэлэнд оролцуулах, түүнээс олсон орлогын тодорхой хувийг авах;

32.1.2.ангилал, зэрэглэлийг харгалзан холбогдох журмын дагуу тэдгээрийг түр солилцох, түрээслэх, худалдаж авах;

32.1.3.сурвалжлан олж цуглуулах, судалж шинжлэх, эрдэм шинжилгээний хурал, зөвлөгөөн, сургалт зохион байгуулах;

32.1.4.стандартын шаардлага хангасан байр, лаборатори, техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжөөр хангагдах;

32.1.5.соёлын биет өвийн загвараар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлүүлэх.

32.2.Соёлын биет өвийг эзэмшигч дараах үүрэг хүлээнэ:

32.2.1.соёлын өвийн бүртгэл хөтөлж, бүртгэл, мэдээллийн сан үүсгэх;

32.2.2.дээд шатны бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгүүлэх;

32.2.3.бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгэгдсэн соёлын өвийн шилжилт хөдөлгөөний мэдээллийг бүртгэх;

32.2.4.түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг хилээр гаргахад зохих журмын дагуу зөвшөөрөл авах;

32.2.5.соёлын биет өв алдагдсан, үрэгдсэн тохиолдолд тухайн шатны бүртгэл, мэдээллийн сан, Засаг дарга, цагдаагийн байгууллагад нэн даруй мэдэгдэх;

32.2.6.өмчлөгчийн зөвшөөрөлгүйгээр соёлын биет өвийг сэргээн засварлах, бусдад ашиглуулахгүй байх.

33 дугаар зүйл.Соёлын биет өвийг өмчлөгчийн эрх, үүрэг

33.1.Соёлын биет өвийг өмчлөгч иргэн, хуулийн этгээд дараах эрх эдэлнэ:

33.1.1.язгуур зориулалтаар ашиглах;

33.1.2.нийтэд дэлгэн үзүүлэх, сурталчлах, үзэсгэлэнд тавих, түүнээс олсон орлогоос авах;

33.1.3.зайлшгүй сэргээн засварлах шаардлагатай тохиолдолд зохих журмын дагуу улсаас санхүүгийн дэмжлэг авах;

33.1.4.түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийг өөрийн хүсэлтээр төрд худалдсан тохиолдолд татварын хөнгөлөлт эдлэх;

33.1.5.музей, галерей байгуулах.

33.2.Соёлын биет өвийг өмчлөгч иргэн, хуулийн этгээд дараах үүрэг хүлээнэ:

33.2.1.соёлын өвийн гарал үүслийн байдлыг тодорхойлох;

33.2.2.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгүүлэх;

33.2.3.худалдах, бэлэглэх, өвлүүлэх зэргээр өмчлөх эрхээ бусдад шилжүүлсэн тохиолдолд тухайн шатны Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн санд мэдэгдэх;

33.2.4.түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг хилээр гаргахад зохих журмын дагуу зөвшөөрөл авах;

33.2.5.алдагдаж, үрэгдсэн тохиолдолд нэн даруй тухайн шатны Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сан, Засаг дарга, цагдаагийн байгууллагад мэдэгдэх;

33.2.6.түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийг худалдах анхны саналыг төрд тавих;

33.2.7.түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийг гадаадын иргэн, хуулийн этгээд, харьяалалгүй хүнд бэлэглэх, өвлүүлэх зэргээр түүний өмчлөлд шилжүүлэхгүй байх.

34 дүгээр зүйл.Соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагчийн эрх, үүрэг

34.1.Соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагч нь дараах эрх эдэлнэ:

34.1.1.соёлын биет бус өвийг яаралтай хамгаалах, өвлүүлэх, сэргээн уламжлуулах зайлшгүй тохиолдолд санхүүгийн дэмжлэг авах.

34.2.Соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагч нь дараах үүрэг хүлээнэ:

34.2.1.соёлын биет бус өвийг хойч үедээ өвлүүлэх, шавь сургах;

34.2.2.соёлын биет бус өвийг сурталчилж, түгээн дэлгэрүүлэх;

34.2.3.соёлын биет бус өвийн бүртгэл хийх, мэдээлэл бүрдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх.

35 дугаар зүйл.Соёлын биет өвийг худалдах, худалдан авах

35.1.Соёлын биет өвийг түрээслэх, худалдах, худалдан авах, түр солилцох журмыг соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

35.2.Соёлын биет өвийг худалдан авах ажлыг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, улс, орон нутгийн музей, номын сан олон нийтэд нээлттэй, ил тод хэлбэрээр зохион байгуулна.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

35.3.Соёлын биет өвийг худалдан авсан байгууллага жил бүр үзэсгэлэн зохион байгуулж, нийтэд сурталчилна.

35.4.Түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийг гадаадын иргэн, хуулийн этгээд, харьяалалгүй хүнд худалдахыг хориглоно.

35.5.Палеонтологи, археологийн олдворыг худалдахыг хориглоно.

36 дугаар зүйл.Соёлын биет өвийг ашиглах

36.1.Соёлын биет өвийг сурталчлах, судалгаа, шинжилгээ, сургалт явуулах зориулалтаар ашиглана.

36.2.Соёлын биет өвийг сурталчлах, судалгаа, шинжилгээ хийх, сургалт явуулах зориулалтаар ашиглахдаа гэмтээх, үрэгдүүлэхийг хориглоно.

36.3.Төрийн өмчид байгаа соёлын биет өвийг язгуур зориулалтаар ашиглахыг хориглоно. Энэ хэсгийн заалт нь түүх, соёлын дурсгалт барилга, байшинд хамаарахгүй.

ДОЛООДУГААР БҮЛЭГ СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ ТОГТОЛЦОО

37 дугаар зүйл.Соёлын өвийг хамгаалах тогтолцоо

37.1.Соёлын өвийг хамгаалах асуудлыг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, төрийн захиргааны байгууллага болон бүх шатны иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг дарга, энэ хуулиар үүрэг хүлээсэн байгууллага, эрх бүхий этгээд хариуцна.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан/

37.2.Соёлын өвийн хамгаалалтад соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, төрийн захиргааны байгууллага, бүх шатны Засаг дарга, соёлын өвийн хяналтын улсын байцаагч, гэрээт харуул, хуулиар эрх олгосон байгууллага, албан тушаалтан хяналт

тавина.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар нэмэлт оруулсан/

37.3.Соёлын өвийн анхны төрх, нэгдмэл цогц байдлыг алдагдуулахгүйгээр тухайн орон нутагт нь хадгалах зарчим баримтална. Хадгалалт хамгаалалтын нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний зөвшөөрлөөр улс, орон нутгийн музейд шилжүүлэн хадгалж болно.

37.4.Сум, дүүргийн Засаг дарга түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалыг хамгаалах үүргийг гэрээний үндсэн дээр иргэн, хуулийн этгээдээр гүйцэтгүүлж болно.

37.5.Улс, аймаг, нийслэлийн хамгаалалтад байх түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын дэргэд тухайн дурсгалын талаарх мэдээллийг агуулсан танилцуулга, тайлбар, тэмдэг, тэмдэглэгээ байрлуулна. Танилцуулга, тайлбар, тэмдэг, тэмдэглэгээг стандартын дагуу хийж, байрлуулах ажлыг аймаг, нийслэлийн Засаг дарга хариуцан зохион байгуулна.

38 дугаар зүйл.Соёлын өвийг хамгаалахтай холбоотой хориглох үйл ажиллагаа

38.1.Соёлын өвд хохирол учруулж болзошгүй дараах үйл ажиллагааг хориглоно:

38.1.1.түүх, соёлын дурсгалт газар түүний орчны бүсэд дэд бүтцийн барилга байгууламж барих, уул уурхай, газар тариалан эрхлэх, үйлдвэрлэл явуулах;

38.1.2.палеонтологи, археологи, угсаатны мэргэжлийн байгууллагаар урьдчилан хайгуул, судалгаа хийлгэхгүйгээр хот суурин, барилга байгууламж барих, шинээр зам тавих, тариалангийн талбай олгох, усан цахилгаан станц байгуулах, ашигт малтмалын хайгуул хийх, ашиглах зэрэг аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулахад зориулж газар олгох;

38.1.3.хуульд зааснаас бусад тохиолдолд нийтийн өмчийн түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг өмчлөгчийн зөвшөөрөлгүйгээр өөр байгууллага, орчинд шилжүүлэн хадгалах, зөөж тээвэрлэх, хөдөлгөх;

38.1.4.улс, аймаг, нийслэлийн хамгаалалтад байх түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалд зар сурталчилгааны самбар, бичиг хадах, анхны хэлбэр төрх, хийц, бүтээцийг өөрчлөх.

38.2.Палеонтологи, археологи, угсаатны урьдчилсан хайгуул, судалгааны ажлын дүгнэлтээр соёлын өвд эрсдэл учирч болзошгүй байгаа нь тогтоогдсон бол аж ахуйн үйл ажиллагааг зогсоох үндэслэл болно.

38.3.Газрын хэвлийг эзэмших, ашиглах явцад соёлын биет өв илэрвэл газрын хэвлийг ашиглагч ажлаа зогсоож, энэ тухай сум, дүүргийн Засаг дарга, цагдаагийн болон уг асуудлыг хариуцсан байгууллагад нэн даруй мэдэгдэнэ.

39 дүгээр зүйл.Соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлуулах

39.1.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага болон бүх шатны Засаг дарга соёлын биет бус өв, түүнийг өвлөн уламжлагчийг тухайн угсаатан ястны түүх, уламжлал, ёс заншил, ахуй нөхцөлтэй нь уялдаатайгаар судалж, сурталчлах, өвлөн уламжлуулах, хадгалж хамгаалах асуудлыг хариуцна.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

39.2.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага соёлын биет бус өвийг хадгалж хамгаалах, түүнийг өвлөн уламжлагчийг тодруулах, алдаршуулах, авьяас билгийг хөгжүүлэх, олон нийтэд сурталчлан түгээн дэлгэрүүлэх зорилгоор гурван жил тутам улсын хэмжээнд соёлын биет бус өвийн их наадмыг зохион байгуулна.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

39.3.Соёлын биет бус өвийг хамгаалах, биет бус өвийг өвлөн уламжлагчийг урамшуулах, шавь сургалт зохион байгуулах асуудлыг бүх шатны Засаг дарга зохион байгуулна.

40 дүгээр зүйл.Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг урамшуулах

40.1.Соёлын өвийг сурвалжлан олсон, нээлт хийсэн, соёлын өвийн сан хөмрөгийг баяжуулах, авран хамгаалах, түүнийг олон нийтэд сурталчлан таниулах, сэргээн уламжлуулах, сэргээн засварлахад идэвх санаачилгатай ажилласан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг төрөөс урамшуулна.

40.2.Соёлын өвийн эсрэг гэмт хэрэг, захиргааны зөрчлийг илрүүлэхэд хувь нэмэр оруулсан иргэнийг төрөөс алдаршуулж, урамшуулна.

40.3.Энэ хуульд заасан шаардлагыг зөрчсөн этгээдийг илрүүлсэн, соёлын өвийг хуулбарласан, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж, борлуулсан тухай мэдээлсэн иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага, улсын байцаагч, гэрээт харуулд борлуулалтын орлогын 15 хувийг аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга олгоно.

40.4.Зөрчлийн тухай мэдээллийг худалдан авах журмыг Засгийн газар батална. Мэдээллийн нууцлалыг хууль тогтоомжийн дагуу чандлан хадгална.

40.5.Соёлын биет бус өвийг үндэсний болон дэлхийн хэмжээнд сурталчлан алдаршуулах, түгээн дэлгэрүүлэхэд онцгой хувь нэмэр оруулсан өвлөн уламжлагчийг жил бүр тодруулж, мөнгөн шагнал олгох бөгөөд мөнгөн шагнал олгох журмыг Засгийн газар батална.

41 дүгээр зүйл.Соёлын өвийн санхүүжилт

41.1.Соёлын өвийг хамгаалах үйл ажиллагааг доор дурдсан эх үүсвэрээс санхүүжүүлнэ:

41.1.1.улсын төсөв;

41.1.2.орон нутгийн төсөв;

41.1.3.Монгол Улсын болон гадаадын иргэн, олон улсын байгууллага, хуулийн этгээдээс олгосон хөрөнгө, хандив, тусламж;

41.1.4.бусад эх үүсвэр.

НАЙМДУГААР БҮЛЭГ ДУРСГАЛТ ГАЗРЫГ ХАМГААЛАХ

42 дугаар зүйл.Соёлын өвийн дурсгалт газар

42.1.Улсын Их Хурал соёлын өвийн дурсгалт газрын унаган төрх, соёлын үнэт зүйлийн язгуур шинжийг хамгаалах зорилгоор тусгай хамгаалалтад авах тухай шийдвэр гаргаж, хилийн заагийг батална.

42.2.Соёлын өвийн дурсгалт газар байгуулах саналыг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага Засгийн газарт өргөн мэдүүлнэ. Саналд тухайн аймаг, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын шийдвэрийг харгалзан үзэж болно.

42.3.Соёлын өвийн дурсгалт газарт үндэсний болон дэлхийн өвийн дурсгалт газар хамаарна.

42.4.Соёлын өвийн дурсгалт газрыг дараах бүсэд хуваана:

42.4.1.хамгаалалтын бүс;

42.4.2.орчны бүс.

42.5.Соёлын өвийн дурсгалт газарт хэд хэдэн түүх, соёлын дурсгалт газар байрлаж болно.

42.6.Хамгаалалтын болон орчны бүсэд соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын зөвшөөрлөөр байгаль, соёлын өвд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүйгээр аялал жуулчлалын үйл ажиллагаа эрхэлж болно.

42.7.Соёлын өвийн дурсгалт газрын хамгаалалтын менежментийг хариуцан хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий хамгаалалтын захиргаа ажиллана.

42.8.Соёлын өвийн дурсгалт газрын хамгаалалтын захиргаа энэ хуулийн 43, 44-т заасан үйл ажиллагаатай уялдуулан нэмэлт дэглэм тогтоож болно.

42.9.Соёлын өвийн дурсгалт газрын хамгаалалтын захиргаанд хэд хэдэн дурсгалт газрын хамгаалалтын асуудлыг харьяалуулж болно.

43 дугаар зүйл.Хамгаалалтын бүсийн дэглэм

43.1.Хамгаалалтын бүсэд энэ хуулийн 38.1-д зааснаас гадна доор дурдсан үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно:

43.1.1.онцгой байдал үүссэнээс бусад тохиолдолд нисэх онгоц буулгах;

43.1.2.ашигт малтмал эрэх, хайх, ашиглах;

43.1.3.мод, элс, хайрга, чулуу авах зэргээр байгалийн төлөв байдлыг өөрчлөх;

43.1.4.хот суурин, цахилгаан станц байгуулах;

43.1.5.тэсэлгээ хийх;

43.1.6.шинээр барилга байгууламж барих.

44 дүгээр зүйл.Орчны бүсийн дэглэм

44.1.Орчны бүсэд энэ хуулийн 38.1-д зааснаас гадна доор дурдсан үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно:

44.1.1.ашигт малтмал эрэх, хайх, ашиглах;

44.1.2.хот суурин, цахилгаан станц байгуулах;

44.1.3.тэсэлгээ хийх.

45 дугаар зүйл.Түүх, соёлын дурсгалт газар

45.1.Засгийн газар түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын бүрэн бүтэн, аюулгүй байдлыг хангах, харагдах сүр барааг хадгалах зорилгоор хамгаалалтын бүс тогтооно.

45.2.Сум, дүүргийн Засаг дарга энэ хуулийн 45.1-д заасны дагуу хамгаалалтын бүс тогтоосон түүх, соёлын дурсгалт газарт гэрээт харуул томилж ажиллуулна.

45.3.Түүх, соёлын дурсгалт газрын хамгаалалтын бүсэд энэ хуулийн 38.1-д зааснаас гадна доор дурдсан үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно:

45.3.1.газар, түүний хэвлийг хөндөх;

45.3.2.мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлтгүй мод бут, төрөл бүрийн ургамал тарих;

45.3.3.гэр, сууц, барилга, байгууламж барих;

45.3.4.мал бэлчээх;

45.3.5.онцгой байдал үүссэнээс бусад тохиолдолд өөрөө явагч хэрэгсэл нэвтрүүлэх, нисэх онгоц буулгах;

45.3.6.ашигт малтмал эрэх, хайх, ашиглах;

45.3.7.мод, элс, хайрга, чулуу авах.

45.4.Түүх, соёлын дурсгалт газрын хамгаалалтын бүсэд судалгаа шинжилгээ хийх, сэргээн засварлах, аялал жуулчлалын зорилгоор сурталчлах үйл ажиллагаа явуулж болно.

ЕСДҮГЭЭР БҮЛЭГ СОЁЛЫН ӨВИЙГ СЭРГЭЭН ЗАСВАРЛАХ

46 дугаар зүйл.Соёлын биет өвийг сэргээн засварлах байгууллага

46.1.Соёлын биет өвийг сэргээн засварлах ажлыг судалгаа, шинжилгээний үндсэн дээр боловсруулсан сэргээн засварлах зураг төслийн дагуу соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас эрх олгосон мэргэжлийн байгууллага, иргэн гэрээгээр гүйцэтгэнэ.

46.2.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэд соёлын биет өвийг сэргээн засварлах ажлыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах, хяналт тавих үүрэг бүхий Мэргэжлийн зөвлөл ажиллана. Мэргэжлийн зөвлөлийн бүрэлдэхүүн, ажиллах журмыг соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

46.3.Мэргэжлийн зөвлөлийн саналыг үндэслэн соёлын биет өвийг сэргээн засварлах зөвшөөрлийг соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн олгоно.

46.4.Хуульд өөрөөр заагаагүй бол соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас эрх олгосон мэргэжлийн байгууллага соёлын биет өвийг сэргээн засварлаж болно.

46.5.Соёлын биет өвийг зөвшөөрөлгүй сэргээн засварлахыг хориглоно.

46.6.Монгол Улсын хэмжээнд соёлын биет өвийг сэргээн засварлах ажлыг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын харьяа Соёлын биет өвийг сэргээн засварлах газар гүйцэтгэнэ.

46.7.Соёлын биет өвийг сэргээн засварлах ажилд туслан гүйцэтгэгчийг гэрээгээр ажиллуулж болно.

47 дугаар зүйл.Соёлын биет өвийг сэргээн засварлах үйл ажиллагаа

47.1.Соёлын биет өвийг сэргээн засварлахад дараах зарчмыг баримтална:

47.1.1.анхны төрх, хийц бүтээцийг хадгалж үлдээх; 47.1.2.аюулгүй, удаан хугацаанд хадгалах нөхцөлийг хангах.

47.2.Соёлын биет өвийг сэргээн засварлах журмыг соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, түүхэн дурсгалт барилга, архитектурын дурсгалыг сэргээн засварлах журмыг соёлын болон барилгын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн хамтран батална.

47.3.Соёлын биет өвийг сэргээн засварласан ажлын дэлгэрэнгүй тайланг соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн сан, архивт шилжүүлнэ.

48 дугаар зүйл.Соёлын биет бус өвийг сэргээн уламжлуулах

48.1.Соёлын биет бус өв устсан, мартагдсан тохиолдолд сэргээн уламжлуулах арга хэмжээг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага холбогдох бүртгэл, мэдээллийг үндэслэн зохион байгуулна.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

48.2.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэдэх Мэргэжлийн зөвлөл соёлын биет бус өвийг сэргээгдсэнд тооцож, дүгнэлт гаргана.

АРАВДУГААР БҮЛЭГ

СОЁЛЫН ӨВИЙГ СУРТАЛЧЛАХ

49 дүгээр зүйл.Соёлын өвийн боловсрол

49.1.Соёлын өвийн талаарх мэдлэг олгох, түүнийг хамгаалах, сурталчлах арга хэмжээг гэр бүлийн соёл, хүмүүжлийн уламжлал болон боловсролын тогтолцоогоор дамжуулан хэрэгжүүлнэ.

49.2.Соёлын өвийн боловсрол эзэмшүүлэх ажлыг дараах байдлаар зохион байгуулна:

49.2.1.соёлын өв, түүнийг хамгаалах мэдлэгийг сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын сургуулийн боловсролын сургалтын стандартад тусгах;

49.2.2.коллеж, их, дээд сургууль болон мэргэжлийн сургалтын байгууллагын суралцагчид соёлын өвийг хамгаалах, ашиглах талаар шинжлэх ухааны үндэслэлтэй боловсрол эзэмшүүлэх;

49.2.3.олон нийтэд хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр соёлын өвийг хамгаалах, өв уламжлал, ёс заншил, хууль тогтоомжийг сурталчлан таниулах.

50 дугаар зүйл.Соёлын өвийн үзэсгэлэн

50.1.Нийтийн өмчийн соёлын биет өвөөр дотоод, гадаадад үзэсгэлэн гаргах ажлыг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, түүнээс эрх олгосон байгууллага зохион байгуулна.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

50.2.Энэ хуулийн 50.1-д заасан эрх бүхий байгууллага соёлын биет өвийг эзэмшигчтэй гэрээ байгуулна. Гэрээнд биет өвийг ашиглах нөхцөл, хугацаа, даатгалын баталгааны хэмжээ, түрээсийн төлбөр, ашиглагч этгээдийн хүлээх хариуцлага, хамгаалалтын болон эрсдэлийн баталгааны нөхцөлийг тусгана.

50.3.Хувийн өмчийн соёлын өвийг өмчлөгч, эзэмшигчтэй нь байгуулсан гэрээний үндсэн дээр үзэсгэлэнд оролцуулж болно.

50.4.Соёлын биет өвийг гадаадад үзэсгэлэнд гаргах гэрээг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хянана.

50.5.Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгүүлээгүй палеонтологи, археологийн олдвор, дурсгалаар иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага үзэсгэлэн гаргах, музей байгуулахыг хориглоно.

51 дүгээр зүйл.Соёлын биет өвийг зөөж тээвэрлэх

51.1.Соёлын биет өвийг хадгалалт, хамгаалалтын аюулгүй байдлыг бүрэн хангасны үндсэн дээр зөөж тээвэрлэнэ.

51.2.Соёлын биет өвийг зөөж тээвэрлэх журмыг Засгийн газар тогтооно.

52 дугаар зүйл.Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг хилээр нэвтрүүлэх

52.1.Түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйл, эх олдворыг сэргээн засварлах, сурталчлах зорилгоор түүний хадгалалт, хамгаалалтын найдвартай нөхцөлийг бүрдүүлсний үндсэн дээр Засгийн газрын зөвшөөрлөөр нэг жилээс дээшгүй хугацаагаар улсын хилээр нэвтрүүлнэ. Энэ хэсгийн заалт нь түүний хувилсан эх хуулбарт хамаарахгүй.

52.2.Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг хилээр нэвтрүүлэх журмыг соёлын болон санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн хамтран батална.

52.3.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага энэ хуулийн 52.1-д зааснаас бусад түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг дараах зорилгоор, эргүүлэн авчрах нөхцөлтэйгээр улсын хилээр нэвтрүүлэх зөвшөөрөл олгоно:

52.3.1.палеонтологи, археологийн олдворыг судалж шинжлүүлэх;

52.3.2.сэргээн засварлах;

52.3.3.гадаад улсад үзэсгэлэнд гаргах;

52.3.4.өмчлөгч өөрөө язгуур зориулалтаар нь ашиглах.

52.4.Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг улсын хилээр хоёр жилээс дээшгүй хугацаагаар нэвтрүүлнэ. Энэ хуулийн 52.3.1, 52.3.2-т заасан түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг улсын хилээр нэвтрүүлэх зайлшгүй шаардлагатай тохиолдолд уг хугацааг сунгаж болно.

52.5.Энэ хуулийн 52.3-т заасан түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг улсын хилээр нэвтрүүлж байгаа этгээд түүний хадгалалт, хамгаалалтын найдвартай байдлыг хангасан байна.

52.6.Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийг улсын хилээр нэвтрүүлэхэд соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас баталсан маягтын дагуу мэдээллийг үйлдэж, хадгалалтын байдлын тайлан, гэрэл зураг, дүрс бичлэгээр баримтжуулан соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн санд хадгалуулна.

52.7.Хууль бусаар гадаадад гаргасан түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл, эсхүл энэ хуулийн 52.1, 52.3-т заасны дагуу улсын хилээр гаргасан түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл алдагдсан, үрэгдсэн тохиолдолд тэдгээрийг Монгол Улсын өмч болохыг зарлах бөгөөд эргүүлж авчрах ажлыг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага болон цагдаагийн байгууллага хууль тогтоомжид заасан журмын дагуу зохион байгуулна.

Энэ хэсэгт 2016 оны 07 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

52.8.Шүүхийн шийдвэрээр төрийн өмчид шилжүүлсэн болон гаалийн байгууллагад хураагдсан соёлын биет өвийг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага төрөл зүйлээр нь ялгаж, холбогдох журмын дагуу мэргэжлийн байгууллагад шилжүүлнэ.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

53 дугаар зүйл.Соёлын өвийг хувилах

53.1.Соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний зөвшөөрөлгүйгээр нийтийн өмчийн соёлын биет өвийг 1:1 масштабаар хувиран олшруулахыг хориглоно.

53.2.Энэ хуулийн 53.1-д зааснаас өөр масштабаар хувиран олшруулах эрхийг соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн олгоно.

53.3.Соёлын өвийг хувилах болон бүтээгдэхүүний загварт оруулж, зах зээлд нийлүүлэх эрх авсан байгууллага, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаанд соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хяналт тавина.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

54 дүгээр зүйл.Соёлын өвийн загвараар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх

54.1.Энэ хуулийн 53.2-т заасан зөвшөөрөл авсан этгээдтэй мерчандайзийн гэрээг зөвхөн улсын болон орон нутгийн музей, соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас эрх олгосон соёлын бусад байгууллага байгуулна.

54.2.Улс, орон нутгийн музей болон соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас эрх олгосон соёлын бусад байгууллага нь бүтээгдэхүүний борлуулагч байж болно.

54.3.Улс, орон нутгийн музей болон бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгч, борлуулагч нь мерчандайзийн гэрээ байгуулна. Гэрээний загварыг соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

АРВАН НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ МЕРЧАНДАЙЗИЙН ГЭРЭЭ

55 дугаар зүйл.Мерчандайзийн гэрээ

55.1.Иргэний хуулийн 3381 дүгээр зүйлийн дагуу мерчандайзийн гэрээгээр өмчлөгч, түүний зөвшөөрснөөр эзэмшигч нийтийн өмчийн соёлын өвийн загвараар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, борлуулах эрхийг үйлдвэрлэгч, борлуулагчид олгох ба үйлдвэрлэгч, борлуулагч нь эзэмшигчид борлуулалтын орлогоос соёлын өвийн загвар ашигласны төлбөр төлөх үүрэг хүлээнэ.

55.2.Мерчандайз нь барааны тэмдэг, бүтээгдэхүүний загварын эрхээр хамгаалагдана.

56 дугаар зүйл.Мерчандайзийн гэрээний талууд

56.1.Дараах этгээд мерчандайзийн гэрээний тал байна:

56.1.1.нийтийн болон хувийн өмчийг өмчлөгч;

56.1.2.улс, орон нутгийн музей, соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүнээс эрх олгосон соёлын бусад байгууллага;

56.1.3.эрх олгогдсон үйлдвэрлэгч, борлуулагч.

57 дугаар зүйл.Мерчандайзийн гэрээний нөхцөл

57.1.Хууль, гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол мерчандайзийн гэрээг Иргэний хуулийн дагуу бичгээр байгуулж дараах зүйлийг тусгана:

57.1.1.мерчандайзийн зүйлийн хэмжээ, загвар, өнгө, материалын дэлгэрэнгүй тодорхойлолт;

57.1.2.мерчандайзийн гэрээний дагуу үйлдвэрлэх, борлуулах бүтээгдэхүүний тоо хэмжээ;

57.1.3.үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг борлуулах борлуулагч, борлуулах цэгийн мэдээлэл;

57.1.4.мерчандайзийн зүйлийг үйлдвэрлэх, борлуулахад шаардлагатай санхүүжилтийн хэлбэр, нөхцөл;

57.1.5.мерчандайзийн зүйлийг гэрээнд заасны дагуу үйлдвэрлэх, борлуулах болон чанарын баталгаа;

57.1.6.соёлын өвийн загвар ашигласны төлбөрийн хэмжээ, нөхцөл;

57.1.7.мерчандайзийн гэрээний хугацааг сунгах, гэрээний эрх, үүргийг шилжүүлэх, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, мерчандайзийн гэрээ ба холбогдох бусад гэрээ хоорондын харилцаа, гэнэтийн буюу давагдашгүй хүчин зүйл, үүргээ биелүүлээгүй тохиолдол ба гэрээ цуцлах, дуусгавар болох үндэслэл, маргаан шийдвэрлэх журам;

57.1.8.талууд харилцан тохиролцсон бусад зүйл.

АРВАН ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ СОЁЛЫН ӨВИЙН ХЯНАЛТ

58 дугаар зүйл.Соёлын өвийн хяналт

58.1.Соёлын өвийн хяналтыг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, бүх шатны Засаг дарга, улсын байцаагч, гэрээт харуул хэрэгжүүлнэ.

/Энэ хэсэгт 2016 оны 7 дугаар сарын 21-ний өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/

58.2.Соёлын өвийн хяналтыг хэрэгжүүлэх байгууллага нь соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль тогтоомж, дүрэм журам, түүнтэй холбогдсон норм, стандартын хэрэгжилтэд хяналт тавина.

58.3.Энэ хуулийн 5 дугаар зүйлд заасан түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын хадгалалт, хамгаалалтад байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч хяналт тавина.

58.4.Соёлын өвийн хяналтын улсын байцаагчийг соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн томилно.

58.5.Соёлын өвийн гэрээт харуулыг сум, дүүргийн Засаг дарга томилно.

59 дүгээр зүйл.Соёлын өвийн гэрээт харуулын эрх, үүрэг

59.1.Соёлын өвийн гэрээт харуул нь дараах эрх, үүрэгтэй:

59.1.1.түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын талаарх мэдээлэл, хамгаалалтын хэрэгслээр хангагдах, цалин хөлс, урамшуулал авах;

59.1.2.түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын бүрэн бүтэн байдал, эвдрэл гэмтлийг засварлах, авран хамгаалах талаар эрх бүхий этгээдэд мэдээлэл өгөх;

59.1.3.түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалыг үзэж сонирхох, судлахаар ирсэн иргэнийг бүртгэх, тэдний багаж хэрэгслийг шалгах, соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийг тайлбарлаж таниулах;

59.1.4.түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын орчинд зөвшөөрөлгүйгээр металл хайгч, тусгай багаж ашиглуулахгүй байх;

59.1.5.хууль бус хайгуул, малтлага хийхийг хориглох, таслан зогсоох, үйл ажиллагааг нь баримтжуулах, мэдээлэх;

59.1.6.хууль ёсны шаардлагыг үл биелүүлсэн этгээдийг улсын байцаагч болон холбогдох хуулийн байгууллагад мэдээлэх;

59.1.7.хамгаалж байгаа соёлын өвийн ойролцоо байнга оршин суух.

АРВАН ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ БУСАД ЗҮЙЛ

60 дугаар зүйл.Хууль зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага

60.1.Энэ хуулийг зөрчсөн албан тушаалтны үйлдэл нь гэмт хэргийн шинжгүй бол Төрийн албаны тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

60.2.Энэ хуулийг зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд Эрүүгийн хууль, эсхүл Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

/Энэ зүйлийг 2015 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/

61 дүгээр зүйл.Хууль хүчин төгөлдөр болох

61.1.Энэ хуулийг 2014 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдрөөс, мөн хуулийн 20.3, 20.4, 20.5, 46.6, 58.1 дэх хэсгийг 2015 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

2018 оны 6 дугаар сарын 20-ны өдөр

Улаанбаатар хот

Дугаар 184

ЖУРАМ БАТЛАХ ТУХАЙ

Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийн 13.1.6-д заасныг үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газраас ТОГТООХ нь: 1. “Соёлын биет бус өвийн үзлэг хийх журам”-ыг 1 дүгээр хавсралт, “Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын тооллого хийх журам”-ыг 2 дугаар хавсралт, “Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийх журам”-ыг 3 дугаар хавсралт ёсоор тус тус баталсугай.

2. Журмын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайд Ц.Цогзолмаад даалгасугай.

3. Энэ тогтоол батлагдсантай холбогдуулан “Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг хамгаалах тухай хуулийг хэрэгжүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” Засгийн газрын 1994 оны 12 дугаар сарын 28-ны өдрийн 233 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралтыг хүчингүй болсонд тооцсугай.

Монгол Улсын Ерөнхий сайд

У.ХҮРЭЛСҮХ

Боловсрол, соёл, шинжлэх
ухаан, спортын сайд

Ц.ЦОГЗОЛМАА

Засгийн газрын 2018 оны 184 дүгээр
тогтоолын 3 дугаар хавсралт

ТҮҮХ, СОЁЛЫН ХӨДЛӨХ ДУРСГАЛТ ЗҮЙЛИЙН ТООЛЛОГО ХИЙХ ЖУРАМ

Нэг. Нийтлэг үндэслэл

1.1. Энэхүү журмын зорилго нь төрийн болон орон нутгийн өмчийн түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл (цаашид “дурсгалт зүйл” гэх)-ийн эх төрх, бүрэн бүтэн байдал, бүтэц, шинж чанар, тоо хэмжээг дөрвөн жил тутам нягтлан шалгаж, хадгалалт, хамгаалалтын нөхцөл, аюулгүй байдалд хяналт тавих үйл ажиллагааг зохицуулахад оршино.

1.2. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн дурсгалт зүйлийн тооллогын ажлыг бэлтгэх, зохион байгуулах, тайлагнахад энэхүү журмыг мөрдөнө.

1.3. Соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгэлтэй шашны, олон нийтийн болон хувийн өмчийн дурсгалт зүйлийг өмчлөгчийн зөвшөөрлөөр энэхүү журамд заасны дагуу тооллогод хамруулж болно.

1.4. Тооллогын ажлыг соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сангийн болон байгууллагын эд хөрөнгийн бүртгэлд үндэслэн явуулна. Шаардлагатай тохиолдолд дурсгалт зүйлийн хувийн хэрэг, карт, бусад баримт бичгийг ашиглаж болно.

Хоёр. Тооллогын комисс

2.1. Тооллогын ажлыг нэгдсэн арга зүйгээр хангах үүрэг бүхий Улсын комиссын бүрэлдэхүүнийг соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална. Улсын комиссын дарга нь Соёлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын дарга байна.

2.2. Тооллогын ажлыг аж ахуйн нэгж, байгууллага, нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд зохион байгуулах үүргийг салбар комисс хэрэгжүүлнэ. Засгийн газрын гишүүн өөрийн эрхлэх асуудлын

хүрээнд хамаарах төрийн өмчийн музей, номын сан, эрдэм шинжилгээний байгууллага болон бусад аж ахуйн нэгж, байгууллагад хадгалагдаж байгаа дурсгалт зүйлд тооллого хийх салбар комиссын бүрэлдэхүүнийг, аймаг, нийслэлийн Засаг дарга орон нутгийн өмчийн музей, номын сан, орон нутаг судлах танхим болон бусад аж ахуйн нэгж, байгууллагад хадгалагдаж байгаа дурсгалт зүйлд тооллого хийх салбар комиссын бүрэлдэхүүнийг тус тус батална.

2.3. Энэхүү журмын 1.3-т заасан дурсгалт зүйлийн тооллого хийх тусгай комиссын бүрэлдэхүүнийг Улсын комиссын саналыг үндэслэн соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

2.4. Улсын болон салбар комиссын бүрэлдэхүүн нь холбогдох төрийн болон төрийн бус байгууллага, эрдэмтэн судлаачдын төлөөлөл, тооллогод хамрагдах аж ахуйн нэгж, байгууллагын төлөөллийг оролцуулсан сондгой тоотой байна.

2.5. Энэхүү журмыг зөрчиж, хариуцлага хүлээж байсан этгээдийг улсын болон салбар комиссын бүрэлдэхүүнд ажиллуулахгүй.

2.6. Тооллогын комисс тооллогын ажлыг Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль, энэхүү журамд нийцүүлэн үнэн зөв, шуурхай, чанартай зохион байгуулна.

2.7. Улсын комисс дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:

2.7.1. тооллогын ажлыг нэгдсэн арга зүйгээр хангах;

2.7.2. тооллогын ажлын явцын талаар хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлэх;

2.7.3. салбар комиссын үйл ажиллагаатай танилцаж, арга зүйн заавар, зөвлөгөө өгөх;

2.7.4. салбар комиссоос тооллогын дэвтэрт тусгахаар ирүүлсэн саналыг тухай бүр хянаж, шийдвэрлэх;

2.7.5. тооллогын дэвтэр хөтлөлт, “Тоолов (....он)” тэмдгийн ашиглалтын байдалд хяналт тавих;

2.7.6. тооллогын ажлын дүн мэдээг нэгтгэж, тайлагнах;

2.7.7. эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтнаас өгсөн чиглэл, зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх.

2.8. Салбар комисс дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ:

2.8.1. тооллогын ажлыг аж ахуйн нэгж, байгууллага, орон нутгийн хэмжээнд төлөвлөж, зохион байгуулах;

2.8.2. шаардлагатай тохиолдолд нарийн мэргэжлийн эрдэмтэн, судлаачдыг оролцуулж тусламж авах;

2.8.3. комиссын хурлаар зөвшөөрсөн тохиолдолд тооллогын ажлын явцын талаар хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлэх;

2.8.4. тооллогын дэвтэрт бичигдсэн дурсгалт зүйлийн хувийн дугаар, нэр, тодорхойлолт, тоо ширхэг, материал, хэмжээ, жин, хадгалалтын байдлыг илэрхийлсэн бичвэрт нэмэлт, өөрчлөлт оруулах санал боловсруулан Улсын комисст хүргүүлж, шийдвэрлүүлэх;

2.8.5. дурсгалт зүйлийн хадгалалт, хамгаалалтын нөхцөл, аюулгүй байдлын талаар танилцуулга бэлтгэх;

2.8.6. дутсан, солигдсон дурсгалт зүйлийн талаарх мэдээллийг бэлтгэж аймаг, нийслэлийн Засаг дарга, цагдаагийн байгууллагад хүргүүлэх;

2.8.7. тооллогын ажлын тайланг бэлтгэж, дэвтэрлэн үдэх;

2.8.8. тооллогын ажлын дүн мэдээг тогтоосон хугацаанд тайлагнах;

2.8.9. эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтнаас өгсөн чиглэл, зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх.

2.9. Тооллогын комиссын үйл ажиллагааны үндсэн хэлбэр нь хуралдаан байна. Хуралдааны шийдвэр тэмдэглэл хэлбэртэй байх бөгөөд түүнд комиссын дарга, нарийн бичгийн дарга гарын үсэг зурж баталгаажуулна.

2.10. Улсын болон салбар комиссын бүрэлдэхүүнд ажилласан гишүүдэд комиссыг томилсон Засгийн газрын гишүүн, аймаг, нийслэлийн Засаг дарга өөрийн төсвийн багцаас мөнгөн урамшуулал олгоно.

Гурав. Тооллогын дэвтэр, “Тоолов (....он)” тэмдэг

3.1. Тооллогын ажилд соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгэлтэй дурсгалт зүйлийн жагсаалтыг аж ахуйн нэгж, байгууллага тус бүрээр хэвлэж, дэвтэрлэсэн тооллогын дэвтрийг ашиглана. Тооллогын дэвтэр нь дурсгалт зүйлийн хувийн дугаар, нэр, тодорхойлолт, тоо ширхэг, материал, хэмжээ жин, хадгалалтын байдал, тайлбар гэсэн асуулга бүхий баганатай байна.

3.2. Улсын комисс шаардлагатай гэж үзвэл энэхүү журмын 3.1-д заасан тооллогын дэвтрийн асуулга дээр нэмж нэгээс илүүгүй асуулга бүхий багана нэмж болно.

3.3. Тооллогын дэвтэрт орсон дурсгалт зүйлийн жагсаалт, холбогдох мэдээлэл үнэн, зөв

эсэхэд Улсын комисс хяналт тавина.

3.4. Улсын комиссын дарга тооллогын дэвтэр, “Тоолов (....он)” тэмдгийг салбар комисст хүлээлгэн өгнө.

3.5. Тооллогын дэвтэр нь дурсгалт зүйлийн жагсаалтыг А4 хэмжээтэй цаасны нэг талд хэвлэсэн, 250-аас илүүгүй хуудастай байна. Тооллогын дэвтрийг Улсын комиссын дарга гарын үсэг зурж, тамга, тэмдэг дарж баталгаажуулна.

3.6. Салбар комисс дурсгалт зүйлийг тооллогод хамруулсныг гэрчлэх “Тоолов (....он)” гэсэн бичвэр бүхий тэмдгийг ашиглана. Тэмдгийн бичвэрийг засварлах, гэмтээхийг хориглоно.

3.7. “Тоолов (....он)” тэмдгийг ашиглах боломжгүй болсон бол энэ тухай Улсын комисст мэдэгдэж, шинээр хийлгэн ашиглаж болно. Энэ тохиолдолд ашиглах боломжгүй болсон тэмдгийг Улсын комисст хүлээлгэн өгнө.

3.8. Тооллогын дэвтэр болон “Тоолов (....он)” тэмдгийг тооллого хийж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагаас өөр газарт хадгалахыг хориглоно.

Дөрөв. Тооллогын ажилд бэлтгэх

4.1. Соёлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага тухайн жилд зохион байгуулах дурсгалт зүйлийн тооллого хийх тухай шийдвэрийн төсөл, удирдамж, төлөвлөгөөний төслийг боловсруулж соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад хүргүүлнэ.

4.2. Соёлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн дурсгалт зүйлийн тооллого хийх тухай шийдвэр, Улсын комиссын бүрэлдэхүүн, удирдамж, төлөвлөгөөг баталж, Соёлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагад хүргүүлнэ.

4.3. Соёлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага дурсгалт зүйлийн тооллого хийх тухай шийдвэр, удирдамжийг холбогдох этгээдэд хүргүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулна.

4.4. Соёлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага тухайн жилд зохион байгуулах тооллогын ажилд шаардлагатай техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийг нийлүүлэх, нэгдсэн сургалт зохион байгуулах, тооллогын дэвтэр хэвлүүлэх, “Тоолов (....он)” тэмдэг хийлгэх, гарын авлага, сургалтын материал бэлтгэх ажлыг хариуцан зохион байгуулна.

4.5. Дурсгалт зүйлийн тооллого хийхэд шаардагдах зардлыг Соёл, урлагийг дэмжих санд хуваарилагдсан хөрөнгөөс санхүүжүүлнэ.

Тав. Тооллогын ажлыг зохион байгуулах

5.1. Салбар комиссын дарга тооллогын ажлыг зохион байгуулах үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, ажил үүргийн хуваарийг энэхүү журмын 4.2-т заасан удирдамжид нийцүүлэн баталж мөрдүүлнэ.

5.2. Тооллогод хамрагдаж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагын удирдлага тооллогын ажил эхлэхээс өмнө дурсгалт зүйлийн бүртгэлийн дэвтэр, эд хөрөнгийн бүртгэл болон тооллогын ажилд шаардлагатай холбогдох бусад баримт бичгийг салбар комисст хүлээлгэн өгнө.

5.3. Салбар комисс холбогдох хууль, тогтоомжийн дагуу улсын хилээр гаргаснаас бусад дурсгалт зүйлийг тооллогод бүрэн хамруулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

5.4. Тооллогын ажлыг салбар комиссын гишүүдийн 60-аас доошгүй хувийн ирцтэйгээр зохион байгуулна.

5.5. Салбар комисс дурсгалт зүйлийн хувийн дугаар, нэр, тодорхойлолт, тоо ширхэг, материал, хэмжээ жин, хадгалалтын байдлыг тооллогын дэвтрийн бичвэртэй харгалзуулан нэг бүрчлэн шалгаж, бичвэр тус бүрийн зүүн доод буланд “√” гэж тэмдэглээд “тайлбар” баганын харгалзах эгнээнд “Тоолов (....он)” тэмдэг дарна.

5.6. Дурсгалт зүйлийн хувийн дугаар, нэр, тодорхойлолт, тоо ширхэг, материал, хэмжээ, жин, хадгалалтын байдлыг илэрхийлсэн бичвэрт нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлага гарсан, эсхүл дурсгалт зүйл дутсан, солигдсон, хулгайд алдагдсан бол тооллогын дэвтэрт “√” тэмдэглэгээ хийхгүй бөгөөд “Тоолов (....он)” тэмдгийг дарахгүй.

5.7. Салбар комисс энэхүү журмын 5.6-д заасан бичвэрт нэмэлт, өөрчлөлт оруулах болсон шалтгаан, нөхцөлийг тодорхойлж, холбогдох баримт бичгийн хамт Улсын комисст хүргүүлнэ.

5.8. Салбар комисс нь энэхүү журмын 5.6-д заасан бичвэрт нэмэлт, өөрчлөлт оруулах талаар Улсын комиссоос ирүүлсэн шийдвэрийг үндэслэн тооллогын дэвтрийн “тайлбар” баганын харгалзах эгнээнд зохих нэмэлт, өөрчлөлтийг гараар бичиж “Тоолов (....он)” тэмдэг дарна. Энэ тохиолдолд өөрчилсөн бичвэрийн зүүн доод буланд “√” гэж тэмдэглэхгүй.

5.9. Салбар комисс тооллого хийхдээ соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн сангийн цахим бүртгэлийн программыг ашиглана. Энэхүү журмын 5.8-д заасан нэмэлт,

өөрчлөлтийг тухай бүр бүртгэлийн программд нэмж оруулна.

5.10. Салбар комисс тооллогод хамрагдаж байгаа дурсгалт зүйлийн гэрэл зургийг харьцуулах хэмжээстэй авч хадгална.

5.11. Салбар комисс тооллогын ажлын өдөр тутмын тэмдэглэл хөтөлнө. Тэмдэглэлд тухайн өдөр тооллогын ажилд оролцсон ажилтнууд гарын үсэг зурна.

5.12. Тооллогын дэвтрийг хөтөлж дуусмагц арын хавтасны дотор талд тухайн тооллогод хамрагдсан дурсгалт зүйлийн тоо, энэхүү журмын 5.8-д заасан нэмэлт, өөрчлөлтийн талаар тэмдэглэл үйлдэж, салбар комиссын гишүүд гарын үсэг зурна.

5.13. Тухайн аймаг, нийслэлийн мэргэжлийн хяналтын байгууллагын соёлын хяналтын улсын байцаагч тооллогын ажил холбогдох хууль, журмын дагуу явагдаж байгаад эсэхэд хяналт тавина.

5.14. Тооллогын явцад дараах үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно:

5.14.1. дурсгалт зүйлийг бүртгэлээс хасах, актлах, устгах;

5.14.2. дурсгалт зүйлийн хувийн дугаар, нэр, тодорхойлолт, тоо ширхэг, материал, хэмжээ жин, хадгалалтын байдлыг илэрхийлсэн бичвэрийг дур мэдэн засварлах;

5.14.3. дурсгалт зүйлийг зөөж тээвэрлэх, улсын хилээр нэвтрүүлэх шийдвэр гаргах;

5.14.4. дурсгалт зүйлийг тухайн аж ахуйн нэгж, байгууллагаас гаргах, бусдад дамжуулах;

5.14.5. улсын комиссын гишүүн, соёлын хяналтын улсын байцаагчаас бусад этгээд аливаа хэлбэрээр хөндлөнгөөс оролцох, нөлөөлөх;

5.14.6. энэхүү журмын 6.3-т зааснаас бусад тохиолдолд тооллогын дэвтэр, цахим мэдээллийг цаасан болон цахим хэлбэрээр хувиан олшруулж авах, бусдад дамжуулах.

Зургаа. Тооллогын ажлын дүнг тайлагнах

6.1. Салбар комисс тооллогын ажил дууссанаас 14 хоногийн дотор дүнг нэгтгэн, дурсгалт зүйлийн хадгалалт, хамгаалалтын нөхцөл, аюулгүй байдлын талаар танилцуулга бэлтгэн аж ахуйн нэгж, байгууллагын өмч хамгаалах байнгын зөвлөлд танилцуулж санал, дүгнэлт гаргуулна.

6.2. Салбар комисс тооллогын ажил дууссанаас нэг сарын дотор комиссыг байгуулсан албан тушаалтанд тооллогын ажлын тайлан, энэхүү журмын 6.1-д заасан санал дүгнэлт болон тооллогын дэвтэр, “Тоолов (...он)” тэмдгийг хүлээлгэн өгнө.

6.3. Салбар комиссыг байгуулсан албан тушаалтан салбар комиссын тайланд мэргэжлийн хяналтын байгууллагаар дүгнэлт гаргуулна. Дүгнэлтэд тооллогын ажил холбогдох хууль, журмын дагуу явагдсан эсэх, тооллогод хамрагдсан дурсгалт зүйлийн тоо болон дутсан, солигдсон, хулгайд алдагдсан дурсгалт зүйлийн талаарх мэдээллийг тусгана.

6.4. Салбар комиссыг байгуулсан Засгийн газрын гишүүн тооллогын дэвтрийг нэг хувь хувиан олшруулж тухайн аж ахуйн нэгж, байгууллагад хадгалуулна. Салбар комиссыг байгуулсан Засаг дарга тооллогын дэвтрийг хоёр хувь хувиан олшруулж тухайн аж ахуйн нэгж, байгууллага болон аймаг, нийслэлийн бүртгэл, мэдээллийн санд хадгалуулна.

6.5. Салбар комиссыг байгуулсан албан тушаалтан тооллогын ажлын тайланг улсын байцаагчийн дүгнэлт, тооллогын дэвтэр, “Тоолов (...он)” тэмдэг болон тооллогын мөрөөр авах арга хэмжээний талаарх саналын хамт Улсын комисст хүргүүлнэ.

6.6. Улсын комисс тооллогын ажлын тайлан болон дэвтэр, “Тоолов (...он)” тэмдэг, бусад баримт бичгийн бүрдлийг нягтлан хүлээж авна.

6.7. Улсын комиссын дарга гурваас доошгүй гишүүнтэй баг томилж, “Тоолов (...он)” тэмдгийг устгалд оруулна.

6.8. Улсын комиссын дарга тооллогын ажлын дүн, авах арга хэмжээний саналыг нэгтгэн Засгийн газарт танилцуулна.

6.9. Улсын комиссын дарга тооллогын тайлан, дэвтэр, холбогдох бусад баримт бичгийг Соёлын өвийн үндэсний төвд хүлээлгэн өгч, хадгалуулна.

Долоо. Хариуцлага

7.1. Энэхүү журмыг зөрчсөн этгээдэд хууль тогтоомжид заасны дагуу хариуцлага ногдуулна.

**МОНГОЛ УЛСЫН
БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ
САЙДЫН ТУШААЛ**

2009 оны 03 дугаар
сарын 09-ний өдөр

Дугаар 78

Улаанбаатар хот

Журам шинэчлэн батлах тухай

Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийн 8.5 дахь заалтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор ТУШААХ нь:

1. “Соёлын өвийн улсын бүртгэл-мэдээллийн санг бүрдүүлэх, уг санд бүртгэх журам”-ыг хавсралтын ёсоор баталсугай.

2. Журмын хэрэгжилтийг зохион байгуулж, хяналт тавьж ажиллахыг Соёл, урлагийн газар (Г.Эрдэнэбат)-т үүрэг болгосугай.

3. Энэ тушаал батлагдсантай холбогдуулан Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын “Соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл-мэдээллийн санг бүрдүүлэх, уг санд бүртгэх тухай журам” 2005 оны 8 дугаар сарын 31-ний өдрийн 261 дүгээр тушаалыг хүчингүй болсонд тооцсугай.

САЙД

Ё.ОТГОНБАЯР

Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын
2009 оны 3 дугаар сарын 09-ний өдрийн
78 дугаар тушаалын хавсралт

Соёлын өвийн улсын бүртгэл-мэдээллийн
санг бүрдүүлэх, уг санд бүртгэх журам

Нэг. Нийтлэг үндэслэл

1.1. Монгол Улсын Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийг хэрэгжүүлэх, соёлын өвийн улсын бүртгэл-мэдээллийн сангийн тогтолцоог бий болгох, улсын бүртгэл-мэдээллийн санг бүрдүүлж, соёлын өвийг уг санд бүртгэхэд энэхүү журмыг дагаж мөрдөнө.

1.2. Журмын зорилго нь Монгол Улсын хэмжээнд түүх, соёлын хөдлөх болон үл хөдлөх дурсгал, утга соёлын өв (биет бус)-ийн улсын бүртгэл-мэдээллийн санг бүрдүүлж, өмчийн хэлбэр харгалзахгүйгээр соёлын өвийг уг санд бүртгэх үйл ажиллагааг зохицуулахад оршино.

1.3. Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг хадгалж буй байгууллагын соёлын өвийн бүртгэл-мэдээллийн сан, сум, аймаг, нийслэлийн соёлын өвийн бүртгэл-мэдээллийн сан, соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл-мэдээллийн сан (цаашид “бүртгэл-мэдээллийн сан” гэнэ) энэхүү журмыг мөрдлөг болгон ажиллана.

Хоёр. Соёлын өвийн улсын бүртгэл-мэдээллийн сангийн тогтолцоо

2.1. Соёлын өвийн улсын бүртгэл-мэдээллийн сан нь дараах тогтолцоотой байна.

2.1.1. соёлын өвийг хадгалж байгаа байгууллага дахь бүртгэл-мэдээллийн сан;

2.1.2. сум, аймаг, нийслэлийн бүртгэл-мэдээллийн сан;

2.1.3. улсын нэгдсэн бүртгэл-мэдээллийн сан.

2.2. Байгууллагын бүртгэл-мэдээллийн сан нь сум, аймаг, нийслэлийн бүртгэл-мэдээллийн санд, сумын бүртгэл-мэдээллийн сан нь аймгийн бүртгэл-мэдээллийн санд, аймаг, нийслэлийн бүртгэл-мэдээллийн сан нь улсын нэгдсэн бүртгэл мэдээллийн санд тус тус бүртгэл, мэдээлэл, тайланг тогтмол хүргүүлэх ажлыг зохион байгуулна.

2.3. Энэ журмын хавсралтанд заасан байгууллага нь улсын нэгдсэн бүртгэл-мэдээллийн санд бүртгэл, мэдээллээ шууд ирүүлж байна.

Гурав. Бүртгэл-мэдээллийн сангийн бүрдэл

3.1. Бүртгэл-мэдээллийн сан нь соёлын өвийн тодорхойлолт, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлын товч тайлан, гэрэл зураг, слайд, дуу болон дүрс бичлэгтэй хальс, цахим зээрэнцэг, сэргээн засварласан ажлын товч тайлан зэргээс бүрдэнэ.

3.2. Бүртгэл-мэдээллийн сан нь түүх, соёлын дурсгалт зүйлийн зэрэглэлийг тодорхойлох, хадгалж хамгаалах, өвлүүлэх, түүнчлэн түүх, соёлын дурсгалт зүйл эвдэрч гэмтсэн, утга соёлын өв нь устсан, мартагдсан тохиолдолд тэдгээрийг сэргээхэд шаардагдах бүрэн мэдээллийг агуулсан байвал зохино.

3.3. Түүх, соёлын үл хөдлөх болон хөдлөх дурсгал, утга соёлын өвийн бүртгэлийг Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын баталсан “Маягт №1, Маягт № 2, Маягт №3”-ийн дагуу компьютерийн програм хангамжийг ашиглан үнэн зөв бүртгэн, бүрдүүлнэ.

3.4. Бүртгэл-мэдээллийн сан нь соёлын өвийн бүртгэлийг хөдлөх дурсгал, үл хөдлөх дурсгал, утга соёлын өв гэж ангилж, цаасан баримт бичгийн болон цахим хэлбэрээр мэдээллийн санг бүрдүүлнэ.

3.5. Шат, шатны бүртгэл-мэдээллийн санд цуглагдаж байгаа соёлын өвийн бүртгэлийн бүрдлийг холбогдох албан тушаалтан шаардлага хангасан эсэхийг хянан үзэж бүртгэнэ.

3.6. Бүртгэл-мэдээллийн сангийн зорилгыг хэрэгжүүлэхэд сангийн бүрдлийг бүрэн бүрдүүлсэн байна.

3.7. Бүртгэл-мэдээллийн сангийн цаасан болон цахим хэлбэрийн бүрдлийг архивын зориулалтын шүүгээ, тавиур бүхий өрөө, тасалгаанд горимын дагуу хавтас, хайрцаг, саванд хадгаламж үүсгэн хадгална.

Дөрөв. Бүртгэл-мэдээллийн сангийн үйл ажиллагаа

4.1. Төрийн өмчлөлд байгаа соёлын өвийг бүртгэл-мэдээллийн санд заавал бүртгэнэ.

4.2. Хувийн өмчлөлд байгаа соёлын өвийг өмчлөгчийн хүсэлтийг үндэслэн журмын 3.3-т заасан маягтын дагуу бүрдүүлэн бүртгэл -мэдээллийн санд бүртгэнэ.

4.3. Байгууллага, иргэдийн хүсэлтээр соёлын өвийн бүртгэлийн нууцыг чандлан хадгалах ба дуу, дүрс бичлэг хийсэн байгууллага, хүмүүсийн зохиогчийн эрхийг холбогдох хууль, журмын дагуу хамгаална.

4.4. Бүртгэл-мэдээллийн сангийн бүрдэлд нэмэлт, баяжуулалт байнга хийж, соёлын өвийг шинээр бүртгэх, хайгуул, судалгааны ажлыг холбогдох байгууллагууд тогтмол хийж байна.

4.5. Бүртгэл-мэдээллийн санд соёлын өвийн тооллогын бүртгэл, гадаад, дотоодод зохион байгуулсан үзэсгэлэнд оролцсон соёлын өвийн хүлээлцсэн тайлан, цомог, соёлын өвийг сурвалжлан олох, хайгуул, малтлага, судалгаа болон сэргээн засварласан ажлын тайлан зэрэг соёлын өвийн ашиглалт, хадгалалт, хамгаалалттай холбоотой бүхий л баримт бичгийг хадгална.

4.6. Гадаадад гарсан, нуун дарагдсан, устах, мартагдахад хүрсэн монголын холбогдолтой түүх, соёлын дурсгалт зүйл, утга соёл өвийн хэрэглэгдэхүүнийг эрэн сурвалжлах, мэдээлэл цуглуулах, бүртгэх ба шаардлагатай бол хувилан авч хадгална.

4.7. Бүртгэл-мэдээллийн сан нь бүртгэгдсэн соёлын өвийг хадгалж хамгаалах, сэргээн засварлуулах, сурталчлах талаар санал боловсруулж дээд шатны бүртгэл-мэдээллийн сан болон мэргэжлийн байгууллагад хүргүүлнэ.

4.8. Соёлын өвийг хадгалж байгаа байгууллага дахь бүртгэл-мэдээллийн сан нь дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ.

4.8.1. Соёлын өвийг хадгалж байгаа музей, эрдэм шинжилгээний байгууллага, номын сан, сүм хийд нь өөрийн өмчлөл, эзэмшил дэх соёлын өвийг бүртгэх ажлыг зохион байгуулж, байгууллагынхаа бүртгэл-мэдээллийн санг бүрдүүлнэ.

4.8.2. Байгууллагын бүртгэл-мэдээллийн санг бүрдүүлж, соёлын өвийг бүртгэхдээ энэ

журмын 4.1, 4.2, 4.3, 4.5, 4.6, 4.7 дахь заалтыг мөрдлөг болгоно.

4.8.3. Байгууллагын бүртгэл-мэдээллийн сан нь бүртгэл, мэдээллээс гадна тэдгээрт холбогдох бүртгэлийн баримт бичгийг товъёогжуулан хадгална.

4.8.4. Бүртгэл-мэдээллийн санд бүртгэгдсэн соёлын өвийн бүртгэлтэй холбогдон гарсан өөрчлөлт, шилжилт хөдөлгөөн, нэмэлт баяжуулалтын талаарх мэдээллийг тухай бүрд нь холбогдох шатны бүртгэл-мэдээллийн санд хүргүүлнэ.

4.9. Сум, аймаг, нийслэлийн бүртгэл-мэдээллийн сан нь дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ.

4.9.1. Соёлын өвийг бүртгэл-мэдээллийн санд бүртгэх ажлыг сум, аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нар зохион байгуулна.

4.9.2. Сумын бүртгэл-мэдээллийн сан нь орон нутгийнхаа нутаг дэвсгэр дэх түүх, соёлын хөдлөх дурсгал болон үл хөдлөх дурсгал, утга соёлын өвийг бүртгэж, бүртгэл-мэдээллийн санг бүрдүүлнэ.

4.9.3. Сум, аймаг, нийслэлийн бүртгэл-мэдээллийн санг бүрдүүлж, соёлын өвийг бүртгэхдээ энэ журмын 4.1, 4.2, 4.3, 4.5, 4.6, 4.7 дахь заалтыг мөрдлөг болгоно.

4.9.4. Тухайн сумын нутаг дэвсгэрт түүх, соёлын дурсгалт зүйлийн хайгуул, малтлага, судалгаа шинжилгээ явуулсан, утга соёлын өвийг сурвалжлан олох судалгаа хийсэн, түүх, соёлын дурсгалыг сэргээн засварласан байгууллага, иргэдээс гүйцэтгэсэн ажлын тайланг хүлээн авч, бүртгэл-мэдээллийн санд хадгална.

4.9.5. Сумын бүртгэл-мэдээллийн сан нь бүртгэл, мэдээ тайланг аймгийн бүртгэл-мэдээллийн сан болон аймгийн музейн бүртгэл-мэдээллийн санд тогтмол хүргүүлж байна.

4.9.6. Аймгийн бүртгэл-мэдээллийн сан нь аймгийнхаа нутаг дэвсгэр дэх хөдлөх болон үл хөдлөх дурсгал, утга соёлын өвийн бүртгэл-мэдээллийн санг бүрдүүлэн ажиллана.

4.9.7. Аймгийн бүртгэл-мэдээллийн сан нь сумын бүртгэл-мэдээллийн сан, аймгийн музейн бүртгэл-мэдээллийн сангаас бүртгэл, мэдээ, тайланг тогтмол авч байна.

4.9.8. Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нар тухайн орон нутаг дахь бүртгэл-мэдээллийн сангийн бүрдэлт, баяжуулалтанд хяналт тавьж, судалгаа, тайлан, мэдээллийг улсын нэгдсэн бүртгэл-мэдээллийн санд тогтмол хүргүүлнэ.

4.9.9 Аймаг нийслэлийн БМСан нь Засаг даргын тамгын газрын дэргэд байхаас гадна аймаг, нийслэлийн Боловсрол, соёлын газар болон аймгийн музейд байж болно.

4.10. Улсын нэгдсэн бүртгэл-мэдээллийн сан нь дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ.

4.10.1. Улсын нэгдсэн бүртгэл-мэдээллийн сан нь соёлын өвийн бүртгэлийн програмыг нэвтрүүлэн, соёлын өвийн улсын нэгдсэн сүлжээ, мэдээллийн санг бий болгоно.

4.10.2. Улсын нэгдсэн бүртгэл-мэдээллийн сан нь энэ журмын хавсралтанд заасан байгууллага, аймаг, нийслэлийн бүртгэл-мэдээллийн сангаас соёлын өвийн бүртгэл-мэдээллийг маягтын дагуу хүлээн авч, улсын нэгдсэн санг бүрдүүлэн ажиллана.

4.10.3. Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг хосгүй үнэт, үнэт зэрэглэлд хамруулах саналыг Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яамны дэргэдэх Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийн зэрэглэл, үнэлгээ тодорхойлох мэргэжлийн зөвлөлд оруулна.

4.10.4. Түүх, соёлын үл хөдлөх дурсгалын улс, аймгийн хамгаалалтад байх жагсаалт, түүнд оруулах нэмэлт өөрчлөлтийн саналыг төрийн захиргааны төв байгууллагад танилцуулна.

4.10.5. Утга соёлын өвийг ур чадварын өндөр төвшинд өвлөсөн билэг авъяастны жагсаалт, яаралтай хамгаалах шаардлагатай биет бус соёлын өвийн Үндэсний жагсаалт, Биет бус соёлын өвийн төлөөллийн Үндэсний жагсаалт, түүнд оруулах нэмэлтийн тухай саналыг Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яамны дэргэдэх Утга соёлын өвийн мэргэжлийн зөвлөлд оруулна.

4.10.6. Түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийн болон утга соёлын өвийг өвлөсөн билэг авъяастны гэрчилгээг олгох ажлыг зохион байгуулна.

4.10.7. Энэ журмын 4.6 дахь заалтыг улсын хэмжээнд зохион байгуулан ажиллана.

4.10.8. Улсын хэмжээнд зохион байгуулсан соёлын өвийн тооллогын бүртгэл, тайлан мэдээг улсын нэгдсэн бүртгэл-мэдээллийн санд хадгална.

4.10.9. Гадаад, дотоодод зохион байгуулсан үзэсгэлэнгийн холбогдох бүх материал, соёлын өвийг сурвалжлан олох, хайгуул, малтлага, судалгаа, шинжилгээний ажлын дэлгэрэнгүй тайлан, хөдлөх болон үл хөдлөх дурсгалыг сэргээн засварласан ажлын тайланг хүлээн авч, соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл-мэдээллийн санд хадгална.

4.10.10. Соёлын өвийг хадгалж хамгаалах, судлах, сурталчлах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа байгууллага, иргэдэд соёлын өвийг хадгалж хамгаалах, бүртгэл-мэдээллийн сан бүрдүүлэх арга зүйгээр хангана.

4.10.11. Улсын нэгдсэн бүртгэл-мэдээллийн сан нь улсын хэмжээнд соёлын өвийг сурвалжлан олох, хайгуул, судалгаа хийх, мэдээлэх, сурталчлах ажлыг зохион байгуулна.

4.11. Түүх, соёлын хөдлөх болон үл хөдлөх дурсгал, утга соёлын өвийн бүртгэлийн маягт, түүх, соёлын хосгүй үнэт, үнэт, ердийн зэрэглэлийн дурсгалт зүйл, ардын билэг авъяастанд олгох гэрчилгээний эх загварыг соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батална.

Хавсралт

Соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл-мэдээллийн санд
бүртгэл, мэдээллээ шууд ирүүлэх байгууллагын жагсаалт

1. Байгалийн түүхийн музей
2. Богд хааны ордон музей
3. Дүрслэх урлагийн музей
4. Монголын үндэсний музей
5. Чойжин ламын сүм музей
6. Эрдэнэ зуу музей
7. Уран зургийн галерей
8. Монголын театрын музей
9. Монгол цэргийн музей
10. Улаанбаатарын түүх, шинэчлэн байгуулалтын музей
11. Үндэсний номын сан
12. ШУА-ийн Палеонтологийн төв
13. ШУА-ийн Археологийн хүрээлэн
14. Гандантэгчинлэн хийд
15. Архангай аймгийн музей
16. Баян-Өлгий аймгийн музей
17. Баянхонгор аймгийн музей
18. Булган аймгийн музей
19. Говь-Алтай аймгийн музей
20. Говьсүмбэр аймгийн музей
21. Дархан-Уул аймгийн музей
22. Дорноговь аймгийн музей
23. Дорнод аймгийн музей
24. Дундговь аймгийн музей
25. Завхан аймгийн музей
26. Орхон аймгийн музей
27. Өвөрхангай аймгийн музей
28. Өмнөговь аймгийн музей
29. Сүхбаатар аймгийн музей
30. Сэлэнгэ аймгийн музей
31. Төв аймгийн музей
32. Увс аймгийн музей
33. Ховд аймгийн музей
34. Хөвсгөл аймгийн музей
35. Хэнтий аймгийн музей

--- о 0 о ---

МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОВСРОЛ,
СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААН, СПОРТЫН
САЙДЫН ТУШААЛ

2018 оны 10 сарын 16 өдөр

Дугаар А/648

Улаанбаатар хот

Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн
тооллого хийх тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.2 дахь хэсэг, Засгийн газрын 2018 оны "Журам батлах тухай" 184 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар баталсан "Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийх журам"-ын 2.1, 4.2 дахь хэсэгт заасныг тус тус үндэслэн ТУШААХ нь:

1. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллогыг 2018 оны 11 дүгээр сарын 01-нээс 2019 оны 03 дугаар сарын 31-нийг хүртэлх хугацаанд зохион байгуулсугай.

2. Тооллогын ажлыг нэгдсэн арга зүйгээр хангах үүрэг бүхий Улсын комиссын бүрэлдэхүүнийг нэгдүгээр, тооллогын ажлын удирдамжийг хоёрдугаар, тооллогын ажлын төлөвлөгөөг гуравдугаар хавсралтаар тус тус баталсугай.

3. Тооллогын ажлыг холбогдох хууль тогтоомжид заасны дагуу зохион байгуулж, нэгдсэн дүнг 2019 оны 2 дугаар улиралд багтаан танилцуулахыг Улсын комисс /Г.Эрдэнэбат/-т үүрэг болгосугай.

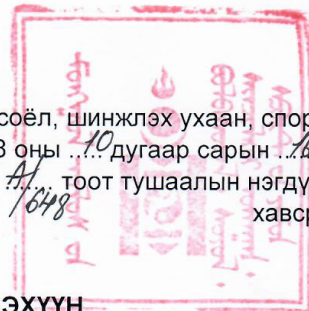
САЙД

Ц.ЦОГЗОЛМАА

0802412

Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын
сайдын 2018 оны 10 дугаар сарын 16-ны
өдрийн 1/648 тоот тушаалын нэгдүгээр
хавсралт

УЛСЫН КОМИССЫН БҮРЭЛДЭХҮҮН

Комиссын дарга: Г.Эрдэнэбат /Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Соёл,
урлагийн газрын дарга/

Гишүүд: Н.Мөнхзул /Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг, Соёл,
урлагийн газрын Соёл, соёлын өвийн хэлтсийн дарга/

Б.Даваацэрэн /Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын яамны
Соёл, урлагийн бодлогын газрын мэргэжилтэн/

Г.Энхбат /Соёлын өвийн үндэсний төвийн захирал/

Д.Сүхбаатар /Монголын Үндэсний музейн захирал/

Ш.Жавзмаа /Үндэсний статистикийн хорооны Хүн ам, нийгмийн
статистикийн газрын шинжээч/

Э.Ганчимэг /Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын
Төрийн өмчийн бүртгэл, хяналтын хэлтсийн ахлах
мэргэжилтэн/

Х.Цогтбаатар /Шинжлэх ухааны академийн Палеонтологи,
геологийн хүрээлэнгийн захирал/

С.Чулуун /Шинжлэх ухааны академийн Түүх, археологийн
хүрээлэнгийн захирал/

Т.Баярлах /Үндэсний номын сангийн бодлогын зөвлөлийн дарга/

Г.Эрэгзэн /Шинжлэх ухааны академийн Түүх, археологийн
хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан/

Д.Отгонбаяр /Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газрын соёлын
хяналтын улсын байцаагч/

Б.Төмөрбаатар /Монголын урчуудын эвлэлийн хорооны дарга/

Т.Тодгэрэл /Байгалийн түүхийн музейн эрдэм шинжилгээний

ажилтан/

Д.Тулга /Шашны дээд сургуулийн Урлахуйн ухааны тэнхимийн
багш/

Комиссын нарийн бичгийн дарга: Ч.Нацагням /Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг, Соёл,
урлагийн газрын Соёл, соёлын өвийн хэлтсийн
мэргэжилтэн/

Д.Нарантуяа /Соёлын өвийн үндэсний төвийн шинжээч/

Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын
сайдын 2018 оны 10 дугаар сарын 16-ны
өдрийн 1648 тоот тушаалын хоёрдугаар
хавсралт

ТООЛЛОГЫН АЖЛЫН УДИРДАМЖ

Зорилго: Засгийн газрын 2018 оны 184 дүгээр тогтоолоор батлагдсан "Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн улсын тооллого хийх журам"-ын хэрэгжилтийг хангах, түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийж дүгнэх, цаашид авах арга хэмжээний санал боловсруулахад оршино.

Тооллогын хугацаа: 2018 оны 11 дүгээр сарын 01-нээс 2019 оны 03 дугаар сарын 30 хүртэлх хугацаанд.

Хамрах хүрээ: Төрийн өмчийн 16 байгууллага, орон нутгийн өмчийн 24 байгууллага, хувийн өмчийн 1 байгууллага, шашны өмчийн 3 байгууллага, сумдын 265 танхим, төрийн өмчийн 3 их, дээд сургууль /хавсралтад нэр дурдсан/.

Нэг. Салбар комиссыг байгуулах

1.1. Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга салбар комиссын даргаар ЗДТГ-ын Нийгмийн бодлогын хэлтсийн дарга эсхүл Боловсрол, соёл, урлагийн газрын даргыг томилж ажиллуулна.

1.2. Засгийн газрын гишүүд салбар комиссын даргаар Төрийн захиргааны төв байгууллагын тухайн асуудлыг хариуцсан нэгжийн дарга эсхүл музей, галерейн дарга захирлыг томилж ажиллуулна.

1.3. Салбар комиссын бүрэлдэхүүнд тооллогод хамрагдаж буй байгууллагын дарга, захирлыг заавал оролцуулна.

1.4. Салбар комиссын нарийн бичгийн дарга нь аймаг, нийслэлийн бүртгэл, мэдээллийн сангийн ажилтан, эсхүл энэ чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг музейн бүртгэл, мэдээллийн санч байна.

1.5. Тооллогын явцад хүндэтгэн үзэх шалтгаангүй салбар комиссын дарга, гишүүдийг чөлөөлж, өөрчлөхгүй.

1.6. Салбар комиссын дарга хүндэтгэн үзэх шалтгааны улмаас комиссын өдөр тутмын удирдах боломжгүй болсон бол түүнээс томилсон комиссын гишүүн түр хугацаанд комиссын үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулж болно.

1.7. Салбар комисс ажлын 3 хоног тутам хуралдаж, тооллогын ажлын явц, үр дүнгийн талаар хэлэлцэж, зохих шийдвэрийг гаргана.

Хоёр. Тооллогын ажлыг зохион байгуулах

2.1. Тооллогын ажлыг Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасны дагуу ажлын өдрөөр төлөвлөж хэрэгжүүлэх зарчим баримтлана.

2.2. Салбар комисс тооллогын ажилд ашиглах жин, хэмжүүрийн багаж хэрэгслийг Стандартчилал, техникийн зохицуулалт, тохирлын үнэлгээний итгэмжлэлийн тухай хууль тогтоомжид заасны дагуу баталгаажуулсан байна.

2.3. Түүх, соёлын хосгүй үнэт дурсгалт зүйлийг заавал биечлэн үзэж, гэрэл зураг, дүрс бичлэгээр баримтлуулан, жин хэмжээсийг нягтлана.

2.4. Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг тооллогод хамруулахдаа түүний төрөл, зүйлийг зөв оновчтой тогтоож, "Register" програмд бичнэ.

2.5. Тооллогод хамрагдсан дурсгалт зүйлийн талаарх мэдээллийг тухай бүр "Register" програмд оруулж, 7 хоног тутам Соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн санд цахимаар дамжуулна. Салбар комисс тооллогын ажлын хугацаанд интернет сүлжээний найдвартай байдлыг хангах талаар зохих арга хэмжээг авна.

2.6. Тооллогын дэвтэр болон "Тоолов /..он../" тэмдгийг салбар комиссын нарийн бичгийн дарга хадгалж, хөтөлнө. Хүндэтгэн үзэх шалтгаангүй дэвтэр, тэмдгийг бусдад дамжуулж, хадгалуулахгүй.

Гурав. Тооллогын ажлыг тайлагнах

3.1. Салбар комисс тооллогын ажлын дүнг нэгтгэн аймаг, нийслэлийн Засаг даргад танилцуулахаас өмнө бусдад дамжуулах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлэхгүй.

3.2. Салбар комисс тайландаа тухайн байгууллагын аюулгүй ажиллагаа, харуул хамгаалалтын зохион байгуулалт, камер, дохиоллын төхөөрөмжийн хэвийн үйл ажиллагааны талаарх санал дүгнэлтийг тусгана.

---o0o---

Удирдамжийн хавсралт

ТООЛЛОГОД ХАМРАГДАХ БАЙГУУЛЛАГА

1. Төрийн өмчийн музей, бусад байгууллага /16/

1. Монголын Үндэсний музей
2. Байгалийн түүхийн музей
3. Дүрслэх урлагийн музей
4. Богд хааны ордон музей
5. Чойжин ламын сүм музей
6. Монголын Театрын музей
7. "Хархорум" музей
8. "Хөшөө цайдам" музей
9. Үлэг гүрвэлийн төв музей
10. Монголын Уран зургийн галерей
11. Монгол Цэргийн музей
12. Төрийн түүхийн музей
13. Үндэсний төв номын сангийн үнэт ховор номын фонд
14. Монголбанкны Эрдэнэсийн сан
15. ШУА-ийн Түүх, археологийн хүрээлэнгийн дэргэдэх музей
16. ШУА-ийн Палеонтологи, геологийн хүрээлэнгийн дэргэдэх музей

2. Орон нутгийн өмчийн музей /24/

1. Архангай аймгийн музей
2. Баян-Өлгийн аймгийн музей
3. Баянхонгор аймгийн түүх, угсаатны зүйн музей
4. Булган аймгийн музей
5. Говь-Алтай аймгийн музей
6. Говьсүмбэр аймгийн музей
7. Дархан-Уул аймгийн музей
8. Дорноговь аймгийн музей, сургалт сурталчилгааны төв
9. Дорнод аймгийн музей
10. Дундговь аймгийн музей
11. Завхан аймгийн музей
12. Орхон аймгийн музей
13. Өвөрхангай аймгийн музей
14. Өмнөговь аймгийн музей
15. Сүхбаатар аймгийн түүх, угсаатны зүйн музей
16. Сэлэнгэ аймгийн нэгдсэн музей
17. Төв аймгийн музей
18. Увс аймгийн музей
19. Ховд аймгийн музей

20. Хөвсгөл аймгийн Орон нутаг судлах музей
21. Хэнтий аймгийн музей
22. Улаанбаатар хотын музей
23. "Эрдэнэзуу" музей
24. "Ялалт" музей

3. Шашны өмчийн сүм хийд /3/

1. Монголын бурхан шашинтны төв, Гандантэгчинлэн хийд
2. Төвхөн хийд
3. Шанхын Баруун хүрээ хийд

4. Хувийн музей /1/

1. Данзанравжаагийн музей

5. Сумдын орон нутаг судлах танхим /265/

1. Архангай аймгийн сумд:
 1. Булган
 2. Ихтамир
 3. Өлзийт
 4. Өндөр-Улаан
 5. Тариат
 6. Төвшрүүлэх
 7. Хангай
 8. Хашаат
 9. Хотонт
 10. Цэнхэр
 11. Чулуут
2. Баян-Өлгий аймгийн сумд:
 1. Алтай
 2. Алтанцөгц
 3. Баяннуур
 4. Булган
 5. Ногооннуур
 6. Сагсай
 7. Толбо
 8. Улаанхус
 9. Цэнгэл
3. Баянхонгор аймгийн сумд:
 1. Баацагаан

2. Баянбулаг
3. Баянлиг
4. Баян-Овоо
5. Баян-Өндөр
6. Баянцагаан
7. Богд
8. Бөмбөгөр
9. Бууцагаан
10. Галуут
11. Гурванбулаг
12. Жаргалант
13. Жинст
14. Заг
15. Өлзийт
16. Хүрээмарал
17. Шинэжинст
18. Эрдэнэцогт

4. Булган аймгийн сумд:

1. Баян-Агт
2. Баяннуур
3. Булган
4. Бүрэгхангай
5. Гурванбулаг
6. Дашинчилэн
7. Дашинчилэн сумын Хар бухын балгасны музей
8. Могод
9. Орхон
10. Сайхан
11. Сэлэнгэ
12. Хангал
13. Хялганат
14. Хишиг-Өндөр
15. Хутаг-Өндөр

5. Говь-Алтай аймгийн сумд:

1. Алтай
2. Баян-Уул
3. Бугат
4. Бигэр
5. Гуулин
6. Дарви
7. Дэлгэр
8. Жаргалан

9. Тайшир
10. Тонхил
11. Төгрөг
12. Халиун
13. Хөхморьт
14. Цогт
15. Цээл
16. Чандмань
17. Шарга
18. Эрдэнэ

6. Говьсүмбэр аймгийн сум:

1. Баянтал

7. Дархан-Уул аймгийн сум:

1. Хонгор

8. Дорноговь аймгийн сумд:

1. Айраг
2. Алтанширээ
3. Даланжаргалан
4. Дэлгэрэх
5. Иххэт
6. Мандах
7. Өргөн
8. Сайхандулаан
9. Улаанбадрах
10. Хатанбулаг
11. Хөвсгөл
12. Эрдэнэ

9. Дорнод аймгийн сумд:

1. Баяндун
2. Булган
3. Гурванзагал
4. Сэргэлэн
5. Цагаан-Овоо

10. Дундговь аймгийн сумд:

1. Адаацаг
2. Баянжаргалан
3. Говь-Угтаал
4. Дэлгэрхангай
5. Дэлгэрцогт

6. Луус
7. Өлзийт
8. Өндөршил
9. Хулд
10. Эрдэнэдалай

11. Завхан аймгийн сумд:

1. Алдархаан
2. Асгат
3. Баянтэс
4. Баянхайрхан
5. Идэр
6. Их-Уул
7. Нөмрөг
8. Отгон
9. Сантмаргац
10. Сонгино
11. Тосонцэнгэл
12. Түдэвтэй
13. Тэлмэн
14. Тэс
15. Ургамал
16. Цагаанхайрхан
17. Цагаанчулуут
18. Цэцэн-Уул
19. Шилүүстэй
20. Эрдэнэхайрхан
21. Яруу

12. Орхон аймгийн сумд:

—

13. Өвөрхангай аймгийн сумд:

1. Баруунбаян-Улаан
2. Бат-Өлзий
3. Баянгол
4. Баян-Өндөр
5. Богд
6. Бүрд
7. Гучин-Ус
8. Есөнзүйл
9. Зүүнбаян-Улаан
10. Нарийнтээл
11. Өлзийт

12. Сант
13. Тарагт
14. Төгрөг
15. Уянга
16. Хайрхандулаан
17. Хархорин
18. Хужирт

14. Өмнөговь аймгийн сумд:

1. Баяндалай
2. Баян-Овоо
3. Булган
4. Гурвантэс
5. Манлай
6. Мандал-Овоо
7. Номгон
8. Сэврэй
9. Ханбогд
10. Ханхонгор
11. Хүрмэн
12. Цогт-Овоо
13. Цогтцэций

15. Сүхбаатар аймгийн сумд:

1. Дарьганга
2. Онгон
3. Сүхбаатар
4. Эрдэнэцагаан

16. Сэлэнгэ аймгийн сумд:

1. Алтанбулаг
2. Баруунбүрэн
3. Баянгол
4. Бугант тосгон
5. Дулаанхаан тосгон
6. Ерөө
7. Жавхлант
8. Зүүнбүрэн
9. Түнхэл тосгон
10. Хэрх тосгон
11. Орхон
12. Номгон тосгон
13. Хөтөл тосгон
14. Сант

15. Түшиг
16. Хушаат
17. Цагааннуур
18. Шаамар

17. Төв аймгийн сумд:

1. Алтанбулаг
2. Аргалант
3. Архуст
4. Батсүмбэр
5. Баян
6. Баяндэлгэр
7. Баянжаргалан
8. Баян-Өнжүүл
9. Баянхангай
10. Баянцагаан
11. Баянцогт
12. Баянчандмань
13. Борнуур
14. Бүрэн
15. Бүрэн сумын Самбуугийн нэрэмжит музей
16. Дэлгэрхаан
17. Жаргалант
18. Заамар
19. Лүн
20. Мөнгөнморьт
21. Өндөрширээт
22. Сэргэлэн
23. Сүмбэр
24. Угтаалцайдам
25. Угтаалцайдам сумын Хадбаатарын нэрэмжит музей
26. Цээл
27. Эрдэнэ
28. Эрдэнэсант

18. Увс аймгийн сумд:

1. Баруунтуруун
2. Бөхмөрөн
3. Давст
4. Завхан
5. Зүүнговь
6. Зүүнхангай
7. Малчин
8. Наранбулаг

21. Хэнтий аймгийн сумд:

1. Батноров
2. Батширээт
3. Баян-Адрага
4. Баянмөнх
5. Баянхутаг
6. Биндэр
7. Бор-Өндөр
8. Бэрх
9. Дадал
10. Дархан
11. Жаргалтхаан
12. Өмнөдэлгэр

22. Нийслэлийн дүүргүүд:

1. Багануур
2. Налайх

6. Төрийн өмчийн их, дээд сургууль /3/

1. Монгол Улсын их сургуулийн Нийгмийн шинжлэх ухааны сургууль
2. Шинжлэх ухаан, технологийн сургуулийн Бизнесийн удирдлага, хүмүүнлэгийн сургууль
3. Улаанбаатарын их сургууль

Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын
сайдын 2018 оны 10 дугаар сарын 16-ны
өдрийн 41 тоот тушаалын гуравдугаар
хавсралт

ТООЛЛОГЫН АЖЛЫН КАЛЕНДАРЧИЛСАН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Дд	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хугацаа	Хариуцах эзэн
1. Бэлтгэл ажлын хүрээнд:			
1.1	Тооллогын ажлын удирдамж, төлөвлөгөөг холбогдох байгууллагад хүргүүлэх	2018.10.15	ЗГХА, Соёл урлагийн газар Улсын комисс
1.2	Тооллогын дэвтэр хэвлүүлж, "Тоолов /..он../" тэмдэг хийлгэх	2018.10.20	ЗГХА, Соёл урлагийн газар Улсын комисс Соёлын өвийн үндэсний төв
1.3	Тооллого хийхэд ашиглах гарын авлага боловсруулж, хэвлүүлэн, хүлээлгэн өгөх	2018.10.22	ЗГХА, Соёл урлагийн газар Улсын комисс Соёлын өвийн үндэсний төв Монголын Үндэсний музей
1.4	Тооллогын ажлын бүсчилсэн сургалт зохион байгуулах	2018.10.31	ЗГХА, Соёл урлагийн газар Улсын комисс
2. Тооллогын ажлыг зохион байгуулах хүрээнд:			
2.1	Салбар комиссыг байгуулах	2018.11.10	Холбогдох Төрийн захиргааны төв байгууллага Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга
2.2	Тооллогын ажлыг эхлүүлэх	2018.11.10	Улсын комисс Салбар комисс
2.3	Тооллогын ажлыг зохион байгуулж дуусгах	2019.03.31	Улсын комисс Салбар комисс
3. Тооллогын ажлын дүнг тайлагнах хүрээнд:			
3.1	Тооллогын ажлын дүнг өмч хамгаалах байнгын зөвлөлд танилцуулж, санал дүгнэлт гаргуулах	2019.03.15	Салбар комисс
3.2	Тооллогын ажлын дүнд Мэргэжлийн хяналтын байгууллагын дүгнэлт гаргуулах	2019.03.20	Холбогдох Төрийн захиргааны төв байгууллага Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга

3.3	Тооллогын ажлын тайланг Улсын комисст хүргүүлэх	2019.04.01	Холбогдох Төрийн захиргааны төв байгууллага Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга
3.4	Тооллогын ажлын тайланг нэгтгэх	2019.04.20	ЗГХА, Соёл урлагийн газар Улсын комисс Соёлын өвийн үндэсний төв
3.5	Тооллогын ажлын нэгдсэн дүнг Соёлын асуудал хариуцсан Засгийн газрын гишүүнд танилцуулах	2019.04.25	ЗГХА, Соёл урлагийн газар Улсын комисс
3.6	Тооллогын ажлын нэгдсэн дүнг Засгийн газрын хуралдаанд танилцуулах	2019.05.15	Соёлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага ЗГХА, Соёл урлагийн газар Улсын комисс

ТҮҮХ, СОЁЛЫН ХӨДЛӨХ ДУРСГАЛТ ЗҮЙЛИЙН УЛСЫН ТООЛЛОГЫН БҮРТГЭЛ

Агуулга:

- Музейн үзмэр, эд өлгийн зүйлийн ерөнхий бүртгэлийн тухай товчхон
- Register програмд хийгдсэн хөгжүүлэлт
- Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн улсын тооллогын бүртгэл
- Бүртгэлд нэмэлт, өөрчлөлт хийх тухай
- Хөдлөх дурсгалт зүйлийн “Төрөл зүйл”-ийн сонголт хийх
- Register-т дутагдсан, солигдсон үзмэр, эд өлгийн зүйлийн талбарыг хөтлөх тухай.

Музейн үзмэр, эд өлгийн зүйлийн ерөнхий бүртгэлийн тухай товчхон

Тооллогын бүртгэл хөтлөлтийн талаар ярихын өмнө үзмэр, эд өлгийн зүйлийг Ерөнхий бүртгэлд бүртгэх талаар товч хэлэх зүйл байна.

Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын 2012 оны “Заавар батлах тухай” А/355 дугаар тушаалаар батлагдсан “Музейн сан хөмрөгийг бүртгэн баримтжуулах заавар”-т үзмэр, эд өлгийн зүйлийн ерөнхий бүртгэл хөтлөх тухай заасан байдаг.

Тухайлбал: уг зааврын 2.2.2-т: “Эд өлгийн зүйлийг музейд авах шийдвэр гарснаас хойш **20 хоногийн дотор музейд хүлээн авсан дарааллаар нь эд өлгийн зүйлд хувийн дугаар өгч, мөн дарааллаар “Музейн үзмэр, эд өлгийн зүйлийн ерөнхий бүртгэл” (ББЗМаягт 10)-д алдаагүй бүрэн бүртгэнэ. Ерөнхий бүртгэл нь АЗ хэмжээтэй, 100 хуудастай, дугаарлагдсан, хатуу хэвлэмэл хавтастай, хэвлэмэл дэвтэр байна. Бүртгэлийг гар бичмэлээр хийх ба компьютерт шууд бүртгэх тохиолдолд өдөрт нь хэвлэн, хуудас бүрийг баталгаажуулж хадгална.**” гэж заасан.

Зааврын энэхүү 2.2.2 дахь заалтын хэрэгжилтийг хангаагүйгээс 2012 оноос хойш шинээр авсан үзмэр, эд өлгийн зүйлсээ Ерөнхий бүртгэлдээ бүртгээгүй явдлууд нэлээд гарч, тухайн музейн сан хөмрөгтөө авсан үзмэрийн тоо, бүртгэлд тусгагдсан үзмэрийн тоон дүн зөрж, тоологдох ёстой үзмэрийн тоон дүнг нэгтгэх, гаргахад асуудал үүсгэж байна.

Соёлын өвийн үндэсний төвөөс сан хөмрөгт шинээр орсон үзмэр, цуглуулгыг Ерөнхий бүртгэлд нэмж бүртгэн гар бичмэл болон цахим бүртгэл дэх зөрүүг арилгах, тоон дүнг нэгтгэх зэргээр тооллогын бэлтгэлийг хангуулах талаар арга хэмжээ авч ажилласан.

Цаашдаа музейн сан хөмрөгийн эрх зүйн голлох баримт баримт бичиг болсон үзмэр, эд өлгийн ерөнхий бүртгэлийг зааврын дагуу хөтлөж, бүртгэхэд музейн захирлууд удирдлага, зохион байгуулалтаар ханган, хяналт тавьж ажиллах шаардлагатай байна. Ерөнхий бүртгэлийг асуулгын дагуу бүртгэхэд:

- Өмнөх 2012-2013 оны улсын тооллогоор улс, аймгийн бүх музейд тараасан “Улс, аймгийн музейн сан хөмрөгийн 2012-2013 оны улсын тооллого” гарын авлага,
- Соёлын өвийн үндэсний төвийн www.monheritage.mn веб сайтны мэргэжил, арга зүй талбар,
- Монголын үндэсний музейгээс эрхлэн гаргасан “Монголын музейн менежмент” гарын авлагад тус тус байгаа “Музейн үзмэр, эд өлгийн зүйлийн ерөнхий бүртгэлийг хөтлөх тухай аргачлал, зөвлөмжийг ашиглахыг зөвлөж байна.

Register програмд хийгдсэн хөгжүүлэлт

Музейгээс ирүүлсэн саналуудыг тусган Register програмын ажиллагааг боловсронгуй болгоход дараах шинэчлэлт, сайжруулалт хийгдсэн. Үүнд: 1-рт: “Register” програмын ажиллагааг боловсронгуй болгох хүрээнд:

¹Соёлын өвийн үндэсний төвийн Соёлын өвийн бүртгэл, судалгааны газрын түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл хариуцсан шинжээч. dalnaran0007@gmail.com

№	Register програмд хийгдсэн хөгжүүлэлт
1	Програмд хайлт хийх ажиллагааг сайжруулсан
2	Бүртгэлийг excel хүү хувиргахад үзмэрийн гэрэл зураг гардаг болсон
3	Сонгосон дурсгалыг edit цонхруу орохгүйгээр View хийдэг дэлгэцийн баруун гар талд харагддаг болсон.
4	Төрөл зүйл болон Он цагийн сонголтуудыг шинэчлэн оруулсан.
5	Бүртгэлийг Excel рүү хөрвөхөд "Иж бүрдлийн бүрэлдэхүүн хэсгийн тоо ширхэг"-ийг тусдаа гарна.
6	Ерөнхий бүртгэлийн Холбогдох нэр, газар он цаг хүснэгт дэх "А.бүтээсэн", "Б.хэрэглэж байсан", "В.цуглуулсан" гэсэн асуулгын, мөн А.Өгсөн хүн, байгууллага, он цаг Б.Арга зам В.Музейд авсан шийдвэрийн дугаар он цаг гэсэн багануудын "а", "б", "в" үсгүүдийг 1, 2, 3 гэсэн тоогоор сольсон.
7	А.Өгсөн хүн, байгууллага, он цаг Б.Арга зам В.Музейд авсан шийдвэрийн дугаар он цаг гэсэн баганаас "Б.Арга зам": - Малтлага, хайгуулаар авсан - Худалдаж авсан - Бэлэглэл - Хандив - Шилжүүлэг - Солилцоо - Бусад гэсэн сонголттой болсон.
8	Дутагдсан, Солигдсоны үзмэр, эд өлгийн зүйлийг бүртгэх тусдаа талбар бий болсон
9	Улсын болон аймгийн музейн нийт 42 баазын: - "Дурсгалт зүйлийн "Хувийн дугаар", - "Хуучин хувийн дугаар", - "Нэр", - "Төрөл зүйл", - "Тоо ширхэг", - "Материал", - "Хэмжээ, жин", - "Холбогдох он, газар, он цагийн А.Бүтээсэн" багануудын мэдээллийг серверт автоматаар нэгддэг болсон г.м.

2-рт: Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллогын ажлын автоматжуулалт, сайжруулалт хийгдсэн. Үүнд:

№	Дурсгалын жагсаалт дээр
1	Тоологдсон үзмэрийн бүртгэлд "Тоолов" товчийг дарж баталгаажуулна. Тоологдсон огноо болон бусад мэдээлэл автоматаар хадгалагдана.
2	Тооллогын явцын тоон дүн бүртгэлийн програмын зүүн дээд талд гардаг болсон.
3	Тооллогын явцын тайланг чарт хэлбэрээр вэб сайтаар live/бодит цаг хугацаанд/гаргана.
4	Музей тус бүрээр болон улсын хэмжээний тооллогын ажлын явцын мэдээллийг авах боломжтой болсон.
5	Болзошгүй эрсдэлээс сэргийлж тооллогын бүртгэл СӨУНБМСангийн сервер дээр хадгалагдана.

Энэхүү "Register" програмын өмнөх хувилбарын дутагдлыг засаж сайжруулан шинэчлэлт хийгдсэн ба цаашдаа "RCH" бүртгэлийн програмтай холбох, мэдээллийг нэгтгэх бэлтгэл ажил болох юм.

Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн улсын тооллогын бүртгэл

Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн 2018-2019 оны улсын тооллогод Засгийн газрын 2018 оны "Журам батлах тухай" 184 дүгээр тогтоолын гуравдугаар хавсралт "Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийх журам"-ын 3.1-д зааснаар Соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн санд бүртгэлтэй хөдлөх дурсгалт зүйлийн жагсаалтыг байгууллага тус бүрээр нь хэвлэсэн тооллогын дэвтэр ашиглана.

Тооллогын дэвтэр нь өмнөх 2012-2013 оны музейн сан хөмрөгийн улсын тооллогоор үйлдсэн үндсэн 21 асуулга бүхий "Музейн үзмэр, эд өлгийн зүйлийн ерөнхий бүртгэл"-ийн цахим хэлбэр "Register" програмаас дээрх журмын 3.1,3.2 дахь заалтын дагуу "дэс", "дурсгалт зүйлийн хувийн дугаар", "нэр", "төрөл зүйл", "тодорхойлолт", "тоо ширхэг", "материал", "хэмжээ жин", "хадгалалтын байдал", "тайлбар" гэсэн үндсэн 10 асуулгыг сонгон хэвлүүлсэн бүртгэл юм.

Тооллогоор түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл буюу үзмэр, эд өлгийн зүйлийг нэг бүрчлэн үзэж тоолохдоо уг журмын 5.5-д: "Салбар комисс дурсгалт зүйлийн хувийн дугаар, нэр, тодорхойлолт, тоо ширхэг, материал, хэмжээ жин, хадгалалтын байдлыг тооллогын дэвтрийн бичвэртэй харгалзуулан нэгбүрчлэн шалгаж, бичвэр тус бүрийн зүүн доод буланд "✓" гэж тэмдэглээд "тайлбар" баганын харгалзах эгнээнд "Тоолов (....он)" тэмдэг

дарна.” гэж заасанчлан тооллогын дэвтэр болон цахим бүртгэлд бүртгэж тэмдэглэнэ. Жишээ:

Архангай аймгийн музей.				Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн улсын тооллогын бүртгэл (2018-2019 он)						
Дэс	Хувийн дугаар	Нэр	Төрөл зүйл	Тодорхойлолт А. Дүрслэн бичих Б. Тэмдэг бичээс В. Ялгагдах онцлог	Тоо ширхэг	Иж бүрдэл бүрэлдэхүүн хэсгийн тоо	Материал арга техник	Хэмжээ жин Үнэт металлын нэр Сорьц Үнэт чулууны тоо ширхэг Жин каратаар	Хадгалалтын байдал: -бүрэн бүтэн -гэмтэл -чанар	Тайлбар
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
456	У-1987-44	Бөгж	3.4. Дээл хувцас, гоёл чимэглэл	Мөнгөөр цэцэгн хээ гаргаж цутгаж хийсэн бөгж	1	1	Мөнгө	Өндөр: 1.8см, Диаметр: 2.2см Жин: 5гр.	харагдахгүй, бүрэн бүтэн	Тоолов 2018 он
✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

Улсын тооллогоор Тооллогын дэвтэр болон Register цахим бүртгэлийг нэгэн зэрэг хөтөлнө. “Register”-т ажиллахдаа зөвхөн тооллогын дэвтэрт хэвлэгдсэн багануудын дагуух цахим бүртгэлийн талбаруудад ажиллана. Үүнд:

1. Дэс
2. Дурсгалт зүйлийн хувийн дугаар
3. Дурсгалт зүйлийн нэр
4. Төрөл зүйл
5. Тодорхойлолт А. Дүрслэн бичих, Б. Тэмдэг бичээс, В. Ялгагдах онцлог
6. Тоо ширхэг, Иж бүрдэл бүрэлдэхүүн хэсгийн тоо
7. Материал, Арга техник
8. Хэмжээ жин, үнэт металлын нэр, сорьц, үнэт чулууны тоо ширхэг, жин каратаар
9. Хадгалалтын байдал: Бүрэн бүтэн, Гэмтэл, Чанар
10. Тайлбар
11. Гэрэл зураг гэсэн үндсэн талбарууд дээр ажиллана.

Бүртгэлд нэмэлт, өөрчлөлт хийх тухай

Музейн үзмэр, эд өлгийн зүйлийн ерөнхий бүртгэлд дараах алдаа, дутагдлууд нийтлэг байна. Үүнд:

- Үг, үсгийн зөв бичгийн дүрмийн алдаа,
- Найруулга зүйн алдаа,
- Дурсгалын шинж чанарыг илэрхийлэх мэдээллийг бүртгэлд дутуу, бүрэн бус тусгасан,
- Бүртгэл хөтлөлтийн явцад үүссэн алдаа зэрэг байна.

Тооллогын журмын 2.8.4-т “тооллогын дэвтэрт бичигдсэн дурсгалт зүйлийн хувийн дугаар, нэр, тодорхойлолт, тоо ширхэг, материал, хэмжээ, жин, хадгалалтын байдлыг илэрхийлсэн бичвэрт нэмэлт, өөрчлөлт оруулах санал боловсруулан Улсын комисст хүргүүлж, шийдвэрлүүлэх,” гэж заасан. Улсын комиссын 2018 оны 11 дүгээр сарын 27-ны өдрийн 2 дугаар хуралдаанаар Улсын болон Салбар комиссын бүртгэлийн алдааг засах эрх, засварын цар хүрээг хэлэлцэн шийдвэрлэсэн.

Улсын комисс:

- дурсгалын нэр өөрчлөгдөх,
- дурсгалын физик шинж чанарыг илэрхийлэх хэлбэр төрх, өнгө дүрс зэрэг бичвэрийн утга агуулга өөрчлөгдөх,
- хэмжээ, жин 3 ба түүнээс дээш %-иар зөрсөн тохиолдолд тус тус улсын комисс шийдвэрлэнэ. /Жишээ нь: жин 1550 гр гэж бүртгэгдсэн үзмэрийн жин тооллогоор 3%-буюу 46.5 гр-аар зөрсөн, хэмжээ урт 105 см үзмэрийн урт 3% буюу 3.15 см-ээр зөрсөн, өндөр 20 см үзмэрийн өндөр 3% буюу 0.6 см-ээр зөрсөн тохиолдолд тус тус улсын комисс шийдвэрлэнэ./

Салбар комисс:

- үг, үсгийн зөв бичгийн дүрмийн алдаа засах,
- дурсгалын физик шинж чанарыг илэрхийлсэн утга агуулгыг өөрчлөхгүйгээр бичвэрийн

найруулга зүйг сайжруулах,

- “Хэмжээ, жин”, “Материал, арга техник”, “Хадгалалтын байдал”-д нэмэлт мэдээлэл оруулах,

- Бүртгэл хөтлөлтийн явцад үүссэн алдааг залруулах /дэс алгассан, үзмэр давхар бүртгэсэн г.м/ ажиллагааг “Музейн сан хөмрөгийг бүртгэн баримтжуулах заавар”-ын 2.2.27² -д заасны дагуу гүйцэтгэх,

- хэмжээ, жин 3 ба түүнээс доош %-иар зөрсөн тохиолдолд тус тус салбар комисс шийдвэрлэнэ.

Тооллогын үеэр Засгийн газрын шийдвэрээр түүх, соёлын хосгүй үнэт зэрэглэлд хамрагдсан үзмэр, эд өлгийн зүйлийн бүртгэлд нэмэлт, өөрчлөлт хийхгүй ба зөвхөн нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай саналаа Тайланд тусгана.

Тооллогоор үзмэр нэг бүрт хийгдэж байгаа “Төрөл зүйл”-ийн сонголт нэмэлт, өөрчлөлтөд орохгүй.

“Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийх журам”-ын 5.6, 5.7, 5.8 дахь заалтуудад тооллогын үеэр бүртгэлд нэмэлт, өөрчлөлтийг хэрхэн хийх тухай заасан.

- Тооллогын комиссын шийдвэр гартал бүртгэлийн бичвэрийн зүүн доод буланд “√” гэж тэмдэглэгээ болон “Тоолов” тэмдэг дарагдахгүй.

- Тооллогын комиссын шийдвэрийн дагуу хийгдсэн нэмэлт, өөрчлөлтийн тухай мэдээллийг тооллогын дэвтэр ба цахим бүртгэлийн “Тайлбар” хэсэгт тэмдэглэн бүртгэнэ.

Тооллогын журмын 5.8-д заасан “Салбар комисс нь энэхүү журмын 5.6-д заасан бичвэрт нэмэлт, өөрчлөлт оруулах талаар Улсын комиссоос ирүүлсэн шийдвэрийг үндэслэн тооллогын дэвтрийн “тайлбар” баганын харгалзах эгнээнд зохих нэмэлт, өөрчлөлтийг гараар бичиж “Тоолов (....он)” тэмдэг дарна. Энэ тохиолдолд өөрчилсөн бичвэрийн зүүн доод буланд “√” гэж тэмдэглэхгүй.” хэмээснийг анхаарна уу.

Бүртгэлд нэмэлт, өөрчлөлт орсоныг Тооллогын дэвтэрт хэрхэн тэмдэглэх:

- Улсын болон Салбар комиссын шийдвэрээр нэмэлт, өөрчлөлт орсон бичвэрийн зүүн доод буланд “√” гэж тэмдэглэхгүй.

- “Тайлбар” баганад “Тоолов” тэмдэг дарна.

- “Тайлбар” баганад зөвхөн нэмэлт, өөрчлөлт орсон баганы дугаарыг бичнэ. Жишээ нь:

Дэс	Хувийн дугаар	Нэр	Төрөл зүйл	Тодорхойлолт А. Дүрслэн бичих Б. Тэмдэг бичээс В. Ялгагдах онцлог	Тоо ширхэг	Иж бүрдэл бүрэлдэхүүн хэсгийн тоо	Материал арга техник	Хэмжээ жин Үнэт металлын нэр Сорьц Үнэт чулууны тоо ширхэг Жин каратаар	Хадгалалтын байдал: -бүрэн бүтэн -гэмтэл -чанар	Тайлбар
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
114	У-65-25	Очир дара бурхан	4.3 Цутга мал	Амарлингүй дүртэй, нэг тэргүүнтэй, Баруун мутартаа очир, зүүндээ хонх барин, очир суудлаар давхар бадтай цэцгэн мандал дээр заларч буй.	1	1	Гууль цутгамал, алт шармал	Өндөр: 25см, Суурийн дм- 11,5см. Жин: 2485гр	Бүрэн	Тоолов 2018 он 3-р, 10-р багана

3-р багана: Дурсгалын “Нэр”-ийг зөв болгон зассан учир бичвэрийн зүүн доод буланд “√” тавихгүй.

10-р багана: “Хадгалалтын байдал”-д “Гэмтэл”, “Чанар”-ын тухай мэдээллийг нэмж оруулсан учир бичвэрийн зүүн доод буланд “√” тавихгүй.

Тайлбарт: Тоолов тэмдэг дарна. зөвхөн нэмэлт өөрчлөлт орсон баганы дугаарыг бичнэ.

²Музейн сан хөмрөгийг бүртгэн баримтжуулах заавар”-ын 2.2.27 дахь заалт: “Ерөнхий бүртгэлийн дэвтэрт бүртгэхэд алдаа гарсан бол “тайлбар” хэсэгт бичиж захирал ба сан хөмрөгч гарын үсэг зурж тамга дарна. Энэ мэдээллийг улсын тооллогоор залруулж шалтгааныг тайлбарлан бичнэ. Өөрчлөлт орсон хуудасны дэс дугаар, эд өлгийн зүйлийн хувийн дугаар болон нэрийг бичиж, Ерөнхий бүртгэлийн дэвтрийн нүүрэнд хавсаргана. ” гэж заасан.

Нэмэлт, өөрчлөлт орсоныг цахим Register-т бүртгэж тэмдэглэхдээ:

- Цахим бүртгэлийн нэмэлт өөрчлөлт орсон Талбар бүрт хийгдсэн нэмэлт, өөрчлөлтийн мэдээллээ оруулна.

5. Эд өлгийн зүйлийн нэр:

Эд өлгийн зүйлийн нэр: Очирдара бурхан гэж буруу нэрлэснийг Улсын комиссын шийдвэрийг үндэслэн Доржсэмба бурхан хэмээн зөв болгон зассанаа бичнэ.

10. Хадгалалтын байдал

Бүрэн бүтэн	бүрэн
Гэмтэл	Бурхны ар нурууны хэсгээс бусад хэсгийн алт шармал өнгө, үснэрийн хөх өнгө, нүд, амг хумсны өнгө будаг арилсан.
Чанар	Их элэгдсэн.

“Хадгалалтын байдал”-д Салбар комиссын шийдвэрээр “Гэмтэл”, “Чанар”-ын байдал нэмэлт хийсэн мэдээллээ бүртгэлдээ нэмж оруулна.

21. Тайлбар

Улсын комиссын 2019 оны 01 дүгээр сарын 14-ний өдрийн №11 дүгээр хуралдааны Дурсгалын нэрийг зөв болгон засах тухай шийдвэрийн дагуу Дурсгалын нэр "Очирдара бурхан" хэмээн буруу бүртгэгдсэн байсныг Доржсэмба бурхан хэмээн нэрийг зөв болгон засаж бүртгэсэн.

“Тайлбар” талбарт нэмэлт, өөрчлөлт хийсэн тухай зөвхөн Улсын комиссын шийдвэр, огноо, хийгдсэн нэмэлт, өөрчлөлт зэргийг бүрэн, гүйцэд, дэлгэрэнгүй бичнэ.

Register бүртгэлийн “Тайлбар” талбарт нэмэлт, өөрчлөлт хийсэн тухай зөвхөн улсын комиссын шийдвэрийг бүрэн гүйцэд, дэлгэрэнгүй бичиж оруулна.

Салбар комиссын шийдвэрээр хийгдсэн нэмэлт, өөрчлөлтийн тухай мэдээллийг цахим бүртгэлийн “Тайлбар” хэсэгт бичихгүй ба тооллогын тайланд нэмэлт, өөрчлөлт хийгдсэн тохиолдол тус бүрээр комиссын хуралдааны шийдвэр, юуг үндэслэн нэмэлт өөрчлөлт хийсэн тухай бүрэн гүйцэд дэлгэрэнгүй бичнэ³.

Баталгааны хуудсыг бөглөх загвар

“Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийх тухай журам”-ын 5.12-т “Тооллогын дэвтрийг хөтөлж дуусмагц арын хавтасны дотор талд тухайн тооллогод хамрагдсан дурсгалт зүйлийн тоо, энэхүү журмын 5.8-д заасан нэмэлт, өөрчлөлтийн талаар тэмдэглэл үйлдэж, салбар комиссын гишүүд гарын үсэг зурна.” гэсэн заалтын дагуу тооллогын дэвтрын арын баталгааны хуудсыг дараах байдлаар тухай дэвтэрт тоологдсон үзмэрийн тоо, нэмэлт өөрчлөлт орсон тухай мэдээллийг тэмдэглэнэ. Жишээ:

³Тооллогын явцад салбар комисс өөрсдийн эрх мэдлийн хүрээнд үг үсгийн алдааг залруулсан, материал, жин хэмжээ зэрэг урьд өмнө бичигдээгүй мэдээллийг нэмсэн, бичгийн найруулгыг сайжруулсан, хадгалалтын байдалд өөрчлөлт орсон зэрэг түүх, соёлын дурсгалын тухай мэдээлэл (тайланд зөвхөн өгүүлбэрээр бичигдэнэ, хавсралтгүй), Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн мэдээ, тайлан бичих тухай хичээлээс.

БАТАЛГААНЫ ХУУДАС

Огноо: ...2019.01.15..... Байршил: ...Хархорин сум.....

Энэ тооллогын дэвтэрт нийт 780 /Долоон зуун наян / дэгийн 925 /Есөн зуун хорин таван/ тоо ширхэг, 1148 /Нэг мянга нэг зуун дөчин зургаа/ иж
(тоо, үсгээр) (тоо, үсгээр)

Бүрдлийн бүрэлдэхүүн хэсгийн тоо ширхэг бүхий үзмэр, эд өлгийн зүйл бүртгэгдэж тоологдсон бөгөөд 248 /Хоёр зуун дөчин найман/ (тоо, үсгээр)

Бүртгэлийн хуудас, 2 /Хоёр/ дотоод товчбогны хуудас, бүгд 250 /Хоёр зуун таван/ хуудастай болохыг баталгаажуулав.
(тоо, үсгээр) (тоо, үсгээр)

Салбар комиссын дарга: ...гарын үсэг... /...гарын үсгийн тайлал... /
(тэмдэг) гишүүд: _____ / _____ /
_____/ _____ /
_____/ _____ /
_____/ _____ /
_____/ _____ /
_____/ _____ /
_____/ _____ /
_____/ _____ /
Салбар комиссын н/б дарга: _____ / _____ /

Тусгай тэмдэглэл:

Нэмэлт, өөрчлөлт орсон хуудасны дугаар, дээ: ...х30 – 121, 125, 130-р дээс, х45 – 238, 341-р дээс, х125 – 453, 454-р дээс, _____

Нэмэлт, өөрчлөлт орсон нийт хуудасны тоо: ...3..., нийт дэгийн тоо: ...7...

№	Тооллогод хамрагдаагүй шалтгаан	Хуудасны дугаар, дээ	нийт		
			хуудас	дээ	үзмэрийн тоо/ш
1	Гадаад үзэсгэлэнд	х 55 – 141-р дээс,	1	1	2
2	Дутаан				
3	Солигдоон				
4	Хулгайд алдаан				
5	Бувад (шалтгаан тодорхойгүй)				

- Огноо -тухайн тооллогын дэвтэр хөтлөлт дуусан он, сар, өдрийг,
- Байршил -тухайн тооллого явагдсан газар нутаг дэвсгэрийн засаг захиргааны нэрийг,
- Тухайн дэвтэрт бүртгэгдэж тоологдсон үзмэрийн тоог,
- Дэвтрийн нийт хуудасны тоог,
- Нэмэлт, өөрчлөлт орсон үзмэрийн бүртгэлийн хуудасны дугаар болон дэсийн дугаар, нийт тоог,
- Тооллогод хамрагдаагүй үзмэрийн тоо зэргийг асуулгын дагуу гараар бичиж бөглөн, салбар комиссын гишүүд бүрэн бүрэлдэхүүнээрээ гарын үсэг зурж баталгаажуулна.
- Тусгай тэмдэглэлд энэхүү баталгааны хуудсанд тусгагдаагүй асуулга бүхий нэмэлт мэдээллийг тэмдэглэж болно.

Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн “Төрөл зүйл”-ийн сонголт хийх

Музейн сан хөмрөг цуглуулгын нөхцөлд байдалд дүн шинжилгээ хийх, төрөл зүйлийн үзүүлэлтийг бодиттойгоор гаргах, дурсгалт зүйлд үнэлгээ хийх зэрэг музейн үйл ажиллагаанд ашиглахад төрөл зүйлийг сайжруулах, үзүүлэлтийг нь нэмэгдүүлэх зайлшгүй шаардлагын үүднээс Register цахим програмд түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн “Төрөл зүйл”-ийн сонголтыг дэлгэрэнгүй болгон шинэчилсэн.

Улсын тооллогоор үзмэр, эд өлгийн зүйл нэгбүрчлэн “төрөл зүйл”-ийг сонгох ба үзмэр нэг бүрт хийгдэж байгаа “төрөл зүйл”-ийн сонголт нэмэлт, өөрчлөлтөд орохгүй.

Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн төрөл зүйлийн ангиллийн талаарх саналыг төрөлжсөн музей, байгууллагаас тухайлбал: ерөнхий ангиллын талаар Соёл, урлаг судлалын хүрээлэнгээс, Орчин цагийн дүрслэх урлагийн бүтээлүүдийн талаар Уран зургийн галерейгээс, Тайз, дэлгэцийн урлагийн холбогдолтой өвийн талаар Монголын Театрын музейгээс, Бурханы шашны судар номын талаар Монголын Үндэсний номын сангаас, Палеонтологийн холбогдолтой байгалийн өвийн дурсгалын талаар ШУА-ийн Палеонтологи, геологийн хүрээлэнгээс, Байгалийн өвийн дурсгалын талаар Байгалийн түүхийн музейгээс тус тус авч, боловсруулсан.

Төрөл зүйлийн ангиллыг шинэчлэн боловсруулахдаа үндсэн 6-н ангиллаа баримтлан Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийн түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн нэр томъёо, Сангийн сайдын 2013 оны 140 дүгээр тушаалаар батлагдсан “Түүх, соёлын дурсгал, үзмэр эд өлгийн зүйлийн шинэчилсэн дансны үнийн жагсаалт”-д оруулсан үзмэрийн төрөл зүйл, нэр

томъёо зэргийг баримтлан ангиллыг нэмэгдүүлсэн. (дэлгэрэнгүйг Хавсралтад)

Төрөл зүйлийн ангилал, хуучин нь	Шинэчлэгдсэн нь
1. АРХЕОЛОГИЙН ОЛДВОР 1.1 Чулуун зэвсэг 1.2 Гоёл чимэглэлийн эд өлгийн зүйл 1.3 Ахуй хэрэглээний эд өлгийн зүйл 1.4 Зэр зэвсэг, байлдааны хэрэгсэл 1.5 Хувцас хэрэглэл 1.6 Шүтлэг, зан үйлийн холбогдолтой эд өлгийн зүйл 1.7 Эртний хот суурингийн холбогдолтой эд өлгийн зүйл 1.8 Чулуун дурсгал 1.9 Бусад	1. АРХЕОЛОГИЙН ОЛДВОР 1.1 Антропологийн дурсгал 1.2 Чулуун зэвсэг 1.3 Гоёл чимэглэлийн эд өлгийн зүйл 1.4 Ахуй хэрэглээний эд өлгийн зүйл 1.5 Зэр зэвсэг, байлдааны хэрэгсэл 1.6 Хувцас хэрэглэл 1.7 Шүтлэг, зан үйлийн холбогдолтой эд өлгийн зүйл 1.8 Эртний хот суурингийн холбогдолтой эд өлгийн зүйл 1.9 Чулуун дурсгал 1.10 Палеозоологийн олдвор 1.11 Бусад
2. ТҮҮХИЙН ЦУГЛУУЛГА 2.1 Түүхэн бие хүний холбогдолтой эд өлгийн зүйл 2.2 Баримт бичиг, аудио видео бичлэг 2.3 Ном, хэвлэл, бичгийн хэрэгсэл 2.4 Зоос, мөнгөн тэмдэгт 2.5 Бэлгэдэл, таних тэмдгийн холбогдолтой эд өлгийн зүйл 2.6 Цэрэг, байлдааны холбогдолтой эд өлгийн зүйл 2.7 Бэлэг дурсгал, эд өлгийн зүйл 2.8 Гэрэл зураг 2.9 Бусад	2. ТҮҮХИЙН ЦУГЛУУЛГА 2.1 Түүхэн бие хүний холбогдолтой эд өлгийн зүйл 2.2 Баримтбичгийн дурсгал 2.3 Ном, хэвлэл, бичгийн хэрэгсэл 2.4 Зоос, мөнгөн тэмдэгт 2.5 Бэлгэдэл, таних тэмдгийн холбогдолтой эд өлгийн зүйл 2.6 Цэрэг, байлдааны холбогдолтой эд өлгийн зүйл 2.7 Үйлдвэрлэл, бүтээгдэхүүн 2.8 Бэлэг дурсгал, эд өлгийн зүйл 2.9 Гэрэл зураг 2.10 Бусад
3. УГСААТНЫ ЗҮЙН ЦУГЛУУЛГА 3.1 Мал аж ахуй, уналга тээвэр 3.2 Ан агнуур, газар тариалан 3.3 Гэр орон сууц, дотоод тавилга 3.4 Дээл хувцас, гоёл чимэглэл 3.5 Гэр зуурын үйлдвэр, гар урлал 3.6 Уламжлалт анагаах ухаан 3.7 Хөгжмийн зэмсэг 3.8 Тоглоом, наадам 3.9 Бусад	3. УГСААТНЫ ЗҮЙН ЦУГЛУУЛГА 3.1 Мал аж ахуй, тоног хэрэгсэл 3.2 Хөсөг, тэрэг, мухлаг, чингэлэгийн зүйлс 3.3 Гэр сууц 3.4 Гэр доторхи тавилга, эд өлгийн зүйл 3.5 Сав суулга, ахуйн хэрэглээний зүйлс 3.6 Дээл хувцас, эдлэл 3.7 Гоёл чимэглэл, зүүлт, зүүсгэл 3.8 Гэр зуурын үйлдвэр, хөдөлмөрийн багаж зэвсэг 3.9 Газар тариалан 3.10 Ан агнуур 3.11 Анагаах ухаан 3.12 Ардын хөгжмийн зэмсэг 3.13 Тоглоом, наадгай 3.14 Бусад
4. ШАШИН ШҮТЛЭГ 4.1 Бурхны зураг 4.2 Оёмол урлал 4.3 Цутгамал 4.4 Хөөмөл 4.5 Сийлбэр 4.6 Баримал, шуумал 4.7 Шашны холбогдолтой эп зүйл 4.5 Хөгжмийн зэмсэг 4.6 Цамын баг, өмсгөл 4.7 Шашны хувцас хэрэглэл 4.8 Бөө мөргөлийн холбогдолтой эд зүйл 4.9 Сүм хийдийн чимэглэл 4.10 Бусад	4. ШАШИН ШҮТЛЭГ 4.1 Бөө мөргөлийн эд өлгийн зүйл 4.2 Бурханы шашны эд өлгийн зүйл 4.3 Исламын шашны эд өлгийн зүйл 4.4 Бусад
5. УРЛАГ, УРАН САЙХАН 5.1 Зураг урлаг 5.2 Уран баримал 5.3 Сийлбэр 5.4 Оёмол урлал 5.5 Тайз, дэлгэцийн урлаг 5.6 Бусад	5. УРЛАГ, УРАН САЙХАН 5.1 Дүрслэх урлагийн бүтээл 5.2 Тайз, дэлгэцийн урлаг 5.3 Бусад

6. БАЙГАЛИЙН ТҮҮХИЙН ЦУГЛУУЛГА	6. БАЙГАЛИЙН ТҮҮХИЙН ЦУГЛУУЛГА
6.1 Палеонтологийн дурсгал	6.1 Палеонтологийн дурсгал
6.2 Солир	6.2 Солир
6.3 Геологи, эрдэс баялаг, ашигт малтмалын дээж	6.3 Геологи, эрдэс баялаг, ашигт малтмалын дээж
6.4 Амьтан	6.4 Амьтан
6.5 Ургамал	6.5 Ургамал

Тухайлбал: Угсаатны зүйн холбогдолтой төрөл зүйл ангиллыг дотор нь задалж дэлгэрэнгүй, тодорхой болгосон. Угсаатны зүйн холбогдолтой төрөл зүйл өмнө нь 9-н бүлэгтэй байсныг 13 бүлэг болгосон. Угсаатны зүйн төрөл зүйлийн малгай, дээл хувцасны дэд ангилалд Ү.Ядамсүрэн “БНМАУ-ын ардын хувцас. УБ., 1967 он” зурагт альбом дахь малгай, хувцасны нэр томъёо, угсаатны зүйн бусад эд зүйлийн дэд ангилалд “Монголын музейн шилдэг үзмэрийг дээжис” номонд орсон үзмэр, эд өлгийн зүйлийн нэр томъёог баримталсан.

“Шашин шүтлэг”-ийн холбогдолтой төрөл зүйлийг дотор нь бүлэглэсэн ба зарим нэг ангиллыг нэмж оруулсан. Бурханы шашны холбогдолтой бүлэгт “Судар ном” гэсэн ангиллыг нэмсэн. Өмнө нь “Түүхийн холбогдолтой” төрөл зүйлийн “Ном, хэвлэл, бичгийн хэрэгсэл” дотор бүх төрлийн ном хэвлэл, үүнд дотроо шашны судрыг оруулдаг байсан нь ном хэвлэлийн ангилал ялгаа, тоог гаргахад бодитой бус байсныг залруулан тус тусад нь ангилал болгосон зэрэг нэмэлт өөрчлөлтүүдийг хийсэн. Эдгээр өөрчлөлтийн үр дүнд үзмэрийн төрөл зүйлийн тоон дүнг илүү нарийвчилалтай гаргах боломжтой болсон.

Register-т дутагдсан, солигдсон үзмэр, эд өлгийн зүйлийн талбарыг хөтлөх тухай.

Register цахим бүртгэлийн програмын хөгжүүлэлтээр дутагдсан, солигдсон үзмэр, эд өлгийн зүйлийн талбарыг тусад нь бий болгосон.

Энэхүү талбар нь “Музейн сан хөмрөгийг бүртгэн, баримтжуулах заавар”-ын хоёрдугаар хавсралт ББЗМаягт46 “Дутагдсан үзмэр, эд өлгийн зүйлийн бүртгэл”, ББЗМаягт49 “Солигдсон үзмэр, эд өлгийн зүйлийн бүртгэл” юм. Талбаруудыг боловсруулахдаа уг ББЗМаягтуудад үзмэрийн холбогдох гэрэл зураг, олдсон эсэх тухай мэдээллийг нэмсэн байна.

ББЗМаягт46 “Дутагдсан үзмэр, эд өлгийн зүйлийн бүртгэл”-ийн талбарт үзмэр дутагдсан шалтгаануудын сонголттой хийгдсэн.

- Хулгайд алдсан
- Үзэсгэлэнгээс буцаж ирээгүй
- Сан хөмрөгийн тооллогоор дутсан
- Гэрээ, түрээсээр ашиглуулж байгаад дутсан
- Бусад шалтгаанаар дутагдсан

Дутагдсан эсвэл солигдсон үзмэрийн мэдээллийг энэ талбарт зөөж оруулахад ерөнхий бүртгэлээс мэдээлэл бүрмөсөн хасагдахгүй, үг, үсэг нь бүдгэрч харагдаж ерөнхий бүртгэлээс дутагдсан болон солигдсон үзмэрийн бүртгэлийн талбарт орсон нь мэдэгдэнэ. Үзмэр олдсон тохиолдолд ерөнхий бүртгэлийн цахим мэдээлэл нь эргээд сэргэдэг байхаар зохицуулсан. Олдсон үзмэрийн мэдээлэл тус талбаруудад түүх (history) болж үлдэнэ. Талбаруудад хайлт хийх боломжтой болсон зэрэг зохицуулалт хийгдсэн.

Өмнөх тооллогуудын гар бичмэл бүртгэлд дутагдсан, солигдсоны улмаас тоологдохгүй, бүртгэлээс хасагдаж, бичигдэхгүй үлдэж байсан. Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуулийн 22.6-д заасан “Соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сангаас мэдээлэл хасахыг хориглоно.” гэсэн заалтыг хэрэгжүүлж, музейн сан хөмрөг цуглуулгаас дутагдсан, солигдсон үзмэрийн тухай бүртгэл цахимаар байнга архивлагдан хадгалагдана гэсэн үг юм.

Энэ удаагийн улсын тооллогоор зөвхөн 2012-2013 оны улсын тооллогоос хойшхи дутагдсан, солигдсон үзмэрийн тухай мэдээллээ бүртгэж оруулна.

Улсын тооллогын дараа тухайн музейгээс нийт дутагдсан, солигдсон тухай үзмэрийн мэдээллээ эдгээр талбаруудад бүрэн гүйцэд оруулах ажиллагаа хийгдэнэ.

БИОЛОГИЙН ЦУГЛУУЛГЫН ЗҮЙЛИЙН НЭР БА ТӨРЛИЙН АСУУДАЛД

Байгалийн түүхийн цуглуулга нь манай гаригийн экосистемийн бүрэлдэхүүн хэсэг болох амьд биетийн олон янзын цуглуулгаас бүрдэж бий болдогоороо онцлог юм.

Биологийн цуглуулга нэг бүр нь биологийн төрөл зүйл буюу ангилал зүй, зүйлийн газарзүйн тархалт, амьдрах орчин зэрэг мэдээллүүдийг агуулж байдгаараа шинжлэх ухааны ач холбогдолтой юм. Иймээс Монгол оронд тархсан ургамал, амьтны зүйлүүдийг цуглуулж, зүйлийн түвшинд зөв тодорхойлж, бүртгэх, сан хөмрөгийг бүрдүүлэх нь байгаль сонирхогч болон биологийн чиглэлээр суралцаж буй оюутан, эрдэмтэн, судлаачдын судалгаа болон танин мэдэхүйн чухал эх материал болдог юм.

Биологийн цуглуулга гэж юуг хэлэх вэ. Музейн сан хөмрөг дэх биологийн цуглуулгад гуурст ба гуурст бус ургамал, сээрнуруугүйтэн ба сээрнуруутан амьтдын зүйлүүд хамаарна (Хүснэгт 2). Ургамал, амьтны цуглуулга бүрд тухайн зүйл амьтны нэр, цуглуулгын төрөл, түүнийг цуглуулсан газрын нэр, цуглуулагчийн нэр, тодорхойлогчийн нэр, цуглуулсан цаг хугацааг гм мэдээллийг тодорхой бичсэн хаяг буюу этикетик дагалдана. Энэ этикетикийн хамт тухайн цуглуулга нь шинжлэх ухаанд үнэ цэнэтэй материал болно.

Хүснэгт 1. Биологийн цуглуулгын ерөнхий ангилал. Энэ хүснэгтэд сээрнуруугүйтэн амьтдын ангилалд багтах зарим хүрээг оруулаагүй ба ургамал, амьтны зарим хүрээ, анги,

Ургамал		Амьтан	
Доод ургамал	Гуурст ургамал ургамал	Сээрнуруугүйтэн	Сээрнуруутан
- Усны - замаг - Хуурай газрын - мөөг - хаг - хөвд	- Шивэрс хэлбэртэн - шивлээ - Ойм хэлбэртэн - ойм - Нарстан - нарс, шинэс, хуш, гацуур, жодоо - Гнетофит - Далд үртэн - цэцэгт ургамал	<u>Хавтгай хорхой</u> - сүүн хорхой - элэг шимэгч хорхой - үхрийн туузан хорхой <u>Дугариг хорхой</u> - хялгасан хорхой <u>Цагирагт хорхой</u> - Чийгийн улаан хорхой <u>Үет хөлтөн</u> - хавч - аалз - шавж <u>Зөөлөн биетэн</u> - хясаа	- Загас - Хоёрнутагтан - гүлмэр - бах - мэлхий - Мөлхөгч - гүрвэл - могой - Шувуу - Хөхтөн амьтан

багийн төлөөлөгчдийг оруулав.

Зүйлийн нэр гэж юу вэ. Амьд биесийг гарал үүсэл, хөгжил, гадаад дотоод бүтцийн ижил төсөөг үндэслэн бүлэглэж ангилдаг. Ангилзүйн үндсэн 7 шатлалын хамгийн доод нэгж нь зүйл юм (Зураг 1). Ургамал, амьтны зүйлийн шинжлэх ухааны латин нэр нь хос нэршилтэй. Энэ нь төрлийн нэрийн араас тухайн зүйл амьтныг тодорхойлох нэрийг залган хоёр үгээр илэрхийлж нэрлэх зарчим юм. Латин хос нэршилийг налуу үсгээр бичдэг. Жишээлбэл: *Vulpes vulpes* нь Шар үнэг, *Vulpes corsac* нь Хярс үнэгийн зүйлийн латин нэр. Эдгээр зүйлийн латин нэрэн дэх эхний *Vulpes* гэдэг нь үнэг гэсэн төрлийг илэрхийлнэ. Хярс үнэг, шар үнэг гэдэг хоёр зүйл амьтан хоёулаа “үнэг” гэсэн төрөл хамаарагдана гэсэн үг. Зүйлийн латин нэр нь хос нэршилээр нэрлэгддэгтэй адил монгол нэр нь мөн хос нэршилтэй ба энгийн босоо үсгээр бичнэ. Шинжлэх ухааны өгүүлэл, нийтлэлд аливаа амьтан ургамлын латин нэрийг заавал дурдаж бичдэг.

Зураг1. Биологийн ангилалын тойм схем. Амьтны аймгийн хөвчтөн буюу сээрнуруутан амьтны ангилалыг цөөн хэдэн зүйл амьтнаар төлөөлүүлэн үзүүллээ.

Биологийн цуглуулгын төрөл гэж юуг хэлэх вэ. Ургамал, амьтны зүйлийн бүтэн бие эсвэл тухайн зүйлийг төлөөлж чадахуйц биеийн тодорхой хэсэгт боловсруулалт хийж, тэдгээрийг бие даасан цуглуулга буюу үзмэр болгон хадгалдаг. Нэг зүйлийн ургамал, амьтнаар олон төрлийн цуглуулга бэлтгэж сан хөмрөгөө баяжуулж болно. Модлог ургамлын насыг таниулах, тодорхойлохын тулд гол ишийг еэвэн хэлбэрээр хөрөөдсөн тайрдасыг цуглуулгад авна. Мөн түүний мөчир, навч, цэцгийг хатааж ургамлын хатаамал буюу гербари хийж болно. Шавжийг бүтэн биеэр нь хатаах, түүний өндөг, авгалдайг спиртийн уусмалд хийж хадгалж болно. Загас, хоёрнутагтан, мөлхөгч, шувууны цуглуулгыг чихмэл, араг яс байдлаар хадгална. Хөхтөн амьтны цуглуулгыг чихмэл, арьс, араг яс, толгойн яс байдлаар хадгална.

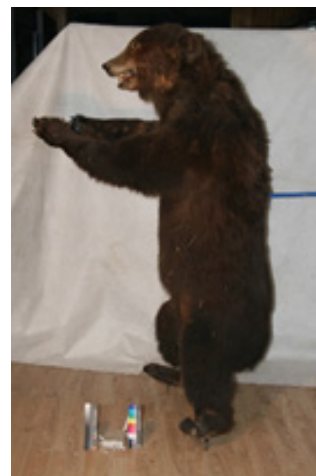
Музейн сан хөмрөгт хөхтөн амьтны цуглуулгын төрөл нь бусад ургамал, амьтны цуглуулгын төрлөөс олон байдаг. Чихмэлийн цуглуулга гурван янз байж болно. Тухайн зүйл амьтны толгой, хүзүү, их бие, урд ба хойд хөл зэрэг бүгд бүрэн харагдахаар хийгдсэн бол бүтэн чихмэл; амьтны зөвхөн толгой, хүзүүний хэсэг харагдахаар хийгдсэн бол толгой-хүзүүн чихмэл; зөвхөн толгой, эсвэл нүүр хэсэг харагдахаар хийгдсэн бол толгойн чихмэл гэж цуглуулгын төрлийг тодорхойлж болно. Толгой ба толгойн-хүзүүн чихмэлийг ихэвчлэн хананд өлгөж байрлуулах зориулалтаар хийгдсэн байдаг.

Зураг 2. Толгойн чихмэл

Зураг 3. Толгой-хүзүүн чихмэл

Зураг 4. Бүтэн чихмэл

Арьс гэсэн төрөлд туламлаж өвчөөд элдсэн, давсалж хатаасан; задгай өвчөөд элдсэн, давсалж хатаасан, жижиг хөхтөн амьтны бүтэн туламласан арьс дотор хатуу картонан цаас хийж хатаасан зэрэг цуглуулгыг хамааруулна.

Зураг 5. Хөхтөн амьтны арьсны цуглуулга

Зураг 6. Толгойн чихмэл бүхий арьс

Толгойн чихмэл бүхий арьс гэсэн төрөлд биеийн бүтэн арьсыг элдэж боловсруулаад, толгойн арьсаар нь чихмэл хийсэн цуглуулгыг багтаана.

Толгойн ясны цуглуулгыг харагдах байдлаар нь толгойн яс, эвэр бүхий толгойн яс, тугалмай бүхий толгойн яс гэж нэрлэж болно.

Толгойн яс гэсэн төрөлд цаа буга, янгир ямаа, аргаль хонины эм бодгалийн эвэртэй толгойн яснаас бусад бүх хөхтөн амьтны толгойн ясыг хамааруулна.

Эвэр бүхий толгойн яс гэсэн төрөлд бугынханы овгийн халиун буга, хандгай, бор гөрөөс зэрэг амьтдын эр бодгалийнх, цаа бугын эр ба эм бодгалийнх, тугалмайтаныхан овгийн янгир ямаа, аргаль хонины эр ба эм бодгалийнх, цагаан зээр, монгол бөхөн, хар сүүлтий зэрэг амьтдын эр бодгалийн эвэртэй толгойн ясыг хамааруулна.

Тугалмай бүхий толгойн яс гэсэн төрөлд аргаль хонь, янгир ямааны эвэр нь мултраад алга болсон зөвхөн тугалмайтай толгойн ясыг хамааруулна. Толгойн яс нь цэвэрлэгдсэн, цайруулагдсан, доод эрүүтэй, доод эрүүгүй, шүд бүрэн, дутуу эсэхийг “тодорхойлолт” хэсэгт тодорхойлж бичнэ.

Зураг 7. Толгойн яс

Зураг 8. Тугалмай бүхий толгойн ясьс

Зураг 9. Эвэр бүхий толгойн яс

Зураг 10. Эвэр бүхий толгойн яс

Эвэр гэсэн цуглуулгын төрөлд бугынханы овгийн унасан хос ясан эвэр, зөвхөн эврийг үзүүлэх зорилгоор толгойн ясны ихэнх хэсгийг хөрөөдсөн бүтэн бус толгойн ястай хос эврийн цуглуулгуудыг багтаана.

Зураг 11. Эвэр

Зураг 12. Эвэр

Араг яс гэсэн төрөлд хөхтөн амьтны тулгуур эрхтэн болох толгой, хүзүү, сээр, нуруу, ууц, сүүлний нугалам, өмнөд мөчийн дал, атгаал чөмөг, богтос, сарвууны яс, хойд мөчдийн сүүж, дунд чөмөг, шагайт чөмөг, тавхайн яснуудыг багтаана. “Тодорхойлолт” хэсэгт эдгээр яснуудын тоо ширхэг, бүрэн бүтэн эсэхийг тодорхойлж бичнэ.

Зураг 13. Араг яс

Хэлхээ яс гэсэн төрөлд хөхтөн амьтны араг ясыг үзүүлэн байдлаар хэлхэж босгосон цуглуулга багтана. “Тодорхойлолт” хэсэгт араг ясыг дарааллаар нь эдгээр яснуудын тоо ширхэг, бүрэн бүтэн эсэхийг тодорхойлж бичнэ.

Зураг 14. Хэлхээ яс

Зураг 15. Нойтон бэлдмэл

Нойтон бэлдмэл гэсэн төрөлд сээрнуруугүйтэн амьтдын авгалдай, хүүхэлдэй, загас, хоёрнутагтан, мөлхөгч амьтдыг бүтнээр нь спиртийн уусмалд хадгалсан цуглуулгыг багтаана.

Ургамал, амьтны цуглуулгыг бүртгэхэд анхаарах зарим зүйлс. Байгалийн цуглуулгын төрөлжсөн сан хөмрөг дэх зүйлийн бүрдлийг тодорхойлоход нэн тэргүүнд цуглуулга бүр буюу ургамал, амьтны зүйлийн нэр зөв тодорхойлогдсон байх ёстой. Зүйлийн нэрийг зөв тодорхойлно гэдэг нь тухайн ургамал, амьтныг биологийн шинжлэх ухааны ангилалзүйн ямар анги, баг, овог, төрөл, зүйлд хамаарахыг тодорхой түлхүүр бичиг ашиглан тодорхойлж, зүйлийг монгол ба латин нэрээр (шинжлэх ухааны нэр) нь нэрлэхийг хэлнэ.

Биологийн цуглуулгуудыг бүртгэн баримтжуулахад гаргадаг нийтлэг дутагдал нь ялангуяа хөхтөн амьтны цуглуулга буюу үзмэрийг бүртгэхдээ зүйлийн нэрийг цуглуулгын төрөлтэй нийлүүлж бичих, эр эм бодгалийн нэрээр, өнгө зүсээр нь гэх мэт янз бүрээр нэрлэж

бүртгэсэн байдаг. Жишээлбэл, бамбаруушны чихмэл, тэхийн эвэр, бугын чихмэл, цагаан тарвага, мөндөлийн чихмэл, үнэгний толгойн яс гм (Хүснэгт 1).

Хөхтөн амьтны цуглуулгыг бүртгэн баримтжуулахдаа тухайн амьтны нэр буюу зүйлийн нэр, тухайн цуглуулгын төрөл нь тусдаа бичигдэх ёстой. Хөхтөн амьтны төрөлжсөн бүртгэлийн дэвтэрт “хөхтөн амьтны зүйлийн нэр”, “цуглуулгын төрөл” гэсэн баганыг тус тусад (Музейн сан хөмрөгийг бүртгэх, баримтжуулах заавар, 2014) нь оруулж өгсөн. Музейн бүртгэл мэдээллийн бусад дэвтэр, программд “цуглуулгын төрөл” гэсэн тусдаа багана буюу талбар байхгүй тул “тодорхойлолт” гэсэн талбар дээр цуглуулгын төрөл болон тухайн ургамал амьтныхаа өнгө зүс, эр эм бодгаль, бие гүйцсэн амьтан, үр төл, харагдах байдал зэргийг тодорхойлж бичнэ (Хүснэгт 1).

Хүснэгт 1. Хөхтөн амьтны цуглуулгын нэрийг зөв болгон залруулж зөв бичих нь:

Хүснэгт 1. Хөхтөн амьтны цуглуулгын нэрийг зөв болгон залруулж зөв бичих нь:

Одоогийн байдлаар бүртгэгдсэн нэр	Зөв бичигдэх амьтны нэр буюу зүйлийн нэр	Цуглуулгын төрөл	Тодорхойлолт
бамбаруушны чихмэл	Хүрэн бааврай <i>Ursus arctos</i>	чихмэл	бамбарууш
тэхийн эвэр	Янгир ямаа <i>Capra sibirica</i>	эвэр	тэх
бугын чихмэл	Халиун буга <i>Cervus elaphus</i>	чихмэл	
Цагаан тарвага	Монгол тарвага <i>Marmota sibirica</i>	чихмэл	Цагаан зүстэй
мөндөлийн чихмэл	Монгол тарвага <i>Marmota sibirica</i>	чихмэл	мөндөл
Үнэгний толгойн яс	Шар үнэг <i>Vulpes vulpes</i>	Толгойн яс	

**ТҮҮХ, СОЁЛЫН ХӨДЛӨХ ДУРСГАЛТ ЗҮЙЛИЙН
ТООЛЛОГОД ХЯНАЛТ ШАЛГАЛТ ХИЙХ ЧИГЛЭЛ**

1. Холбогдох хууль, Засгийн газрын 2018 оны “Журам батлах тухай” 184 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар баталсан “Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийх журам”-ын хэрэгжилтийг хангах.

2. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайдын 2018 оны А/648 тоот тушаалаар баталсан “Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийх тухай” тушаалын 2 дугаар хавсралт “Тооллогын ажлын удирдамж”, 3 дугаар хавсралт “Тооллогын ажлын календарчилсан төлөвлөгөө”-г чиглэл болгон хяналт тавих.

3. Тооллогын дэвтэр хөтлөлт, “Тоолов (...он)” тэмдгийн ашиглалтын байдалд хяналт тавих.

4. Тооллогод хамрагдсан дурсгалаас сонгон, тооллогын дэвтэрт бичигдсэн дурсгалт зүйлийн хувийн дугаар, нэр, тодорхойлолт, тоо ширхэг, материал, хэмжээ, жин, хадгалалтын байдлыг илэрхийлсэн бичвэртэй тулгаж шалгах.

5. “Тоолов (...он)” тэмдгийг ашиглах боломжгүй болсон болон тооллого дууссаны дараа улсын байцаагч акт үйлдэн хурааж авахгүй. Тэмдэгийг салбар комисс, улсын комисст тайлангийн хамт хүлээлгэн өгнө.

6. Салбар комиссын тооллогын ажлын өдөр тутмын тэмдэглэлтэй танилцаж, хяналт тавих.

7. Соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн сангийн цахим бүртгэлийн программын ашиглалт, мэдээлэл “Register” программд бичсэн байдалд хяналт тавих.

8. Улсын байцаагч тооллогын дэвтрийн баталгаажилт хийхгүй.

9. Тооллогын явцад хориглосон үйл ажиллагаанд хяналт тавих.

10. Тооллогын ажил дууссаны дараа салбар комиссын тайланд улсын байцаагчийн дүгнэлт гаргана. Дүгнэлтэд тооллогын ажил холбогдох хууль, журмын дагуу явагдсан эсэх, тооллогод хамрагдсан дурсгалт зүйлийн тоо болон дутсан, солигдсон, хулгайд алдагдсан дурсгалт зүйлийн талаарх мэдээллийг тусгана.

11. Улсын байцаагчийн дүгнэлт гаргахдаа “Мэргэжлийн хяналт шалгалтын ерөнхий шаардлага, стандарт”-ыг мөрдөнө.

**МЭРГЭЖЛИЙН ХЯНАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ГАЗРЫН
БОЛОВСРОЛ, СОЁЛЫН ХЯНАЛТЫН ХЭЛТЭС**

ҮЗМЭР ЭД ӨЛГИЙН ЗҮЙЛИЙГ ХАСАХ АКТЛАХ ТУХАЙ

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хууль, Соёлын өвийг хамгаалах тухай хууль, Монгол Улсын Засгийн газрын 2018 оны 184 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралт дахь “Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийх журам”, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 1,5, 8 дахь хэсэг, 25 дугаар зүйл, 69 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг, Засгийн газрын 2008 оны 148 дугаар тогтоол, Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын 2017 оны 86 тогтоолоор батлагдсан “Төрийн болон орон нутгийн өмчид эд хөрөнгө олж авах, бүртгэх, данснаас хасах, шилжүүлэх журам”-ыг баримталж ажиллана.

“Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийх журам”-д Үзмэр эд өлгийн зүйлийг хасах, актлахтай холбогдох зохих шалтгаан, зохицуулалт дараах заалтуудад орсон. Үүнд:

1.1. Энэхүү журмын зорилго нь төрийн болон орон нутгийн өмчийн түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл (цаашид “дурсгалт зүйл” гэх)-ийн эх төрх, бүрэн бүтэн байдал, бүтэц, шинж чанар, тоо хэмжээг дөрвөн жил тутам нягтлан шалгаж, хадгалалт, хамгаалалтын нөхцөл, аюулгүй байдалд хяналт тавих үйл ажиллагааг зохицуулахад оршино.

2.8.4. тооллогын дэвтэрт бичигдсэн дурсгалт зүйлийн хувийн дугаар, нэр, тодорхойлолт, тоо ширхэг, материал, хэмжээ, жин, хадгалалтын байдлыг илэрхийлсэн бичвэрт нэмэлт, өөрчлөлт оруулах санал боловсруулан Улсын комисст хүргүүлж, шийдвэрлүүлэх;

2.8.5. дурсгалт зүйлийн хадгалалт, хамгаалалтын нөхцөл, аюулгүй байдлын талаар танилцуулга бэлтгэх;

5.14. Тооллогын явцад дараах үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно:

5.14.1. дурсгалт зүйлийг бүртгэлээс хасах, актлах, устгах;

6.1. Салбар комисс тооллогын ажил дууссанаас 14 хоногийн дотор дүнг нэгтгэн, дурсгалт зүйлийн хадгалалт, хамгаалалтын нөхцөл, аюулгүй байдлын талаар танилцуулга бэлтгэн аж ахуйн нэгж, байгууллагын өмч хамгаалах Байнгын зөвлөлд танилцуулж санал, дүгнэлт гаргуулна.

Үзмэр эд зүйлийг музейн сан хөмрөгөөс хасах хууль зүйн эрхтэй, хасах үзүүлэлтэд нийцсэн, байгууллага, сан хөмрөгт хор уршигтай, дахин сэргээгдэх боломжгүй, нөхцөлд хууль тогтоомж, заавруудыг бүрэн мөрдөж хасаж, актлах ажиллагааг гүйцэтгэнэ. Тооллогын Салбар комисс болон байгууллагын өмч хамгаалах Байнгын зөвлөлөөс Хадгалалт, хамгаалалтын шалтгаан нөхцөлтэй холбоотойгоор Сан хөмрөг, бүртгэлээс хасах актлах, данс хооронд шилжүүлэх саналтай үзмэр, эд өлгийн зүйлийг ББЗМаягт 41 /Ерөнхий бүртгэлээс хасаж, устгалд оруулах саналтай үзмэр, эд өлгийн зүйлийн жагсаалт/, ББЗМаягт 42 /Ерөнхий бүртгэлээс хасаж, худалдах саналтай үзмэр, эд өлгийн зүйлийн жагсаалт/, ББЗМаягт 43 /Ерөнхий бүртгэлээс хасаж, эргэлтийн хөрөнгөд шилжүүлэх саналтай үзмэр, эд өлгийн зүйлийн жагсаалт/, ББЗМаягт 44-ийн/ Ерөнхий бүртгэлээс хасаж, үндсэн хөрөнгийн ангилал солих саналтай үзмэр, эд өлгийн зүйлийн жагсаалт/ дагуу Зөвхөн саналаар тайланд тусгаж ирүүлнэ.

Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага Саналыг нягталж, зохих дүгнэлтийг гаргана.

Эдгээр үйл ажиллагааны дараа Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйл нь төрийн болон орон нутгийн өмч болохын хувьд Төрийн өмчийн бодлого зохицуулалтын газрын 2017 оны 2 дугаар сарын 14-ний өдрийн 86 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Төрийн болон орон нутгийн өмчид эд хөрөнгө олж авах, бүртгэх, данснаас хасах, шилжүүлэх журам”-ын дагуу зохицуулалт хийгдэнэ.

“Төрийн болон орон нутгийн өмчид эд хөрөнгө олж авах, бүртгэх, данснаас хасах, шилжүүлэх журам”-ын

1.1.Энэхүү журмын зорилго нь төр өөрийн өмчөөр дангаараа байгуулсан төрийн өмчит хуулийн этгээд үндсэн хөрөнгөд хамаарах үл хөдлөх болон хөдлөх хөрөнгө/цаашид “эд хөрөнгө” гэх/ олж авах, бүртгэх, худалдах, данснаас хасах, шилжүүлэх болон холбогдох шийдвэрийг хэрэгжүүлэх, биелэлтийг тооцож, тайлагнахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

1.2.Төрийн өмчит хуулийн этгээд нь эд хөрөнгө олж авах, бүртгэх худалдах, акталж

¹ Тус газрын Соёл, соёлын өвийн хэлтсийн музей, үл хөдлөх дурсгалын бодлогын хэрэгжилт хариуцсан мэргэжилтэн

данснаас хасах, шилжүүлэх тухай саналаа энэ журамд заасны дагуу Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газарт тавьж шийдвэрлүүлнэ.

1.5. Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн **өмч хамгаалах Байнгын зөвлөл** үйл ажиллагаандаа энэхүү журмыг баримтална.

Хоёр. Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн бүрдүүлэх материал

2.1.1. хуулийн этгээдийн эрх барих эсхүл харъяа дээд байгууллагын зөвшөөрөл;

2.1.3. хуулийн этгээдийн өмч хамгаалах Байнгын зөвлөлийн дүгнэлт;

2.1.4. холбогдох мэргэжлийн байгууллагын акт, дүгнэлт;

2.1.11. **түүх, соёлын дурсгалт зүйлсийн талаарх аливаа шийдвэрийг гаргахад соёлын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллагын санал;**

Зургаа. Эд хөрөнгийг акталж данснаас хасах

6.2. Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн үндсэн хөрөнгийг дараах тохиолдолд төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын шийдвэрээр данснаас хасна.

6.2.1. /.....цаашид зориулалтаар ашиглах боломжгүй болсон./

6.2.2. /.....байгалийн гэнэтийн аюул, техникийн осолд өртсөнөөс цаашид зориулалтын дагуу ашиглах боломжгүй болсон./

6.2.5. /.....эвдэрч гэмтсэнээс засвар шинэтгэл хийж, ашиглахад эдийн засгийн хувьд үр ашиггүй болох нь тооцоогоор нотлогдсон./

6.3. Төрийн өмчит хуулийн этгээд эд хөрөнгө актлах саналаа Төрийн өмчийн бодлого зохицуулалтын газарт хүргүүлэхдээ энэхүү журамд заасан мэдээллээс гадна дараах зүйлийг заавал тусган хүснэгтээр илэрхийлсэн байна.

6.3.1. данснаас хасах эд хөрөнгийн нэр, тодорхойлолт;

6.3.2. тоо хэмжээ;

6.3.3. данснаас хасах болсон шалтгаан;

6.3.4. уг эд хөрөнгийг акталж устгах, эсвэл акталж сэлбэгээр ашиглах тухай санал;

6.3.5. өмч хамгаалах Байнгын зөвлөлийн хурлын тэмдэглэл, дүгнэлт;

6.3.6. байгалийн гэнэтийн аюул, техникийн осол, гэмтэлд өртсөн эд хөрөнгийн шалтгааны тухай холбогдох байгууллагын акт дүгнэлт;

6.4. Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар нь эд хөрөнгийг акталж, данснаас хасахдаа дараах хэлбэрээр шийдвэрлэнэ.

6.4.4. шууд устгана.

Долоо. Төрийн өмчит хуулийн этгээд эд хөрөнгө олж авах, бүртгэх, шилжүүлэх, худалдах, акталж данснаас хасах шийдвэрийг хэрэгжүүлэх тайлагнах

7.1. Төрийн өмчит хуулийн этгээд нь эд хөрөнгө олж авах, бүртгэх, шилжүүлэх, акталж, данснаас хасах тухай Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын шийдвэрийг өмч хамгаалах Байнгын зөвлөлийн хяналт дор хэрэгжүүлнэ.

7.3. /..... данснаас хасах шийдвэрийн хэрэгжилтийг устгалын акт, гүйцэтгэлийн үр дүнг холбогдох данс бүртгэлд тусгана./

Найм. Бусад

8.3. Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын шийдвэрийг хэрэгжүүлэх хүртэлх хугацаанд тухайн эд хөрөнгийн иж бүрдэл, чанар байдал, бүрэн бүтэн байдлыг тухайн байгууллагын удирдлага хариуцана.

8.4. Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн удирдлага нь эд хөрөнгийг харуул хамгаалалтаар хангах бөгөөд дутагдал зөрчил гарсан тохиолдолд холбогдох хууль тогтоомжид заасан хариуцлага хүлээнэ хэмээн журамласан.

Түүх, соёлын дурсгалт зүйлийн тооллого хийх хугацаанд үзмэр, эд өлгийн зүйлийг, хасаж актлахыг хориглосон. Байгууллагын өмч хамгаалах Байнгын зөвлөл, Тооллогын салбар комиссоос хасах, актлах үзмэр, эд өлгийн зүйлийн жагсаалт /санал/ гаргах нөхцөл байдал буй болвол Тайланд тусгаж ирүүлнэ.

Үзмэрийн гэрэл зураг авах тухай (2018 оны тооллогод зориулав)

Б.Алтансүх. Соёлын өвийн сүлжээ, харилцаа холбооны зөвлөл
Г.Энхбат. Соёлын өвийн үндэсний төв

www.monheritage.mn

1

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Соёлын биет болон биет бус өвийн бүртгэн баримтжуулалтын нэг чухал хэлбэр бол ГЭРЭЛ ЗУРАГ юм.

Соёлын биет бус өв

Хөдлөх дурсгал

Үл хөдлөх дурсгал

www.monheritage.mn

2

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн зорилго (шаардлага)

1. Өөрийн гэдгийг баталгаажуулах

Үзмэр гадаад дотоодын үзэсгэлэнд оролцох, хулгайд алдагдах гэх мэт тохиолдолд тухайн үзмэрийг өөрийн гэдгийг баталгаажуулах гол баримт болдог.

2. Үзмэрийн талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл авах

Үзмэрийн хэлбэр хэмжээ, өнгө дүрс, эвдрэл гэмтэл, тэмдэг бичээс, онцлог шинж зэрэг мэдээллийг авах.

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн онцлог (шаардлага)

1. Гэрэл сүүдэр нь таарсан байх
2. Үзмэр болон фонын өнгө зохицсон байх
3. Фокус таарсан байх
4. Кадрлалт зөв байх
5. Хэмжилтийн шугам, хар цагааны масштаб, өнгөний масштаб болон хувийн дугаар тэмдэглэсэн тэмдэглэгээ байрлуулсан байх
6. Үзмэрийг тал бүрээс авсан, онцлог шинж, эвдрэл гэмтэл, бичээс тэмдэглэгээ зэргийг харуулсан байх

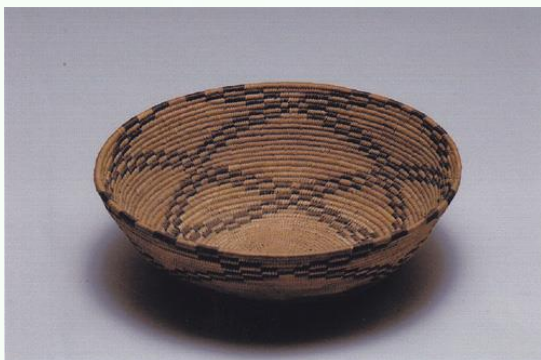
Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн онцлог (шаардлага)

1. Гэрэл сүүдэр нь таарсан байх

Үзмэрийн өнгө болон бүхий л хэсэг нь сайн харагдаж байхаар гэрлийг тохируулах.

Гэрэл сүүдэр нь таараагүй зураг
(Гэрэл нь багадсан, доод хэсэгт сүүдэр
их унасан байна)

Гэрэл сүүдэр нь таарсан зураг
(Үзмэрийн өнгө зөв бөгөөд үзмэрийн
бүхий л хэсэг тод харагдаж байна)

www.monheritage.mn

5

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн онцлог (шаардлага)

2. Үзмэр болон фонын өнгө авцалдсан байх

Үзмэр аль болох тод харагдаж байхаар арын фоныг сонгох.

Үзмэр болон фонын
өнгө тохируогүй зураг

Үзмэр болон фонын
өнгө тохирсон зураг

www.monheritage.mn

6

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн онцлог (шаардлага)

3. Фокус таарсан байх

Зөв объект дээр фокус таарсан байх эсвэл гүний тодрол сайтай байхаар өрцийг тохируулж зураг авах.

Фокус таараагүй зураг

Фокус таарсан зураг

www.monheritage.mn

7

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн онцлог (шаардлага)

Зөв объект дээр фокус таарсан байх

Хамгийн наад талын шилэн дээр фокус таарсан байна.

Кадрын голд байх хоёр буган чулуун хөшөөн дээр фокус таарсан байна.

www.monheritage.mn

8

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн онцлог (шаардлага)

Гүний тодрол сайтай байхаар өрцийг тохируулж зураг авах

Хамгийн наад талын шилэн дээр фокус таарсан **Гүний тодрол муутай зураг.**

F=2.8 SS=1/60

F – Өрц (Aperture)

Хамгийн наад талын шилэн дээр фокус таарсан **Гүний тодрол сайтай зураг.**

F=22 SS=1

SS – Хөшигний хурд (Shutter speed)

www.monheritage.mn

9

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн онцлог (шаардлага)

4. Кадрлалт зөв байх /зохиомж/

Үзмэрийн хэлбэр хэмжээнээс хамаарч хөндлөн эсвэл босоо зохиомжоос аль тохиромжтойг нь сонгож кадр дүүргэлт сайтай зураг авах.

Зохиомж, кадр дүүргэлт муутай зураг.

Кадр дүүргэлт муутай зураг.

www.monheritage.mn

10

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн онцлог (шаардлага)

4. Кадрлалт зөв байх /зохиомж/

Үзмэрийн хэлбэр хэмжээнээс хамаарч хөндлөн эсвэл босоо зохиомжоос аль тохиромжтойг нь сонгож кадр дүүргэлт сайтай зураг авах.

Зохиомж зөв боловч кадр дүүргэлт муутай зураг.

Зохиомж, кадр дүүргэлт сайтай зураг.

www.monheritage.mn

11

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн онцлог (шаардлага)

4. Кадрлалт зөв байх /зохиомж/

Босоо зохиомжтой кадр дүүргэлт сайтай зураг

Хөндлөн зохиомжтой кадр дүүргэлт сайтай зураг

www.monheritage.mn

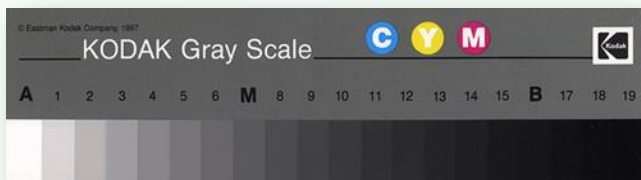
12

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн онцлог (шаардлага)

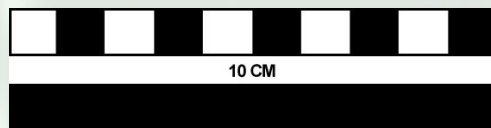
5. Хэмжилтийн шугам, хар цагааны масштаб, өнгөний масштаб болон хувийн дугаар тэмдэглэсэн тэмдэглэгээ байрлуулсан байх

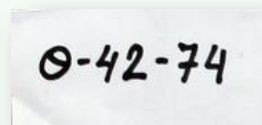
Хар цагааны масштаб

Өнгөний масштаб

Хэмжилтийн шугам

Хувийн дугаар тэмдэглэсэн тэмдэглэгээ

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн онцлог (шаардлага)

Хэмжилтийн шугам, хар цагааны масштаб, өнгийн масштаб болон хувийн дугаар тэмдэглэсэн тэмдэглэгээг байрлуулахад анхаарах зүйлс:

1. Үзмэрийг халхлаагүй, үзмэрт хүрээгүй байх
2. Уг тэмдэглэгээнүүдийн сүүдэр үзмэр дээр тусаагүй байх
3. Үзмэрийн харагдах түвшингээс хойш, үзмэрийн голд аль болох босоогоор байрлуулах

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зургийн онцлог (шаардлага)

5. Үзмэрийг тал бүрээс авсан, онцлог шинж, эвдрэл гэмтэл, бичээс тэмдэглэгээ зэргийг бүрэн харуулсан байх

www.monheritage.mn

15

3.

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Гэрэл зураг авахад анхаарах зүйлс

Гэрэл зургийн аппаратын линз цэвэр байгаа эсэхийг тогтмол шалгаж байх.

www.monheritage.mn

17

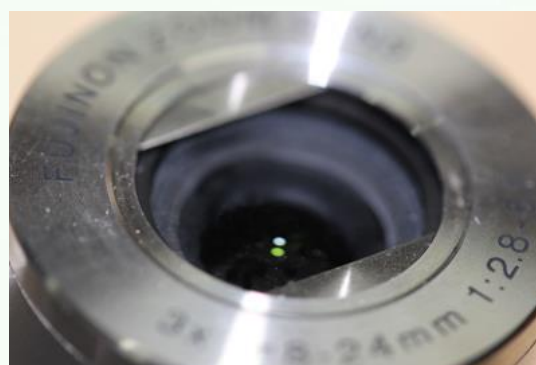
Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Гэрэл зураг авахад анхаарах зүйлс

Гэрэл зургийн аппаратын линз цэвэр байгаа эсэхийг тогтмол шалгаж байх.

Цэвэрлэхийн өмнө

Цэвэрлэсний дараа

- Илгэн алчуур
- Бургуй (Тоос үлээгч)
- Зөөлөн үстэй багс
- Зориулалтын шингэн

www.monheritage.mn

18

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Гэрэл зураг авахад анхаарах зүйлс

Гэрэл зургийн аппаратны линз цэвэр байгаа эсэхийг тогтмол шалгаж байх.

Цэвэрлэхийн өмнө
авсан зураг

Цэвэрлэсний дараа
авсан зураг

www.monheritage.mn

19

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

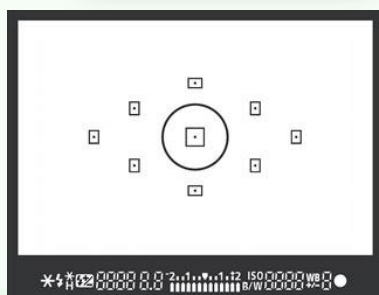

Гэрэл зураг авахад анхаарах зүйлс

Автомат фокус горимын ажиллах зарчим.

Линз дээр байрлах
фокусны сонголтыг AF
буюу "автомат фокус"
горимд шилжүүлнэ

Автоматаар фокус
авах горимд шилжсэн
үед шагайвчаар
харагдах 9 цэгээс
автоматаар сонгогдож
танд хамгийн ойр байх
объект дээр фокус
таарна

www.monheritage.mn

20

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Гэрэл зураг авахад анхаарах зүйлс

Линзийг зөв сонгож хэрэглэх

Макро 60 мм

Объектын жижиг деталь хэсэг бүрийг өндөр нягтралтай харуулдаг дуран. Музейн үзмэрийг энэ дурангаар авах нь хамгийн зөв юм.

28-105 мм

Объект нь Макро 60мм дуранд багтахгүй эсвэл холоос татаж авах зайлшгүй шаардлагатай үед энэ дуранг хэрэглэнэ.

70-300 мм

Объектыг зөвхөн холоос татаж авахад зориулагдсан дуран.

www.monheritage.mn

21

Бүртгэн баримтжуулалтын гэрэл зураг (Inventory Photograph)

Гэрэл зургийн аппарат дээр авах зургийн чанарыг сонгох

Canon Eos 400D дижитал аппаратны жишээн дээр

■ L - 3888*2592 pixel-ийн хэмжээтэй өндөр чанартай зураг дарна. (RCH болон Ерөнхий бүртгэлийн програмд орох үзмэрийн зургийг зөвхөн энэ хувиар дээр авах ёстойг анхаарна уу!)

Quality		
• Large / Fine		- 3888 x 2592 JPEG [clip]
• Large / Normal		- 3888 x 2592 JPEG
• Medium / Fine		- 2816 x 1880 JPEG
• Medium / Normal		- 2816 x 1880 JPEG
• Small / Fine		- 1936 x 1288 JPEG
• Small / Normal		- 1936 x 1288 JPEG
• RAW + Large / Fine		- 1x .CR2, 1x .JPG
• RAW		- 1x .CR2

www.monheritage.mn

22

ТҮҮХ, СОЁЛЫН ХӨДЛӨХ ДУРСГАЛТ ЗҮЙЛИЙН УЛСЫН ТООЛЛОГЫН АЖЛЫГ ТАЙЛАГНАХ ТУХАЙ

Тооллогын ажлыг тайлагнах тухай Монгол Улсын Засгийн газрын 2018 оны 184 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралт дахь “Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллого хийх журам”, Монгол Улсын Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан спортын сайдын 2018 оны 10 дугаар сарын 16-ны өдрийн А/648 тоот тушаалын хоёрдугаар хавсралт дахь “Тооллогын ажлын удирдамж”-ийн Гуравдугаар зүйлд тус тус заасан байна.

2012 онд улс, аймгийн музейн сан хөмрөгт улсын тооллого явуулсан тухай тайланг хэрхэн бичих тухай тусгайлсан арга зүйн зөвлөгөөг өгсөн ба үүний үр дүнд улсын хэмжээнд тайланг нэгтгэхэд ихээхэн ач холбогдолтой болсон байдаг.

Монгол Улсын Засгийн газрын гишүүн болон аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нарын томилсон Салбар комисс нь тооллого дууссанаас хойш Засгийн газрын журмын Зургаад буй Тооллогын ажлын дүнг тайлагнах тухай зүйлийн 6.1-6.5 хүртэлх заалтыг мөрдлөг болгон ажиллахыг сануулж байна.

Энэ удаагийн мэдээллээр бидний зүгээс тооллогын тайлан бичихтэй холбоотой тайланд дурдагдах агуулга, зарим нэгэн онцлог санал, дүгнэлт бүхий мэдээллийг хамруулах талаар дор дурдсан зөвлөмжийг өгөх байна.

Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн тооллогын тайлангийн бүрдэл нь холбогдох журам, тушаал, удирдамж, зөвлөмжид дурдсаны дагуу тооллого явуулсан тухай илтгэх хуудас, тооллогын үйл явц, тоон дүн мэдээ болон дүгнэлт, санал зэрэг үндсэн мэдээлэл, холбогдох хавсралтууд байна.

Тайланг бичихдээ Ариал үсгийн фонд, үсгийн хэмжээ 12, бичиглэлийг архив бичиг хэрэг хөтлөлтөд заасан стандартын дагуу бичнэ.

Тайлангийн үндсэн мэдээллийг бүлэг болгон гарчиглах, хуудас бүрт дугаар өгөх ба архив бичиг хэргийн хадгалалтын горимын дагуу тайланг хатуу хавтсаар хавтаслан, хуудсыг салахааргүй нааж, үдэж бэхлэнэ.

Тайлангийн нэгдүгээр хэсэг

Энэ хэсэгт илтгэх хуудас багтах ба дараах мэдээллийг тусгавал зохино. Үүнд:

- Салбар комиссыг байгуулсан тухай тушаал, захирамж,
- Тооллого явуулахад баримтлан ажилласан зохион байгуулалт, комиссын гишүүдийн ажлын чиг үүрэг, ажлын төлөвлөгөө
- Салбар комиссын бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт орсонтой холбоотой мэдээлэл, шийдвэр,
- Тооллогын бэлтгэл ажлын хүрээнд хийгдсэн ажлын тухай,
- Музей, сумын орон нутаг сурталчлах танхимд хийгдсэн ажлын тухай (аль сан хөмрөгт, суманд, хэдий хугацаанд ажилласан, хөтөлсөн протокол, тэмдэглэл гэх мэт),
- Бусад нэмэлт мэдээлэл

Тайлангийн хоёрдугаар хэсэг

Энэ хэсэгт дараах мэдээллийг тусгавал зохино. Үүнд:

- БСШУС-ын сайдын баталсан Удирдамжийн 1.7, 2.1, 2.3, 2.4, 2.5, 2.6-д дахь заалтын дагуу хийсэн ажлын тухай мэдээлэл,
- Тооллогын явцад салбар комисс өөрсдийн эрх мэдлийн хүрээнд үг үсгийн алдааг залруулсан, материал, жин хэмжээ зэрэг урьд өмнө бичигдээгүй мэдээллийг нэмсэн, бичгийн найруулгыг сайжруулсан, хадгалалтын байдалд өөрчлөлт орсон зэрэг түүх, соёлын дурсгалын тухай мэдээлэл (тайланд зөвхөн өгүүлбэрээр бичигдэнэ, хавсралтгүй),
- Салбар комиссоос Улсын төв комисст албан бичгээр хандан тодорхойлолт бичвэрт нэмэлт мэдээлэл оруулсан, эсвэл өгүүлбэр хассан, хувийн дугаар, нэр, тоо ширхэг, материал, жин хэмжээ зэрэг мэдээллийг өөрчилсөн зэрэг асуудлаар шийдвэр зөвшөөрөл авч бүртгэлд өөрчлөлт хийсэн талаарх түүх, соёлын дурсгалын тухай мэдээлэл (Бүртгэлийн дэвтрийн баталгааны хуудсанд тэмдэглэгдсэн дэс, хуудасны дугаараар тухайн дэвтрийн мөрт буй регистр бүртгэлд засаж бичигдсэн хувилбарыг тайланд **Ерөнхий бүртгэлд өөрчлөлт орсон үзмэрийн бүртгэл** нэрээр хавсаргана),

- Тооллогын дэвтрийн баталгааны хуудсанд тэмдэглэгдсэн: Гадаад үзэсгэлэнд, Дутсан, Солигдсон, Хулгайд алдсан, Бусад (шалтгаан тодорхойгүй) мэдээлэлд багтсан дэсийн үзмэрийн мэдээллийг регистр бүртгэлийн програм дахь мөрнөөс нь хувилж, шалтгаан тус бүрээр багцлан тайланд хавсаргана.

- Урьд нь олон тооны адил төст үзмэр, эд өлгийн зүйлсийг нэг хувийн дугаарт бүртгэсэн нь музейн холбогдох эрдэм шинжилгээний ажилтан, холбогдох судалгаа шинжилгээний ажил, арга зүйн зөвлөлөөр хэлэлцэгдсэн, тооллогоны үеэр комисс шийдвэрлэхийг дэмжсэн үзмэрийг задлан шинээр бие даасан хувийн дугаар өгөх **саналтай** үзмэрийн мэдээллийг бичиж, **“Адил төст олон тооны бүрдэл үзмэрээс бие даасан хувийн дугаартай болгох үзмэрийн санал”** нэрээр хавсаргана.

- Урьд нь иж бүрдэл, цогц байх үзмэрийг олон хэсэг болгон салгаж хувийн дугаар өгснийг музейн холбогдох эрдэм шинжилгээний ажилтан, холбогдох судалгаа шинжилгээний ажил, арга зүйн зөвлөлөөр хэлэлцэгдсэн, тооллогын үеэр комисс шийдвэрлэхийг дэмжсэн үзмэрийг нэгтгэн шинээр хувийн дугаар өгөх, хуучин хувийн дугаарыг хүчингүй болгох **саналтай** үзмэрийн мэдээллийг бичиж, **“Нэгтгэн хувийн дугаар өгөх саналтай үзмэрийн санал”** нэрээр хавсаргана.

- Тооллогын явцад урьд өмнө бүртгэлтэй байсан, сан хөмрөгөөс илэрч олдсон үзмэр, эд өлгийн зүйлсийг бүртгэлд хамруулах тухай саналыг **“Сан хөмрөгөөс илэрч олдсон ерөнхий бүртгэлд хамруулах үзмэрийн санал”** нэрээр хавсаргана.

- 2012 оны тооллогоос хойш 2018 он хүртэл музей, ОНСТанхимын сан хөмрөгт дарга, захирлын зохих шийдвэрийн дагуу үзмэр нэмж авсан ч, Ерөнхий бүртгэлийн дэвтэр, Регистр бүртгэлд бичигдээгүй үзмэрийн талаарх судалгааг тайланд дурдаж, судалгааг **“2012-2018 онд ЕБДэвтэр, Регистр програмд бүртгэгдээгүй үзмэр”** нэрээр хавсаргана.

- Тооллогын үед хувийн дугаар нь бүдгэрсэн, унасан, салсан үзмэрийн тухай мэдээллийг бичнэ.

- Тооллогын явцад програм хангамж бүхий компьютерийн хэвийн ажиллагаа доголдсон эсэх, хэвийн ажиллуулахын тулд авсан арга хэмжээ, тооллогын үр дүнд хэдэн ширхэг гэрэл зураг авагдсан, түүнийг БМСандаа ямар нэршлээр хадгаламжийн нэгж үүсгэсэн зэрэг техник ажиллагаатай холбоотой зарим мэдээллийг оруулна.

- Бусад нэмэлт мэдээлэл

Тайлангийн гуравдугаар хэсэгт:

- БСШУС-ын сайдын баталсан Удирдамжийн 3.1, 3.2 дахь заалтын дагуу хийгдсэн ажлын талаарх мэдээлэл,

- Засгийн газрын Журмын 6.1 дэх заалтын дагуу хийгдсэн ажлын тухай мэдээлэл,

- Засгийн газрын Журмын 6.3 дахь заалтын дагуу хийгдсэн ажлын тухай мэдээлэл,

- Бусад нэмэлт мэдээлэл буюу тооллогын дүн шинжилгээ, музейн сан хөмрөгийн хадгалалт хамгаалалтын талаар цаашид хийх ажлын санал байж болно.

Бусад

- Регистр бүртгэлийн програмд бүртгэгдсэн мэдээллийг БСШУС-ын сайдын баталсан Удирдамжийн 2.5 дахь заалтын дагуу тооллогын ажил музейд үзмэр тоолж эхэлснээс хойш 7 хоног тутамд СӨУНБМСанд цахимаар дамжуулна. Ирүүлсэн мэдээллийн дагуу Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Соёл урлагийн газар, Соёлын өвийн үндэсний төвийн вэб сайтад явцын дүн мэдээ нь нийтэд ил тод мэдээлэгдэнэ. Вэб сайтад тооллогод хамрагдсан бүх байгууллагын тооллого эхэлсэн огноо, тоологдох ёстой хийгээд тоологдсон үзмэрийн явцын мэдээ, хувь хэмжээ нь он, сар өдрөөр графикаар үзүүлнэ.

- Тооллого нь дууссан байгууллага СӨҮТ-д хандан бүртгэгдсэн үзмэрийн мэдээлэл бүхий “регистр” програмыг түр хугацаанд цоожлуулна.

- Салбар комисс тайланг цахим хэлбэрт шилжүүлэн, БМСанд хадгаламжийн нэгж үүсгэн хадгална.

- Тооллогын үед авагдсан гэрэл зургийн мэдээллийн дижитал хэлбэрээр флаш, CD/DVD-д (цахим тээгч) нэг хувь хувиан СӨҮТ-д тайлангийн хамт ирүүлнэ.

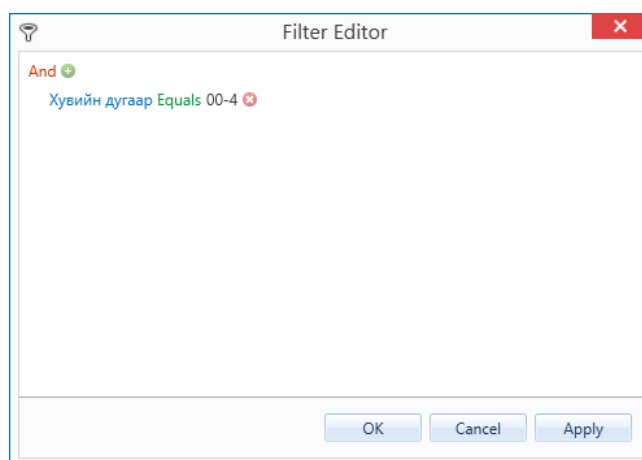
REGISTER ПРОГРАМ ДЭЭР ТҮГЭЭМЭЛ ТОХИОЛДДОГ АСУУДЛЫГ ХЭРХЭН ШИЙДЭХ ТУХАЙ ТОВЧ ЗӨВЛӨМЖ

Хайлт шүүлт хийх

Шүүлт хийхдээ дурсгалын жагсаалт дээрээс шүүлт хийх багана дээр курсор аваачих үед жижиг юүлүүрний зураг гарна.

Хувийн дугаар	Үз
16 56 7	3-

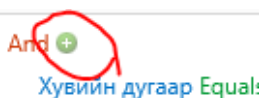
Дарах үед доош задраж сонголтууд гарна. Аль нэгийг сонгох үед тухайн сонгосон утгаар шүүлт хийгдэнэ. Дэлгэрэнгүй шүүлт хийх бол хүснэгтийн дор байрлах “харандаа”ны зураг дээр дарна.

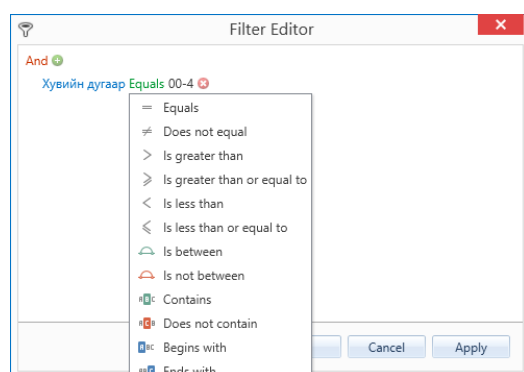
Жишээлбэл дээрх цонхонд “Хувийн дугаар” талбарыг 00-4 өөр шүүсэн байна. Утгыг өөрчилж шүүх бол “00-4” буюу утга дээр нь курсороо дарах үед бичих талбар гарна

Ингээд та хүссэнээрээ бичиж шүүх боломжтой болно. Мөн Олон талбараар зэрэг шүүх бол

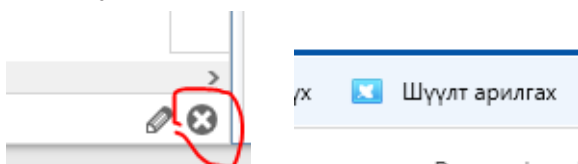

Товч дээр дарж дахин шүүлт хийх талбар оруулна. Талбарын нэр буюу “Хувийн дугаар” дээр дарснаар таны шүүлт хийх боломжтой талбарууд харагдана. Тэндээс та талбар аа сонгоно Equals дээр дарснаар Их, Бага, Equals буюу тэнцүү,... гэх мэт сонголт хийж болно.

Equals	Тэнцүү
Does not equals	Тэнцүү биш
Is greater than	Их
Is greater than or equals	Их буюу тэнцүү
Is less than	Бага
Is less than or equals	Бага буюу тэнцүү
Is between	Хооронд
Is not between	Хооронд биш
Contains	Агуулсан
Does not contains	Агуулаагүй
Begins with	Үүгээр эхэлсэн
Ends with	Үүгээр дууссан

Шүүлтийг болиулахдаа чагт дээр дарах эсвэл шүүлт арилгах товч дээр дарна.

Тоологдсоноор бүртгэх

Тооллогын явцад тоолсон үзмэрээ дурсгалын жагсаалт дээр Select хийгээд Тоолов товч дарснаар тоологдсон огноо болон мэдээлэл орно

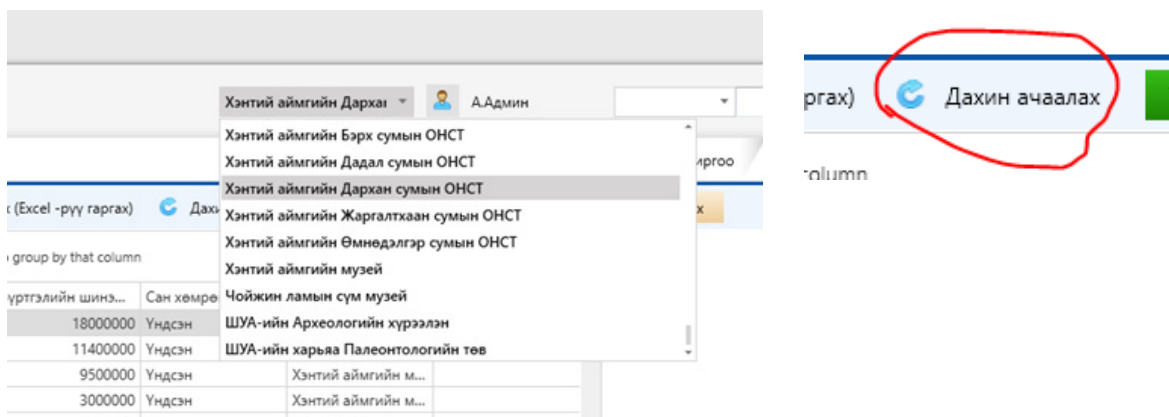
г	Иж бүрдэл үзмэр...	Бүртгэлийн бүгд үнэ	Бүртгэсэн огноо	Бүртгэлийн шинэ...	Сан хөмрөг	Эзэмшигч	Тоологдсон огноо
1	12	4000000	10/28/2012	18000000	Үндсэн	Хэнтий аймгийн м...	11/27/2018
1	12	3000000	11/8/2012	11400000	Үндсэн	Хэнтий аймгийн м...	
1	12	2500000	11/11/2012	9500000	Үндсэн	Хэнтий аймгийн м...	
1	1	28000	11/11/2012	3000000	Үндсэн	Хэнтий аймгийн м...	
1	2	66000	11/11/2012	2500000	Үндсэн	Хэнтий аймгийн м...	

Тоолов дарснаар тооллогын статистик мэдээлэл зүүн талын хэсэгт харагдах болно

Түүх, соёлын хөдлөх дурсгалт зүйлийн улсын тооллого (2018-2019)	
Нийт бүртгэгдсэн:	
Дэс	62
Тоо ширхэг:	96
Тооллогын явц:	
Дэс:	5 (8.06%)
Тоо ширхэг:	5 (5.21%)
<button>Тооллогын бүртгэл хэвлэх</button>	

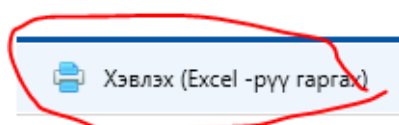
Дурсгалын жагсаалт дээр Сумдын үзмэр харах

Сумд эсвэл аймаг аа сонгосны дараа “Дурсгалын жагсаалт” дээр “Дахин ачаалах” дарж жагсаалтыг харна

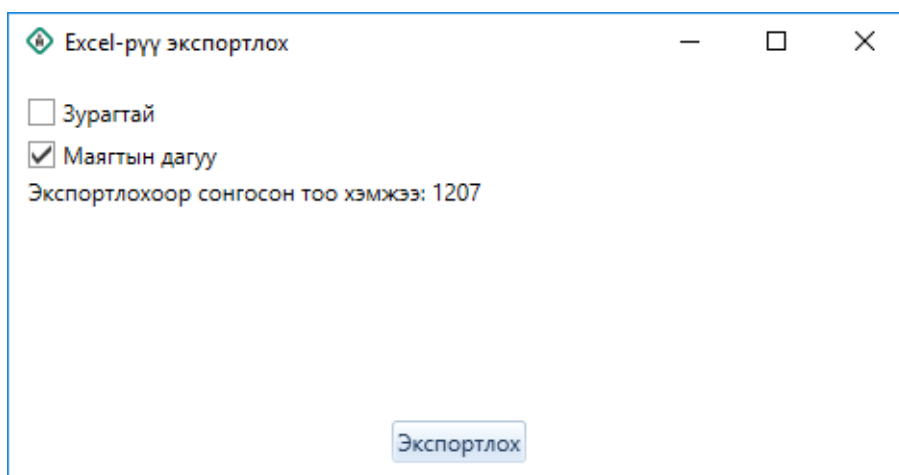
Excel-рүү экспортлох

Excel-рүү экспортлохдоо

n header here to group by that column

дээрх товч дээр дарснаар доорх цонх нээгдэнэ

АНХААРАХ ЗҮЙЛ: Жишээлбэл дээрх жишээнд 1207 үзмэрийг excel-рүү экспортлохоор сонгосон байна. Энэ үед компьютерийн хүчин чадлаас хамаарч их хэмжээгээр экспортлож чадахгүй алдаа гарах магадлалтай. Тиймээс Дэсээр шүүх, эсвэл бусад талбараар шүүлт хийж тоо хэмжээг багасгасны дараа экспортлох нь зөв юм.

Хэрэв зурагтай экспортлох бол “Зурагтай” гэсэн сонголтыг сонгоно уу.

ТҮҮХ, СОЁЛЫН ХӨДЛӨХ ДУРСГАЛТ ЗҮЙЛИЙН “ТӨРӨЛ ЗҮЙЛ”-ИЙН АНГИЛАЛ
(Register ба RCH бүртгэлийн програм хангамж)

1. АРХЕОЛОГИЙН ОЛДВОР

- 1.1 Антропологийн дурсгал
- 1.2 Чулуун зэвсэг
- 1.3 Гоёл чимэглэлийн эд өлгийн зүйл
- 1.4 Ахуй хэрэглээний эд өлгийн зүйл
- 1.5 Зэр зэвсгийн холбогдолтой эд өлгийн зүйл
- 1.6 Хувцас хэрэглэл
- 1.7 Шүтлэг, зан үйл, тахилгын эд өлгийн зүйл
- 1.8 Эртний хот суурингийн холбогдолтой эд өлгийн зүйл
- 1.9 Чулуун дурсгал
- 1.10 Палеозоологийн олдвор
- 1.11 Бусад
 - 1.11.1 Хэв, хуулбар дардас
 - 1.11.2 Макет загвар

2. ТҮҮХИЙН ЦУГЛУУЛГА

- 2.1 Түүхэн бие хүний холбогдолтой эд өлгийн зүйл
 - 2.1.1 Титэм, малгай, хувцас хэрэглэл
 - 2.1.2 Эдэлж, хэрэглэж байсан эд зүйл
- 2.2 Бичгийн дурсгал
 - 2.2.1 Бичиг, үсгийн дурсгал
 - 2.2.2 Үйсэн дээрх бичиг
 - 2.2.3 Гар бичмэл
 - 2.2.3 Ургийн бичиг
 - 2.2.4 Хошуу нутгийн газрын зураг
 - 2.2.5 Хэвлэмэл газрын зураг
 - 2.2.6 Хуулбар газрын зураг
 - 2.2.7 Үнэмлэх
 - 2.2.6 Баярын бичиг
 - 2.3.7 Марк
 - 2.3.8 Ил захидал
 - 2.3.9 Захидал
 - 2.3.10 Дугтуй
 - 2.2.11 Дуу бичлэгийн хуурцаг
 - 2.2.12 Дүрс бичлэгийн хуурцаг
- 2.3 Ном, хэвлэл, бичгийн хэрэгсэл
 - 2.3.1 Ном, хэвлэл
 - 2.3.2 Сонин, сэтгүүл
 - 2.3.3 Бичгийн хэрэгсэл
 - 2.3.4 Үнсэн самбар
 - 2.3.5 Бийр, янтай
 - 2.3.6 Бэх, бэхийн сав
 - 2.3.7 Үзэг, харандааны сав
 - 2.3.8 Үзэг, харандаа
- 2.4 Зоос, мөнгөн тэмдэгт
 - 2.4.1 Зоосон мөнгөн тэмдэгт
 - 2.4.2 Цаасан мөнгөн тэмдэгт
 - 2.4.3 Ембүү

- 2.4.4 Үнэт цаас, хувьцаа
- 2.4.5 Зоос, мөнгөн тэмдэгтийн хэв дардас, бусад
- 2.5 Бэлгэдэл, таних тэмдгийн холбогдолтой эд өлгийн зүйл
 - 2.5.1 Тамга
 - 2.5.2 Захирах тэмдэг
 - 2.5.3 Гарын тэмдэг
 - 2.5.4 Тамга, тэмдгийн холбогдолтой эд зүйл
 - 2.5.5 Туг, дарцаг
 - 2.5.6 Тугны зэв, бусад
 - 2.5.7 Одон, медаль, шагнал
 - 2.5.7.1 Улсын одон, медаль
 - 2.5.7.2 Цэргийн одон, медаль
 - 2.5.7.3 Улсын сайн малчны шагналын эд зүйл
 - 2.5.7.4 Ойн тэмдэг, бусад
 - 2.5.7.5 Гадаад улсын одон, медаль
- 2.6 Цэрэг, байлдааны холбогдолтой эд өлгийн зүйл
 - 2.6.1 Цэргийн хувцас, эд хэрэгсэл
 - 2.6.1.1 Дуулга
 - 2.6.1.2 Хөө хуяг
 - 2.6.1.3 Гар, хөлний хамгаалалт
 - 2.6.1.4 Малгай, дээл, хантааз бусад
 - 2.6.1.5 Цэргийн дүрэмт малгай, хувцас
 - 2.6.2 Зэр зэвсэг
 - 2.6.2.1 Нум, сум, саадаг, хоромсог
 - 2.6.2.2 Сэлэм
 - 2.6.2.3 Хутга жад
 - 2.6.2.4 Бамбай
 - 2.6.2.5 Буу, зэр зэвсэг
 - 2.6.2.6 Багаж хэрэгсэл
 - 2.6.2.7 Байлдааны машин техник, хэрэгсэл
 - 2.6.3 Цэрэг, байлдааны бусад эд зүйл
 - 2.6.4 Гадаад орны цэргийн хувцас, эд зүйл
 - 2.6.5 Хууль, цаазын хэрэгсэл
- 2.7 Үйлдвэрлэл, бүтээгдэхүүн
 - 2.7.1 Үйлдвэрлэл, бүтээгдэхүүний дээж
 - 2.7.2 Тоног төхөөрөмж, хэрэгсэл
 - 2.7.2.1 Багаж хэрэгсэл
 - 2.7.2.2 Үйлдвэрийн суурь машин, техник
 - 2.7.3 Гэр ахуйн хэрэгсэл
 - 2.7.3.1 Оёдлын машин
 - 2.7.3.2 Зурагт
 - 2.7.3.4 Радио
 - 2.7.3.5 Эгшигт хайрцаг
 - 2.7.3.6 Пянз
 - 2.7.3.7 Харилцуур утас
 - 2.7.3.8 Бусад хэрэгсэл
- 2.8 Бэлэг дурсгалын эд зүйл
 - 2.8.1 Дотоодын бэлэг дурсгалын зүйл
 - 2.8.2 Гадаад улс орноос өгсөн бэлэг дурсгал
- 2.9 Гэрэл зураг
 - 2.9.1 Гэрэл зураг
 - 2.9.2 Гэрэл зургийн хальс
 - 2.9.3 Негатив, позитив
- 2.10 Бусад
 - 2.10.1 Хуулбар

3. УГСААТНЫ ЗҮЙН ЦУГЛУУЛГА

3.1 Мал аж ахуй, тоног хэрэгсэл

- 3.1.1 Амгай, Зуузай
- 3.1.2 Хазаар
- 3.1.3 Жолоо, цулбуур
- 3.1.4 Эмээл
- 3.1.5 Эмээлийн мод
- 3.1.6 Эмээлийн даруулга, чимэг
- 3.1.7 Дөрөө
- 3.1.8 Гөлөм
- 3.1.9 Тохом
- 3.1.10 Тохош
- 3.1.11 Олом, жирэм
- 3.1.12 Худрага
- 3.1.13 Хөмөлдрөг
- 3.1.14 Хормойн боолт
- 3.1.15 Ташуур
- 3.1.16 Хусуур, сойз
- 3.1.17 Богц
- 3.1.18 Эрвээлж
- 3.1.19 Хомут
- 3.1.20 Шоохой
- 3.1.21 Бугуйл
- 3.1.22 Уурга
- 3.1.21 Ногт
- 3.1.22 Чөдөр, тушаа
- 3.1.23 Аргамжээ
- 3.1.24 Эргүүлэг
- 3.1.25 Атавч
- 3.1.26 Хөгнө
- 3.1.27 Буйл, бурантаг
- 3.1.28 Хурдан морины нэмнээ
- 3.1.29 Малын нэмнээ
- 3.1.30 Хурга, төлөгний уут
- 3.1.31 Малын им тамга
- 3.1.32 Талхи, хэдрэг
- 3.1.33 Цах мод
- 3.1.34 Малын үс ноос самнах, хяргах хэрэгсэл

3.2 Хөсөг, тэрэг, мухлаг, чингэлэгийн зүйлс

- 3.2.1 Тэрэг, чарга, булхай, гуя онгоц, хөсөг тэрэгний зүйлс
- 3.2.2 Гэр тэргэний дугуй, бул
- 3.2.3 Гэр тэргэний цөн
- 3.2.4 Жууз дамнуурга, эд хэрэгсэл
- 3.2.5 Үхэг, чингэлэг
- 3.2.6 Үхэр тэрэг
- 3.2.7 Тэрэгний буулга, жолоо
- 3.2.8 Ходок тэрэг
- 3.2.9 Даачаа тэрэг
- 3.2.10 Жингийн хонх, хэрэгсэл

3.3 Гэр сууц

- 3.3.1 Гэрийн мод, бүрээс
 - 3.3.1.1 Тооно
 - 3.3.1.2 Багана
 - 3.3.1.3 Унь

- 3.3.1.4 Хана
- 3.3.1.5 Шал, шалавч
- 3.3.1.6 Модон хаалга
- 3.3.1.7 Эсгий үүд
- 3.3.1.8 Өрх
- 3.3.1.9 Эсгий бүрээс
- 3.3.1.10 Дотуур цаваг
- 3.3.1.11 Хөшиг
- 3.3.1.12 Гадна бүрээс
- 3.3.1.13 Бүс, бүслүүр, хошлон
- 3.3.2 Асар, майхан
 - 3.3.2.1 Асар
 - 3.3.2.2 Майхан
 - 3.3.3.3 Урц, жодгор
- 3.4 Гэр доторхи тавилга, эд өлгийн зүйл
 - 3.4.1 Авдар, шүүгээ
 - 3.4.4 Гүнгэрваа
 - 3.4.2 Ширээ
 - 3.4.3 Сандал
 - 3.4.4 Эсгий ширдэг, олбог
 - 3.4.5 Ор
 - 3.4.6 Орны шургуулга
 - 3.4.7 Хайрцаг, сав
 - 3.4.8 Эсгий ширмэл
 - 3.4.9 Аравч
 - 3.4.10 Дэр
 - 3.4.11 Өлгий, өөжин
 - 3.4.12 Эргэнэг
 - 3.4.13 Тавиур
 - 3.4.14 Шалны өр
 - 3.4.15 Тулга
 - 3.4.16 Зуух, яндан
 - 3.4.17 Галын хаалт
 - 3.4.18 Түлээний дөрвөлж
- 3.5 Сав суулга, ахуйн хэрэглээний зүйлс
 - 3.5.1 Мөнгөн аяга
 - 3.5.2 Алт шармал аяга
 - 3.5.3 Зэс аяга
 - 3.5.4. Гууль, төмөр аяга
 - 3.5.5 Модон аяга
 - 3.5.6 Хаш аяга
 - 3.5.7 Шаазан аяга
 - 3.5.8 Шилэн аяга
 - 3.5.9 Тагш
 - 3.5.10 Хундага, Жүнз
 - 3.5.11 Багвар
 - 3.5.12 Хул
 - 3.5.13 Аяганы гэр, уут
 - 3.5.14 Бусад
 - 3.5.15 Цар, таваг
 - 3.5.15.1 Модон
 - 3.5.15.2 Мөнгөн
 - 3.5.15.3 Зэс, гуулин
 - 3.5.15.4 Шаазан
 - 2.5.16 Тэвш

- 2.5.17 Түмпэн
- 3.5.18 Домбо
- 3.5.19 Завъяа
- 3.5.20 Гүц
- 3.5.21 Дашмаг
- 3.5.22 Данх
- 3.5.23 Ваар сав, лонх
- 3.5.24 Чий маажинтай сав суулга
- 3.5.25 Агар хувин
- 3.5.26 Агаруу хувин
- 3.5.27 Буур сав
- 3.5.28 Саахуу хувин
- 3.5.29 Савхан хувин
- 3.5.30 Хавчиг хувин
- 3.5.31 Хөөрцөг
- 3.5.32 Хөнөг
- 3.5.33 Хуу
- 3.5.34 Усны сав, ган
- 3.5.35 Үйсэн сав
- 3.5.36 Сав суулга
- 3.5.37 Таг, халив
- 3.5.38 Уур, нүдүүр
- 3.5.39 Тогоо
- 3.4.40 Аяны тулга
- 3.4.41 Аяны тогоо
- 3.5.42 Бүрхээр
- 3.5.43 Айрагийн хөхүүр
- 3.5.44 Бүлүүр
- 3.5.45 Тулам
- 3.5.46 Уут, баадан
- 3.5.47 Модон хутгуур
- 3.6.48 Эвэр хутгуур
- 3.5.49 Зэс, гуулин шанага
- 3.5.50 Халбага, Сэрээ
- 3.5.51 Хямсаа, Дэгээ
- 3.5.52 Хутга
- 3.5.53 Заазуур
- 3.5.54 Хөрөө
- 3.5.55 Сүх, алх
- 3.5.56 Илүүр
- 3.5.57 Индүү
- 3.5.58 Бороохой
- 3.5.59 Гар тээрэм, тээрмийн чулуу
- 3.5.60 Цацал
- 3.5.61 Галын хайч
- 3.5.62 Шивүүр
- 3.5.63 Үйлний хайч
- 3.5.64 Идээний хэв
- 3.5.65 Цоож, түлхүүр
- 3.5.66 Цүү, цуурга
- 3.5.67 Даруулга
- 3.5.68 Араг шээзгий, савар
- 3.5.69 Нохойн идүүр
- 3.6 Дээл хувцас эдлэл
 - 3.6.1 Малгай

- 3.6.1.1 Ямбаны малгай
- 3.6.1.2 Отго жинс
- 3.6.1.3 Хилэн малгай
- 3.6.1.4 Юүдэн
- 3.6.1.5 Лоовууз
- 3.6.1.6 Тоорцог
- 3.6.1.7 Чихтэй тоорцог
- 3.6.1.8 Хув тоорцог
- 3.6.1.9 Торгууд тоорцог
- 3.6.1.10 Маахуз
- 3.6.1.11 Эрлээмууз
- 3.6.1.12 Годон малгай
- 3.6.1.13 Таг малгай
- 3.6.1.14 Тумлай малгай
- 3.6.1.15 Тойруул малгай
- 3.6.1.16 Хасаг малгай
- 3.6.1.17 Буриад малгай
- 3.6.1.18 Зоо малгай
- 3.6.1.19 Жарантай малгай
- 3.6.1.20 Хүүхдийн малгай
- 3.6.1.21 Саравчтай малгай
- 3.6.1.22 Малгай
- 3.6.1.23 Чихэвч
- 3.6.1.24 Алчуур
- 3.6.1.25 Залаа, цацаг чимэг, бусад
- 3.6.2 Дээл, цамц хувцас
 - 3.6.2.1 Барга ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.1.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.1.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.1.3 Хүүхдийн
 - 3.6.2.2 Баяд ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.2.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.2.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.2.3 Хүүхдийн
 - 3.6.2.3 Буриад ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.3.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.3.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.3.3 Хүүхдийн
 - 3.6.2.4 Дархад ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.4.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.4.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.4.3 Хүүхдийн
 - 3.6.2.5 Дарьганга ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.5.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.5.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.5.3 Хүүхдийн
 - 3.6.2.6 Дөрвөд ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.6.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.6.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.6.3 Хүүхдийн
 - 3.6.2.7 Захчин ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.7.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.7.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.7.3 Хүүхдийн
 - 3.6.2.8 Мянгад ястны дээл хувцас

- 3.6.2.8.1 Эрэгтэй
- 3.6.2.8.2 Эмэгтэй
- 3.6.2.8.3 Хүүхдийн
- 3.6.2.9 Өөлд ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.9.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.9.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.9.3 Хүүхдийн
- 3.6.2.10 Торгууд ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.10.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.10.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.10.3 Хүүхдийн
- 3.6.2.11 Урианхай ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.11.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.11.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.11.3 Хүүхдийн
- 3.6.2.12 Үзэмчин ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.12.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.12.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.12.3 Хүүхдийн
- 3.6.2.13 Халх ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.13.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.13.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.13.3 Хүүхдийн
- 3.6.2.14 Хасаг ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.14.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.14.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.14.3 Хүүхдийн
- 3.6.2.15 Хотгойд ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.15.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.15.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.15.3 Хүүхдийн
- 3.6.2.16 Хотон ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.16.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.16.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.16.3 Хүүхдийн
- 3.6.2.17 Цаатан ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.17.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.17.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.17.3 Хүүхдийн
- 3.6.2.18 Цахар ястны дээл хувцас
 - 3.6.2.18.1 Эрэгтэй
 - 3.6.2.18.2 Эмэгтэй
 - 3.6.2.18.3 Хүүхдийн
- 3.6.3 Үстэй дээл
- 3.6.4 Нэхий дээл
- 3.6.5 Дах
- 3.6.6 Илгэн дээл
- 3.6.7 Тэрлэг
- 3.6.8 Ууж
- 3.6.9 Хүрэм
- 3.6.10 Хантааз
- 3.6.11 Цамц
- 3.6.12 Энхрий хүүхдийн дээл, хувцас
- 3.6.13 Хурдан морины хүүхдийн малгай, хувцас
- 3.6.14 Товч

- 3.6.15 Бүс
- 3.6.16 Бүсний арал, бэл тээг
- 3.6.17 Бусад дээл, хувцас
- 3.6.18 Өмд
- 3.6.19 Гутал
 - 3.6.19.1 Монгол гутал
 - 3.6.19.2 Гутлын оймс
 - 3.6.19.3 Тоохуу
 - 3.6.19.4 Госон
 - 3.6.19.5 Буриад гутал
 - 3.6.19.6 Хасаг гутал
 - 3.6.19.7 Эсгий гутал
 - 3.6.19.8 Дэгтий
 - 3.6.19.9 Бойтог
 - 3.6.19.10 Түрийтэй гутал
 - 3.6.19.11 Гутал
 - 3.6.19.12 Хүүхдийн гутал
 - 3.6.19.13 Гутлын хэв, бусад
- 3.7 Гоёл чимэглэл, зүүлт зүүсгэл
 - 3.7.1 Толгойн боолт
 - 3.7.1.1 Оройвч
 - 3.7.1.2 Санчигний унжлага зүүлт
 - 3.7.1.3 Магнайн чимэг
 - 3.7.1.4 Шанаавч
 - 3.7.1.5 Шилэвч
 - 3.7.1.6 Угийн хавчаар
 - 3.7.1.7 Дунд хавчаар
 - 3.7.1.8 Үзүүрийн хавчаар
 - 3.7.1.9 Эхнэр үс
 - 3.7.2 Үсний даруулга
 - 3.7.3 Угийн даруулга
 - 3.7.4 Үзүүрийн даруулга
 - 3.7.5 Үсний хавчаар, зүүлт
 - 3.7.6 Эхнэр үсний гэр, тохиг
 - 3.7.7 Охидын үсний боодог
 - 3.7.8 Ээмэг, сийк
 - 3.7.9 Хадлага чимэг
 - 3.7.10 Хүзүүний зүүлт, чимэг
 - 3.7.11 Энгэрийн унжлага зүүлт, бэл, гуу
 - 3.7.12 Бугуйвч
 - 3.7.13 Бөгж
 - 3.7.14 Сам
 - 3.7.15 Таван саваагүй
 - 3.7.16 Гоо сайхны хэрэгсэл
 - 3.7.17 Хэтэвч
 - 3.7.18 Цүнх
 - 3.7.19 Хэт хутга
 - 3.7.19.1 Хуй
 - 3.7.19.2 Хутга
 - 3.7.19.3 Савх
 - 3.7.19.4 Бэл, оосор
 - 3.7.19.5 Хэт
 - 3.7.19.6 Тээг
 - 3.7.20 Хөөрөг
 - 3.7.21 Хөөрөгний толгой

- 3.7.23 Даалин
- 3.7.24 Хавтага
- 3.7.25 Гаанс
- 3.7.26 Гаансны толгой
- 3.7.27 Гаансны мод
- 3.7.28 Гаансны соруул
- 3.7.29 Гаансны цохилуур
- 3.7.30 Гаансны сэтгүүр
- 3.7.31 Гаансны уут
- 3.7.32 Тамхины хавтага
- 3.7.33 Уут, хавтаганы хашлага
- 3.7.34 Таяг
- 3.7.35 Таягны толгой
- 3.7.36 Нүдний шил
- 3.7.37 Ямбаны хэрэглэл
- 3.8 Гэр зуурын үйлдвэр, хөдөлмөрийн багаж зэвсэг
 - 3.8.1 Дархны тулман хөөрөг
 - 3.8.2 Дархны авдар хөөрөг
 - 3.8.2 Дархны багаж хэрэгсэл
 - 3.8.3 Модны дархны багаж хэрэгсэл
 - 3.8.4 Сийлбэрийн багаж хэрэгсэл
 - 3.8.5 Оёдлын хэрэгсэл
 - 3.8.5.1 Зүү, тэвнэ
 - 3.8.5.2 Шөвөг
 - 3.8.5.7 Зүүны хайрцаг
 - 3.8.5.8 Ээрүүл, ээрүүлийн таваг
 - 3.8.5.9 Утас
 - 3.8.5.10 Зоос ширээ
 - 3.8.6 Дэнс, гар жин
 - 3.8.7 Жингийн туухай
- 3.9 Газар тариалан
 - 3.9.1 Газар хагалах багаж хэрэгсэл
 - 3.9.1.1 Анжис
 - 3.9.1.2 Гаапуу
 - 3.9.1.3 Хүрз, сэрээ
 - 3.9.1.4 Тармуур
 - 3.9.1.5 Хадуур
 - 3.9.1.6 Хамуур
 - 3.9.2 Тээрмийн чулуу
 - 3.9.3 Нухуур, элдүүр
 - 3.9.4 Тариа будааны тулам сав
 - 3.9.5 Тэвш, шигшүүр
 - 3.9.6 Загнуур шанага
- 3.10 Ан агнуур
 - 3.10.1 Ангийн буу, сум, дарь
 - 3.10.1.1 Цахиур буу
 - 3.10.1.2 Бирдаан буу
 - 3.10.1.3 Бялтат буу
 - 3.10.1.4 Буу
 - 3.10.2 Бууны хот цэнэг
 - 3.10.3 Хавх
 - 3.10.4 Ангийн хувцас, эд зүйл
 - 3.10.5 Загас агнуурын эд зүйл
 - 3.10.6 Шувуучлахуйн ангийн холбогдолтой эд зүйл
 - 3.10.6.1 Бүргэдийн малгай

- 3.10.6.2 Бүргэдийн саврын хамгаалалт
- 3.10.6.3 Бүргэдийн хоолны уут, сав
- 3.10.6.4 Бүргэдчиний бээлий
- 3.10.6.5 Бүргэдийн тулуур ац мод
- 3.10.6.6 Бүргэдийн суудал
- 3.10.6.7 Бүргэдийн хөлийн уяа, оосор
- 3.11 Анагаах ухаан
 - 3.11.1 Хүн эмнэлэг
 - 3.11.1.1 Маарамбын хэрэглэл
 - 3.11.1.2 Хануур, төөнүүрийн багаж
 - 3.11.1.3 Тунгийн халбага
 - 3.11.1.4 Бумба
 - 3.11.1.5 Эмийн манхаг, эм
 - 3.11.1.6 Эмчийн чагнуур, эд хэрэгсэл бусад
 - 3.11.1.7 Эмийн хэрэгсэл, бусад
 - 3.11.2 Мал эмнэлэг
 - 3.11.2.1 Малын хануур, төөнүүрийн хэрэгсэл
 - 3.11.2.2 Мал эмнэлгийн холбогдолтой эд өлгийн зүйл
- 3.12 Ардын хөгжмийн зэмсэг
 - 3.12.1 Чавхдаст хөгжмийн зэмсэг
 - 3.12.1.1 Морин хуур
 - 3.12.1.2 Экил
 - 3.12.1.3 Хуучир
 - 3.12.1.4 Аман хуур
 - 3.12.1.5 Суух хуур
 - 3.12.1.6 Хийл
 - 3.12.1.7 Ятга
 - 3.12.1.8 Шудрага
 - 3.12.1.9 Товшуур
 - 3.12.1.10 Домбор
 - 3.12.1.11 Хобиз
 - 3.12.1.12 Шинкилдек
 - 3.12.1.13 Ёочин
 - 3.12.1.14 Шанз
 - 3.12.2 Үлээвэр хөгжмийн зэмсэг
 - 3.12.2.1 Лимбэ
 - 3.12.2.2 Цуур
 - 3.12.3.3 Цоор
 - 3.12.3.4 Бүрээ
 - 3.12.3.5 Бишгүүр
 - 3.12.3.6 Сыбызгы
 - 3.12.3 Цохилуур хөгжмийн зэмсэг
 - 3.12.4 Даралтат хөгжмийн зэмсэг
 - 3.12.5 Бусад хөгжмийн зэмсэг
- 3.13 Тоглоом наадгай
 - 3.13.1 Шагай
 - 3.13.2 Шагайн харвааны хэрэгсэл
 - 3.13.2.1 Хашлага
 - 3.13.2.2 Хасаа
 - 3.13.2.3 Сум
 - 3.13.3 Хавчаахай
 - 3.13.4 Чавх
 - 3.13.5 Нум сум
 - 3.13.6 Саадаг, хоромсог
 - 3.13.7 Шатар (хөлөгтэй)

- 3.13.8 Шатар (хөлөггүй)
- 3.13.9 Хөлөг
- 3.13.10 Хорол
- 3.13.11 Үйчүүр, хөзөр
- 3.13.12 Бажий
- 3.13.13 Онъсон тоглоом
- 3.13.14 Эвлүүлдэг тоглоом
- 3.13.15 Бусад
- 3.13.16 Бөхийн хэрэглэл
 - 3.13.16.1 Зодог, шуудаг
 - 3.13.16.2 Бөхийн гутал
 - 3.13.16.3 Булчин түрүүний боолт
- 3.14 Бусад
 - 3.14.1 Макет, загвар
 - 3.14.2 Хуулбар

4. ШАШИН ШҮТЛЭГ

- 4.1 Бөө мөргөлийн эд өлгийн зүйл
 - 4.1.1 Бөөгийн хувцас, хэрэглэл
 - 4.1.1.1 Бөөгийн малгай
 - 4.1.1.2 Бөөгийн дээл
 - 4.1.1.3 чимэг зүүсгэл
 - 4.1.1.4 Бөөгийн гутал
 - 4.1.2 Бөөгийн эд хэрэгсэл
 - 4.1.2.1 Хэнгэрэг, цохиур
 - 4.1.2.2 Хэл хуур
 - 4.1.2.3 Бөөгийн холбогдолтой бусад
- 4.2 Бурханы шашны эд өлгийн зүйл
 - 4.2.1 Бурханы зураг
 - 4.2.1.1 Танка
 - 4.2.1.2 Нагтан
 - 4.2.1.3 Мартан
 - 4.2.1.4 Гартан
 - 4.2.1.5 Сэртан
 - 4.2.1.6 Бар
 - 4.2.1.7 Тиг зураг
 - 4.2.2 Цутгуур
 - 4.2.3 Хөөмөл
 - 4.2.4 Сийлбэр
 - 4.2.4.1 Мод
 - 4.2.4.2 Чулуу
 - 4.2.4.3 Яс
 - 4.2.5 Шавар
 - 4.2.5.1 Бүтэн баримал
 - 4.2.5.2 Рельеф (ингэмэл)
 - 4.2.6 Цаасан шуумал
 - 4.2.6.1 Бүтэн шуумал
 - 4.2.6.2 Рельеф (ингэмэл)
 - 4.2.7 Зээгт наамал
 - 4.2.8 Хатгамал
 - 4.2.9 Шашны судар ном, бичиг үсгийн дурсгал
 - 4.2.9.1 Мөнгөн хуудааст судар
 - 4.2.9.2 Нагтан судар
 - 4.2.9.3 Гар бичмэл
 - 4.2.9.3.1 Монгол гар бичмэл бүрэн судар

- 4.2.9.3.2 Түвд гар бичмэл бүрэн судар
- 4.2.9.4 Бар
 - 4.2.10.4.1 Монгол барын бүрэн судар
 - 4.2.10.4.2 Түвд барын бүрэн судар
- 4.2.9.5 Хуйлмал ном
- 4.2.9.6 Нугалмал ном
- 4.2.9.7 Оёмол, хатгамал ном
- 4.2.9.8 Ном судрын хэсэг
- 4.2.9.9 Номын бар, хэв
- 4.2.9.10 Номын шогол, модон хавтас
- 4.2.9.11 Бурхны хэв
- 4.2.10 Хурал ном, тахилын эд өлгийн зүйл
 - 4.2.10.1 Эрхи
 - 4.2.10.2 Хонх
 - 4.2.10.3 Очир
 - 4.2.10.4 Гавал тодов
 - 4.2.10.5 Пүрэв
 - 4.2.10.6 Мандал
 - 4.2.10.7 Цац
 - 4.2.10.8 Хорол
 - 4.2.10.9 Бодь гөрөөс
 - 4.2.10.10 Амьтны дүрст тахил
 - 4.2.10.11 Лянганы багаж
 - 4.2.10.12 Бумба
 - 4.2.10.13 Завъяа
 - 4.2.10.14 Зулын цөгц
 - 4.2.10.15 Тахилын цөгц
 - 4.2.10.16 Хүрд
 - 4.2.10.17 Бойпор
 - 4.2.10.18 Торовруу
 - 4.2.10.19 Хадаг, самбай
 - 4.2.10.20 Сорын холбогдолтой эд зүйл
 - 4.2.10.21 Балин, тахил
 - 4.2.10.22 Бэрээ
 - 4.2.10.23 Оронгын эвэр
- 4.2.11 Шашны хөгжмийн зэмсэг
 - 4.2.11.1 Үлээвэр хөгжмийн зэмсэг
 - 4.2.11.1.1 Дун, яйчил
 - 4.2.11.1.2 Ганлин
 - 4.2.11.1.3 Гандан
 - 4.2.11.1.4 Бүрээ
 - 4.2.11.1.5 Бишгүүр
 - 4.2.11.2 Цохилуур хөгжмийн зэмсэг
 - 4.2.11.2.1 Дамар
 - 4.2.11.2.2 Харанга
 - 4.2.11.2.3 Хэнгэрэг
 - 4.2.11.2.4 Цан
 - 4.2.11.2.5 Сэлнэн
 - 4.2.11.2.6 Дэншиг
 - 4.2.11.2.7 Дуударам
- 4.2.12 Цамын баг, өмсгөл
 - 4.2.12.1 Шуумал баг
 - 4.2.12.2 Малгай
 - 4.2.12.3 Дээл
 - 4.2.12.4 Цээживч, нөмрөг

- 4.2.12.5 Хормогч, хормойвч
- 4.2.12.6 Ясан чимэг, зүүлт
- 4.2.12.7 Чимэг зүүлт
- 4.2.12.8 Мутрын барьц, чимэг
- 4.2.12.9 Гутал
- 4.2.12.10 Чойжингийн хувцас, хэрэглэл
- 4.2.12.11 Бусад
- 4.2.13 Шашны хувцас, хэрэглэл
 - 4.2.13.1 Титэмт малгай
 - 4.2.13.2 Малгай
 - 4.2.13.3 Номт хувцас
 - 4.2.13.4 Дээл хувцас
 - 4.2.13.5 Жанч нөмрөг
 - 4.2.13.6 Лагай, орхимж
 - 4.2.13.7 Донгог, таншин
 - 4.2.13.8 Бүс
 - 4.2.13.9 Чавир
 - 4.2.13.10 Гутал
- 4.2.14 Бадарчингийн хувцас, хэрэглэл
 - 4.2.14.1 Бадарчингийн хувцас, хэрэглэл
 - 4.2.14.2 Бадарчингийн хавчиг үүрэг, эд хэрэгсэл
- 4.2.15 Сүм хийдийн дотоод тавилга, чимэглэл
 - 4.2.15.1 Бурханы гүнгэрваа
 - 4.2.15.2 Тахилын ширээ
 - 4.2.15.3 Бурханы сэнтий
 - 4.2.15.4 Тэргүүн ламын суудал
 - 4.2.15.5 Олбог, түшлэг
 - 4.2.15.6 Жавдан ширээ, сандал
 - 4.2.15.8 Жанцан, лавир, дуаз чимэг
 - 4.2.15.9 Бусад
- 4.2.16 Сүм хийдийн барилгын эд өлгийн зүйл
 - 4.2.16.1 Барилгын холбогдолтой эд зүйл
 - 4.2.16.2 Чулуун арслан
 - 4.2.16.3 Чулуун бойпор
 - 4.2.16.4 Багана, баганы суурь чулуу
- 4.3 Исламын шашны эд өлгийн зүйл
 - 4.3.1 Ном, судар
 - 4.3.2 Эд хэрэгсэл
 - 4.3.3 Ламын малгай, хувцас хэрэглэл
 - 4.3.4 Сүмийн барилга, чимэглэлийн эд өлгийн зүйл
- 4.4 Бусад

5. УРЛАГ, УРАН САЙХАН

- 5.1 Дүрслэх урлагийн бүтээл
 - 5.1.1 Уран зураг
 - 5.1.1.1 Эскиз
 - 5.1.1.2 Этюд ба судалбар
 - 5.1.1.3 Таталбар
 - 5.1.2 Монгол зураг
 - 5.1.2.1 Нагтан
 - 5.1.2.2 Мартан
 - 5.1.2.3 Гартан
 - 5.1.2.4 Гуашь
 - 5.1.2.5 Акрелик
 - 5.1.3 Зураасан зураг

- 5.1.3.1 Бар
 - 5.1.3.1.1 Өнгөт бар
 - 5.1.3.1.2 Төмөр бар
 - 5.1.3.1.3 Модон бар
 - 5.1.3.1.4 Чулуун бар
 - 5.1.3.1.5 Хулдаасан бар
 - 5.1.3.1.6 Торгон бар
- 5.1.4 Зурагт хуудас
- 5.1.5 Шог зураг
- 5.1.6 Уран бичлэг
- 5.2 Уран баримал
 - 5.2.1 Хөөмөл
 - 5.2.2 Цутгамал
 - 5.2.3 Шуумал
 - 5.2.4 Контэнпрэри
 - 5.2.5 Монументаль
 - 5.2.5.1 Ханын зураг
 - 5.2.5.2 Мозайка
 - 5.2.5.3 Витраж
 - 5.2.6 Рельеф (Ингэмэл)
 - 5.2.6.1 Барельеф
 - 5.2.6.2 Горельеф
 - 5.2.6.3 Контррельеф
 - 5.2.6.4 Мегарельеф
- 5.3 Сийлбэр
 - 5.3.1 Чулуун сийлбэр
 - 5.3.2 Модон сийлбэр
 - 5.3.3 Ясан сийлбэр
- 5.4 Чимэглэлийн урлаг
 - 5.4.1 Зээгт наамал
 - 5.4.2 Хатгамал
 - 5.4.3 Сүлжмэл урлал
 - 5.4.4 Нэхмэл урлал
 - 5.4.5 Арьсан урлал
 - 5.4.6 Эсгий урлал
 - 5.4.7 Туурган хивс /гобелен/
 - 5.4.8 Дархны урлал
 - 5.4.9 Шил, шаазан ваарын урлал
- 5.5 Тайз, дэлгэцийн урлаг
 - 5.5.1 Тоглолтын хувцас, хэрэглэл
 - 5.5.2 Хүүхэлдэй, баг
 - 5.5.3 Макет, загвар
 - 5.5.4 Камер, дагалдах хэрэгсэл
 - 5.5.5 Киноны хальс
 - 5.5.6 Тоглолтын хөтөлбөр
 - 5.5.7 Нот, гар бичмэл
- 5.6 Бусад

6. БАЙГАЛИЙН ТҮҮХИЙН ЦУГЛУУЛГА

- 6.1 Палеонтологийн олдвор
 - 6.1.1 Ургамал
 - 6.1.1.1 Lycopodiopsida- Шивлээ
 - 6.1.1.2 Polypodiopsida- Ойм

- 6.1.1.3 Ginkgoopsida vel. Cycadopsida-Гинкийн ба цикадийнхны завсрын
- 6.1.1.4 Cycadopsida- Цикадийнхан
- 6.1.2 Амьтан
 - 6.1.2.1 Bryozoa- Хөвд биетэн
 - 6.1.2.2 Ostracoda
 - 6.1.2.3 Branchiopoda
 - 6.1.2.4 Trilobita
 - 6.1.2.5 Chordata- Хөвчтөн
 - 6.1.2.5.1 Fish- Загас
 - 6.1.2.5.2 Reptile- Мөлхөгч
 - 6.1.2.5.2.1 Testudines- Яст мэлхий
 - 6.1.2.5.2.1.1 Turtle- Хуурай газрын яст мэлхий
 - 6.1.2.5.2.1.2 Tortoise- Усны яст мэлхий
 - 6.1.2.5.2.2 Champsosaur- Усны мөлхөгч
 - 6.1.2.5.2.2.1 Tchoria namsrai
 - 6.1.2.5.2.3 Dinosaur- Үлэг гүрвэл
 - 6.1.2.5.2.3.1 Theropoda
 - 6.1.2.5.2.3.1.1 Dromaeosauridae
 - 6.1.2.5.2.3.1.2 Tyrannosauroidae
 - 6.1.2.5.2.3.1.3 Ornithomimosauria
 - 6.1.2.5.2.3.1.4 Oviraptorosauria
 - 6.1.2.5.2.3.1.5 Therizinosauroidae
 - 6.1.2.5.2.3.1.6 Troodontidae
 - 6.1.2.5.2.3.1.7 Alvarezsauridae
 - 6.1.2.5.2.3.2 Sauropodomorpha
 - 6.1.2.5.2.3.2.1 Nemegtosauridae
 - 6.1.2.5.2.3.3 Ornithopoda
 - 6.1.2.5.2.3.3.1 Hadrosauroidae
 - 6.1.2.5.2.3.4 Ankylosauria
 - 6.1.2.5.2.3.4.1 Ankylosauridae
 - 6.1.2.5.2.3.5 Pachycephalosauria
 - 6.1.2.5.2.3.6 Ceratopsia
 - 6.1.2.5.2.3.6.1 Bagaceratopidae
 - 6.1.2.5.2.3.6.2 Protoceratopsidae
 - 6.1.2.5.2.3.6.3 Psittacosauridae
 - 6.1.2.5.2.4 Mammalia- Хөхтөн
 - 6.1.2.5.2.4.1 Rodentia- Мэрэгч
 - 6.1.2.5.2.4.1.1 Tsaganomyidae
 - 6.1.2.5.2.4.1.2 Tachyoryctoidinae
 - 6.1.2.5.2.4.1.3 Dipodidae
 - 6.1.2.5.2.4.1.4 Ctenodactylidae
 - 6.1.2.5.2.4.2 Lagomorpha- Туулай хэлбэртэн
 - 6.1.2.5.2.4.2.1 Palaeolagidae
 - 6.1.2.5.2.4.2.2 Ochotonidae
 - 6.1.2.5.2.4.3 Insectivora- Шавж идэштэн
 - 6.1.2.5.2.4.3.1 Erinaceidae
 - 6.1.2.5.2.4.4 Proboscidae- Хошуутан буюу зааны баг
 - 6.1.2.5.2.4.4.1 Elephantidae
 - 6.1.2.5.2.4.5 Periussodactyla- Битүү туурайтан
 - 6.1.2.5.2.4.5.1 Rhinoceraidae

6.1.2.5.2.4.5.2 Brontotheridae

6.1.2.5.2.4.5.3 Amynodontidae

6.2. Солир

6.2.1 Төмөр солир

6.2.2 Чулуун солир

6.2.3 Төмөр-чулуун солир

6.2.4 Шилэн солир

6.3. Геологи, эрдэс баялаг, ашигт малтмал

6.3.1 Магмын гаралтай

6.3.2 Хувирмал гаралтай

6.3.3 Тунамал гаралтай

6.3.4 Үнэт эрдэнийн чулуу

6.3.5 Хагас үнэт эрдэнийн чулуу

6.3.6 Шатах шингэн ашигт малтмал

6.3.7 Шатах хатуу ашигт малтмал

6.4. Амьтан

6.4.1 Сээр нуруугүйтэн

6.4.1.1 Хөвөн биетэн (Spongia)

6.4.1.2 Хөндий хэвлийтэн (Coelenterata)

6.4.1.3 Самтан (Ctenophora)

6.4.1.4 Хавтгай хорхой (Plathelminthes)

6.4.1.5 Немертин (Nemertini)

6.4.1.6 Дугариг хорхой (Nemathelminthes)

6.4.1.7 Хатгуур толгойт хорхой (Acanthocephala)

6.4.1.8 Цагирагт хорхой (Annelides)

6.4.1.9 Үет хөлтөн (Arthropoda)

6.4.1.10 Онихофор (Onichophora)

6.4.1.11 Зөөлөн биетэн (Mollusca)

6.4.1.12 Тэмтрүүлтэн (Tentaculata)

6.4.1.13 Өргөст арьстан (Echinodermata)

6.4.1.14 Хагас хөвчтөн (Hemichordata)

6.4.1.15 Погонофор (Pogonophora)

6.4.1.16 Өргөст угаажтан (Chaetognatha)

6.4.2. Сээр нуруутан

6.4.2.1 Загас Pisces

6.4.2.1.1 Дугариг амтан (Petromyzontiformes)

6.4.2.1.2 Цулбууртан (Siluriformes)

6.4.2.1.3 Сагамхайтан (Gadiformes)

6.4.2.1.4 Хилэмтэн (Acipenseriformes)

6.4.2.1.5 Цурхайтан (Esociformes)

6.4.2.1.6 Живэртэн (Scorpaeniformes)

6.4.2.1.7 Алганатан (Persiformes)

6.4.2.1.8 Яргайтан (Salmoniformes)

6.4.2.1.9 Мөрөгтөн (Cypriniformes)

- 6.4.2.1.10 Бусад (Монголд бүртгэгдээгүй зүйл)
- 6.4.2.2 Хоёрнутагтан Amphibia
 - 6.4.2.2.1 Сүүлтэй хоёрнутагтан (Urodela)
 - 6.4.2.2.2 Сүүлгүй хоёрнутагтан (Anura)
 - 6.4.2.2.3 Бусад (Монголд бүртгэгдээгүй зүйл)
- 6.4.2.3 Мөлхөгч Reptilia
 - 6.4.2.3.1 Гүрвэл (Sauria)
 - 6.4.2.3.2 Могой (Serpentes)
 - 6.4.2.3.3 Бусад (Монголд бүртгэгдээгүй зүйл)
- 6.4.2.4 Шувуу Aves
 - 6.4.2.4.1 Гахуутан (Gaviiformes)
 - 6.4.2.4.2 Шунгууртан (Podicipediformes)
 - 6.4.2.4.3 Хотонтон (Pelecaniformes)
 - 6.4.2.4.4 Налтан (Phoenicopteriformes)
 - 6.4.2.4.5 Өрөвтастан (Ciconiiformes)
 - 6.4.2.4.6 Галуутан (Anseriformes)
 - 6.4.2.4.7 Шонхортон (Falconiformes)
 - 6.4.2.4.8 Тахиатан (Galliformes)
 - 6.4.2.4.10 Тогоруутан (Gruiformes)
 - 6.4.2.4.11 6.4.2.4.10 Хиазтан (Charadriiformes)
 - 6.4.2.4.12 Тагтаатан (Columbiformes)
 - 6.4.2.4.13 Хөхөөтөн (Cuculiformes)
 - 6.4.2.4.14 Уультан (Strigiformes)
 - 6.4.2.4.15 Эргүүбортон (Caprimulgiformes)
 - 6.4.2.4.16 Ураацайтан (Apodiformes)
 - 6.4.2.4.17 Зүсэгтэн (Coraciiformes)
 - 6.4.2.4.18 Тоншуултан (Piciformes)
 - 6.4.2.4.19 Бор шувуутан (Passeriformes)
 - 6.4.2.4.20 Бусад баг (Монголд бүртгэгдээгүй зүйл)
- 6.4.2.5 Хөхтөн Mammalia
 - 6.4.2.5.1 Зараатан (Erinaceomorpha)
 - 6.4.2.5.2 Шавж идэштэн (Soricomorpha)
 - 6.4.2.5.3 Далавчтан (Chiroptera)
 - 6.4.2.5.4 Туулайтан (Lagomorpha)
 - 6.4.2.5.5 Мэрэгчтэн (Rodentia)
 - 6.4.2.5.6 Махчтан (Carnivora)
 - 6.4.2.5.7 Туурайтан (Perissodactyla)
 - 6.4.2.5.8 Туруутан (Artiodactyla)
 - 6.4.2.5.9 Бусад (Монголд бүртгэгдээгүй зүйл)
- 6.5 Ургамал
 - 6.5.1 Доод ургамал
 - 6.5.1.1 Хөвд (Bryophyta)
 - 6.5.1.2 Замаг (Algae)
 - 6.5.1.3 Хаг (Lichens)

6.5.1.4 Мөөг (Fungi)

6.5.2 Дээд ургамал

6.5.2.1 Шивэрс хэлбэртэн (Lycopodiophyta)

6.5.2.2 Ойм хэлбэртэн (Pteridophyta)

6.5.2.3 Нарстан (Pinophyta)

6.5.2.4 Гнетофит (Gnetophyta)

6.5.2.5 Далд үртэн (Magnoliophyta)

Соёлын өвийн үндэсний төв

Соёлын өвийн улсын нэгдсэн бүртгэл, мэдээллийн сан